

EGYÜTT

IRODALOM - MŰVÉSZET - KULTÚRA

2008

3

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA
AZ 1965–67 KÖZÖTT UNGVÁRON MEGJELENT SZAMIZDAT KIADVÁNY JOGUTÓDJA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Vári Fábián László

Főszerkesztő: Nagy Zoltán Mihály

Tagok: Bakos Kiss Károly, Barzsó Tibor (olvasószerkesztő), S. Benedek András (főmunkatárs, alapító főszerkesztő 1965–67), Botlik József, Dupka György (lapi-gazgató), Fodor Géza, Füzesi Magda, Horváth Sándor, Ivaskovics József (művészeti szerkesztő), Penckófer János, Pomogáts Béla

Megjelenik negyedévente az Intermix Kiadó, a Szülőföld Alap és a Credo Alapítvány támogatásával

Levélcím: Nagy Zoltán Mihály, 90221 Csonkapapi, Mező u. 168., Beregszászi járás,

tel.: 06 70 231 72 20; +38 096 465 5624

e-mail: egyutt@e-ctn.net; n.zoltanmihaly@freemail.hu

Versrovat: Vári Fábián László, 90255 Mezővári, Városderék u. 28., Beregszászi járás,

vez. tel.: 8 241 73 2 01, mobil: 06 20 334 34 69; e-mail: varifabian@freemail.hu

A szerkesztőbizottság ungvári címe: 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a,

tel.: 00 380 31 22 64 37 37, fax: 00 380 31 26 1 70 27

e-mail: titkarsag@mekk.uz.ua, <http://www.hhrf.org/mekk/egyutt>,

<http://epa.oszk.hu/00500/00595>

Felelős kiadó: Dupka György

Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, 88000 Ungvár, Babuskin tér 5/a

e-mail: gyorgy@d.uzhgorod.ua

Tördelés, képfeldolgozás, nyomdai előkészítés: CA Stúdió.

Készült a Borneo Kft.-ben.

Terjesztő: Ugocsa Könyvesbolt-hálózat, dr. Kovács Elemér és Kovács Katalin.

Tel./fax: 8 243 214 54, Nagyszőlős, Gagarin út 47.

Magyarországon terjeszti a Kárpátaljai Szövetség, Magyarok Háza,
1052 Budapest, Semmelweis u. 1/3.

Lapengedély száma: 3 T No 188

A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

- 3** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Jég és korbács (vers)
- 5** PENCKÓFER JÁNOS: Fényfolyam (regényrészlet)
- 19** FODOR GÉZA: MERÜLŐ SZATURNUSZ. (A küszöb előtt); (A domba lépve); (A Boldogasszony); (Mária, a magdalai) (versek)
- 22** NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Vészhelyzetben (jegyzet)
- 24** BAKOS KISS KÁROLY: Nincs; Ősz, vendégszöveggel (versek)
- 25** S. BENEDEK ANDRÁS: Birodalmi aszály (vers)
- 26** VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Tábori posta (regényrészlet)
- 33** BAGU LÁSZLÓ: amphibion; halott csinovnyik-nap (versek)
- 34** LENGYEL JÁNOS – BAGU LÁSZLÓ: Mi történt az „argentín családokkal”? (interjú)
- 39** ZSELICKI JÓZSEF: tegnapelőtt; fütty (versek)
- 40** CZÉBELY GABRIELLA: Halhatatlan idő; Két méter (versek)
- 41** BARTHA GUSZTÁV: Sajgás (regényrészlet)
- 58** KENYERES MÁRIA: Hangulat; Ennyi kell; Utórezgések (versek)
- 60** POSTÁK GABRIELLA: Vallomás; Kereszt; Kit érdekel (versek)
- 62** Ruszin népballadák VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ fordításában:
A vándorlókkal útnak induló lányt csábítói megégetik;
A lakodalomban megrontott lány.
- 63** S. BENEDEK ANDRÁS: Balladák katedrálisa (recenzió)
- 65** BAKOS KISS KÁROLY: Variáció versregényre (recenzió)
- 72** HORVÁTH ATTILA: Kisebbségi írás- és olvasásmód (jegyzet);
- 75** HORVÁTH ATTILA: Honnan? – Haza (recenzió)

- 77** KERESZTESI SZILÁRD: Táltosok (recenzió)
- 80** DUPKA GYÖRGY: Volt egyszer egy közösség (jegyzet)
- 85** BAGU BALÁZS: Levelek a fogságból
- 91** LENGYEL JÁNOS: A cionizmus Magyarországon (tanulmány)
- 98** FERENCZI IMRE: Amatőrök és profik (tanulmány)
- 107** D. GY.: Művelődési életünk krónikája
- 112** Új könyvek
- 112** Szerzőink
- 112** SOLTÉSZ PÉTER (életrajzi ismertető)
- BODNÁR ÉVA – IVASKOVICS JÓZSEF: Magyar szó (megzenésített vers)
- ILLYÉS GYULA: Haza, a magasban (vers)
- MELLÉKLET. FODOR GÉZA: A genesis hiányzó könyve (tanulmány)

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

JÉG ÉS KORBÁCS

Fekete Gyulának

1

*Kosárba szedtem
a dáliafejeket.
Felírtam rendre
minden veszteséget.
Hivatásos hóhért
mért tartunk, Uram?
Jégkommandódot csak
kontármunkáit végzett.*

*Nézz körbe: roncsolt
a jég és amputált.
Még ránganak
az ellátatlan csonkok.
Megvetem e racionon-
aluli halált,
de táborot
az ő nagyságos
kedvéért sem bontok.*

*Nekem ezer éve
itt fogan az étel –
a fekete földben
és az almafán.
S ha néha megsorozod
durva jégsöréttel,
foghatja ősz fejét
sírijában apám.*

2

*Holtapám kiballag
a régi rézmezőre,
hol annyiszor vallott
szégyent a kasza.
(A kőkények alján
csak a tippant bajtott,
az édesfüveknek
nem volt tavasza.)*

*Kiválaszt és levág
öt szál aranyvesszőt,
egy fénylő vakond-
túrásnál megáll.
Korbácsot szerkeszt,
ha kardot nem adhat,
s én állok vacogva
az álmainál.*

*Rátévedtem én is
arra a mezőre,
zeng a rét alattam,
mint örült cimbalom.
Kár. A felébresztett
tárogatóra
göthös csend csahol csak –
mindkét oldalon.*

3

*Az éj bölcs madarai
vállamra ülnek,
fészkük elfoglalták
az elbajtott magzatok.
Hűvös lesz a hajnal,
még balálra hűlnek.
Pókdajkák, ingecskét,
takarót varrjatok.*

*Cirógassad, szellő,
az apró fejecskéket,
rájuk rozsdállt a vér –
áztasd le, langy eső.
Anyjuk szörnyszívét
ha megnyitja az álom,
angyali fehéren
jöjjenek elő...*

*Korbáccsal járom
a lábadozó kertet:
húzzatok el, árnyak,
sok ordas látomás!
De rám veti szemét,
ki földrészeket renget,
s a magnéziumfényben*

PENCKÓFER JÁNOS

FÉNYFOLYAM

(Folytatás)

Női selyemnedvvel elkeveredett titok

1

Fú, micsoda sűrűség a hangulatban, és micsoda Buja életkedv, micsoda buja Bőség a kiáradásban. Így mondta, valami ilyesfélét mondott Takáts-Kis Zsolt, és már majdnem rákezdett egy újabb eszme-futtatásra, hogy nem is a szavak bőségére gondol, hanem ami mindazokat élteni, megtartja s felcsillogtatva röppenti, felröppenti, igen, a bariton, szoprán, alt és basszus, tenor Csevegőváltozatára – hadd legyen szabad ezt neki így mondania –, vagy hát a rekedtségre és csilingelésre, szaporaságra, megfontolt lassúságra, tiszta, pontos hangképzésre, hadarásra, ilyesmire gondol, és erősen nézte Szedlákovics Tamást, mit szól hozzá, ő a szakai, de már nem érkezett se ő, se a barátja teret foglalni magának, hallgatóságot, merthogy Pekárcsik Erika – egy villanás, s a sofórt elkülönítő kabin falából –, hipp-hopp előfordított egy széket, kifordított, kikattintott a vezetőfülke falából egy Helyre ülőalkalmatosságot, Ezt igazgatta, hát ezt készítette az előbb, mikor levette a kosztümkabátját – motyogta Tunyogi Albert, igen, kifordított egy kis beépített szerkezetet, melyből néhány mozdulattal, ügyesen egy bárszéket vagy micsodát, csak fogta s Odahókuszpókuszolt magának, és azonnal, máris arra, oda, Rá kellett figyelniünk, mert ahogyan odaült, ez a nő, ahogy helyet foglalt, odahegyeltette, odatrónoltatta testét, hát erre A haverokkal mi csak azt mondanánk, ha most leruccanhatnánk a FrankóSerbe, ebbe a mi kiskocsmánkba, azt mondanánk, hogy fajin, csak ilyen egyszerűen: fajin, mert hát mit tehetnénk hozzá – mondta Sunyó, s Kovácslivi szerint teljesen kijött belőle, Ami lénye, ami lényege lehet. Ezek szerint, tehát Sunyóék szerint Fajinul festett, Domborított, amint bárszékezni kezdett dúsan mutatkozó combja, Mindene, ám ezek mellett arra is érdemes figyelni, amit hátulról mondott valaki; Molnár Márk viszont már nem emlékszik, ki volt az az illető, csak arra, hogy Ez a nő aztán tényleg tudja, hogyan kell egy pillanat alatt magára terelni a közfigyelmet, ezt aligha lehet megtanulni, mert bár mozdulatokból tevődik össze ez is, megkomponált, megtervezett játék ez is, de ha nincs mögötte Valami kis izzó titok, valami kis Női selyemnedvvel elkeveredett titok, ilyesmi hogyha nincs, hát akkor erőlködés, az bizony, csak erőlködés lesz

belőle. De még ennél is, mindennél többet mond el, ha a jól megszedült, Megkótyagosodott, azaz emlékkittas Kovácslivi szavait úgyszintén idevonja a megértés, megértetés szándéka, mert hogyha valaki, hát akkor éppen ő volt ezekben a percekben az, aki aligha figyelt és látott maga előtt mást, mint azt a felvillanó körszakáll-bajuszt, mint azt a szemet, szájat, haját, orrot, fület, fogsort, mindent-mindent káprázattá tett mosolyos kérdőmondat-megformálást, Varga Zsombor hátrafordulását, s persze azt is, azt a másik formát, azt a nyálban forgó beszéd-hízelkedést, azt a pihorkodást, melyből végre kiszabadította magát, és elindult, botorkált, de elindult a régi helyére, hogy megmentsen magának valamit a bűvöletből, babonából, vagy minek is mondja, Ami megtörtént velem a hátsósok között, bocsánat, na, ott hátul, ezt akarta mondani. És itt a lényeg, hogy még így is, ebben a megszedült, össze-vissza boszorkányozott valódi busz- és utasduruzsolásban is feltűnt neki, hogy ez a Pekárcsik Erika alig hasonlít önmagára, aki nemrég bemutatkozott nekik, aki még nemrég olyan gyorsan adta át a mikrofont az idegenvezető Varga Béla úrnak, az a Pekárcsik, aki oly könnyedén kilépett magyarázatából, magyarázkodása kényszeréből, most egészen másként kezdte fejtegetését, a bemutatkozást, a hangulatformálást.

Hát ezen a buszon mindenki többféle? Vagy ez nem komédiázás, pózolás, ez nem alakoskodás, nem színészkedés, ahogy a szűk- és rövidszoknyás – Cucukával szólva: Feketében-fehérben zsinégó – Pekárcsik Erika Onnan, a kabin falából előkotort székén elhelyezkedve a bal lábát finoman felhúzza, majd jól odanéz, mit csinál: amint a keresztpántba cipőjének sarkát beakasztja, fejét felveti, a térdét befelé fordítja, jobb lábát pedig kinyújtja – Hadd érvényesüljön, van minek! –, és ezenközben lábfejjével – szintén befelé fordulva – éppen Lengyel Misó kissé elnyújt sportcipőjére mutat, hogy minden hangsúlynál is hangsúlyosabb legyen a **Q**, ez az érdekes kis jel a bokáján, hogy aztán máris megkezdhesse mondandóját. Jól van, na, lehet, hogy tényleg senkinek nem dolga eldönteni ezt, csak hát a női szem valahogy mindent másként lát, mint például a Sunyóé, az Ákosé, a Lengyel Misóé vagy hát a Somogyi Kálmáné, Takáts-Kisé, Szedlákovicssé és Molnár Márké, hogy csak azokat nevezze meg az ember, akik szemlátomást megváltoztak, felvillanyozódtak – Jaj, a Tunyogit, az első számú felvillanyozódott férfiembert még a végén kifelejtjük, mondta Szilvi –, úgy figyeltek, mi lesz ebből, mit mond ez az asszony, Miközben meg – Láttad? – egyáltalán nem érdekelt, hogy mennyire csúszott már feljebb a szoknyája – : Wáuw – hallatta a hangját Cseri, s Ákos szerint Úgy

érezte, kimondta a lényegét. Ám Skirecki Margitot külön is idegesítette, felzaklatta, hogy ő miért nem hozta magával: Mi a francnak nem tettem be azt a cuccomat, amely ezekből, ilyesféle darabokból áll, hogy sötét, szűk és rövid szoknya, hozzá Féligvastag, rőt színű harisnyanadrág, no meg ilyen rézsút vágott hegyű, zárt cipő, és akkor abban ő is, Áh, most mit beszéljen annyit, Ivett, miért nem szóltál, hogy pakoljam be ezt a cuccomat, majd fogta s idegesen hátrafordult, hogy a Szedlákovics Tamás hangosan kimondott, elvarázsolódott véleményéhez legalább pár szót tudjon hozzáfűzni, Mert ha nem teszem, ha belém szorulnak a szavaim, hát Úgy éreztem, menten felrobbanok, megőszülök, nekem: annyi. Nem, csak nem úgy gondolja az úr, a Szedlákovics, Nem hiszi tán, hogy ezt a mi turistairodás igazgatónőnkét mindig-mindig, most is csak a cége és a turistái kényelme érdekli, hogy most amit beszél, hogy az fontosabb neki Például annál, miként nézhet ki azon a puccos széken – kérdezte, hátravetette, s Szedlákovics Takáts-Kisre, Takáts-Kis meg Szedlákovicsra bámult, aztán meg mindketten újra a Picit vastagabb ajakra, Picit domborodóbb fenekére, arra a kis görbületre az orrában, az erős hajzatára, feketeségére, arra a hegyelő, bárszékes terpeszkedőre, annak minden megnézhető láthatóságára, no és persze arra ugyanúgy figyeltek, amit mondott. De még mielőtt a szavak értelmére figyelhetek volna, Teljes ámulattal néztük, milyen érdekes a fogazata, hogy Mekkora – Apám, mekkora! – egy rés van a két elülső foga, a Lapátfogai között, Sőt, mintha nem is lapátfogak lennének azok, mert Mintha hegyesebbek lennének a megszokottnál, Vagy ezt csak a fény teszi, De semmi selypítés, egy csepnyi pöszeség sem, semmi, csak a – Szedlákovics szerint – Zengő szavak, meg az abban megfogadó értelem, hogy miféle egy cége, milyen Hasznos cégem van nekem, miféle turistairoda ez, meg miért Tsikeri és Tsa a neve, röviden Tsi-Tsa, vagyis hát Miért vagyunk csicsások, és azt is magyarázni kezdte, miért Szeretem az őszinte beszédet, hogy ő – szólítsák Erinek, avagy Erikának –, hogy e turistairoda létrehozói és vezetője, alkalmazottai Élethivatásként végzik ezt a munkát, és ilyen még nem történt meg velem, hogy ennyire kalandos meg körülményes indulást kell elkönyvelnie, de máris megpróbálja összefoglalni, hogy mi, hogyan és miért történt úgy, ahogyan megtörtént, míg végre összetalálkoztak.

Jaj, ezt az összetalálkoztakot, Míg végre összetalálkoztunk, ahogyan kimondta, hát abban az alakítás Tán még Sunyónak is feltűnt; itt már tényleg túlzásba vitte a szerepét, vagy túlzásba vitte a szerepe! De Kovácslivi máris látta: Baj lett Szilviánál, hogy a Sunyót leminősítettem,

hát azonnal magyarázatot is fűzött hozzá, hogy hát Nem bántásból, na, Csak játszásiból, Brahiból, mint régen, úgy mondta ki, mindössze csak azt szerette volna Kicsit tovább variálni, mit az előbb ő is, Szilvia is megjegyzett, hogy Tényleg elképesztő, amit művel ez a nő, de szó se róla, profimód csinálja: mindjárt éhes disznókkal fognak utazni, Makk-vezetett disznókkal, figyelje: Leginkább a Tunyogi, de Takáts-Kis is – Képzeld el a Pihor Endre nedv- és nyálkiválasztását, szuszogását –, szinte mindannyian kigúvadt szemekkel kémlelik, Ez a nő fel meg úgy tesz, mintha nekik, mintha kizárólag nőknek magyarázna, vagy mégiscsak téved, és itt mindenkit az ő Nagyszerű, elképesztő, izgalmas története, a Tsi-Tsa meg a karambol, aztán A mi kalandos turistautunk alakulása érdekel, aki meg ilyesfélére gondol, mint ő, hát azt a sárga irigység eszi, esetleg ő maga a Disznó és a Makk? Mert Pekárcsik Erika, és most legyen mindegy, mit, hogyan és mennyire, miért, de tényleg Felkeltette valamennyiünk figyelmét, most már mindenki szerette volna végre megtudni, hogy mi történt, és Nekünk van-e valami közünk, vagy lett-e valami közünk az almáskert melletti durva fékezéshez, ahhoz, amit láttak, ahhoz, ami akkor, avagy netán még előtte és utána történt. Így aztán a Tsi-Tsa-vezető, ez a Pekárcsik újfent meggyőződött igazáról, hogy hát Nincs és nem is lehet két azonos turistacsoport, merthogy ő mindjárt mindent értett, ő azonnal kapcsolt, mikor szép lassacskán Lengyel Misóék elnézést kértek, mosolyogtak, s ezzel a mosollyal fogták s visszaeresztették: kiakasztották és hagyták felforogni, feltekerődni a zsalufalat, s így tettek a bal oldalon is: a széktámlák, a zárok kattogtak, csattogtak, szép sorjában visszamagasodtak régi formájukra, minden és mindenki előző helyére került vissza. Igen, ő ebből azonnal értett: nyomban mozdult, felkészült, hogy megelőzzön bármiféle számonkérő hangsúlyt – Meg hát látszott rajta: Alig várja, hogy beszéljen végre –, mozdult, hogy hát megelőzzön valamilyen neki címzett beszólást, olyasmit példának okáért, hogy hát Most már azért talán illene, Már épp ideje lenne megtudnunk, vagy Nem gondolja úgy a kedves igazgatónő, hogy jó lenne tudatni kezdetű kis finom, netán kevésbé ilyenek formált megjegyzéseket, vagyis ő gyorsan odarendezte magát, ő elhelyezkedett azon a – Szedlákovics szerint – Direkt kényelmetlenre formázott ülőalkalmatosságon, hogy elmondja, amit amúgy feladata-hivatala volt megtenni, Úgy érzem, hogy kutyakötelességem e beszámoló – kezdte mosolyogva –, hogy ő sorban mindent elmondjon, hisz mindannak, Amit a kedves utasaink végigéltek, mindannak, ha nem is közvetlenül, hanem közvetetten, de hát részesei voltak ők is, a Tsi-Tsások.

Előrebocsátja: nagyon sok mindent nem ért, mert nagyon sok mindennez semmi közülük nincs, sem a Mikinek, sem Szabadi Zsuzsának, sem a Tsikeri és Tsa cégnek, mégis lappang a dolgok mögött valami olyan, ami hozzájuk kötődött, rájuk akaszkodott, hiszen velük, körülöttük történtek az események, ő úgy látja, mintha kizárólag őket kísérték volna ezek a történések, ezért aztán foglalkozni kell ezekkel – sajnos. És Aranka meg Eleonóra megegyezése szerint Volt itt bőséges pislogás, no meg Ide kacaj, oda mosoly, Kevéske humorral vegyes tájékoztatás, hogy így az utasok kényelme, úgy a megismertetés, de volt valami egész Érthetetlen dolog is, ami Sehogysem illet Ennek a nőnek a magatartásába, gondolkodásába, mivel olyasféle furcsaságokra is majdhogynem kitért, Ami a babonaságot az időjárás alakulásával hozza kapcsolatba, előjeleket is emlegetett, ámde gyorsan át is siklott rajtuk, szóval: Beszélt a világba is, akár a gyerekek, meg beszélt mindent, amit Mindezekkel együtt emlegetni szokás mostanában – mondta Aranka, Eleonóra, s Dodi bólogatott hozzá. Aztán Természetesen és mindenekelőtt az almáskert melletti karambolról kell beszélni – mondta –, s Szilvi szerint Máris belefogott valamilyen zavaros fejtegetésbe, hogy a három szerencsétlenül járt kocsi közül melyik volt a vétkes, hogy A baj és a kár nem is akkora, mint amilyenek azt az ijedelem festi, hogy A vér egy kóbor kutya vére volt, az első kocsi gázolta el, nem emberi vért láttak A kedves utasaink, és a Peugeot Boxer szélvédőüvege azért hullott darabokra, mert már régen hibás volt, elég volt neki Ez az apró pici koccanás-féle és Máris dirib-darab lett belőle, Meg valami ilyesfélét beszélt – a Dodi szerint Süketelt –, hogy Többen máris diskurálni kezdtünk. Megindult a csendes duruzsolás-pusmogás: Ez hülyébe veszi a társaságot, hát Ez a nő azt hiszi, hogy Süketeket, vakokat meg fél-analfabétákat kell most neki meggyőznie arról, Mit milyennek lássunk, halljunk, értelmezzünk. Persze ebben is volt némi túlérzékenység, ebben a gyorsreagálásban, amit egyébként a nők indítottak útjára, s megelégedetten vették tudomásul, Bogarat ültettünk a fülekbe, Ezt a bogarat a férfiak fülebe ugyancsak sikerült beültetnünk, úgyhogy a Kocsányon lógó szemük lassan kezdett visszahúzódni, Skirecki Margit megjegyzése szerint: Két dolog közül a férfiak talán az eszükre hiúbbak, mert hát ahhoz: Világmagyarázó bölcsességeikhez még a legöregebbek is ragaszkodnak – s úgy tett, mintha nem egy vicces, férfiakat: Férfierőt, férfvágyat megcsipkedő dolgot mondott volna –: tovább figyelt: Mit mivé alakít ez a Tsi-Tsás magyarázkodás. S még így is, ilyen sok sallanggal járó beszédből, még így is, hogy A fölöslegességekre helyezett hangsúlyok

Majdnem eltakartak minden lényegét, még így is Sokunk számára kitűnt egy érdekesség –: Hogy a három szerencsétlenül járt kocsi közül az a fehér Peugeot Boxer szintén az övék, a Tsikeri és Tsa cég tulajdona, A másik kettőről meg Miki tudna igazán beszélni – tette hozzá Erika –, csak Ez már nem tartozik ide – mondta –, ámde Hiába próbálta ezeket az információkat jól eldugni, elrejtetni – Dodi megjegyzése szerint: Habókra venni az ilyen érdekességeket –, hasztalan tett úgy Pekárccsik, mintha csupán azt jegyezte volna meg, hogy Itt is végig szemerkélt, hogy itt is egész idő alatt Szemetelt az eső, fújt a szél – bizony hogy Nagyon kilógott a lóláb, Felismertük sandaságát: Firnyákoskodott nekünk a dögös nő – amiként Sunyó megjegyezte. Úgyhogy mindent megértettek: az a három szerencsétlenül járt kocsi és az ő buszuk – A Magyar Nova Futuránk! – valamiféle laza, jeltelen konvojba szerveződött, úgy haladtak a határ felé, és erről tudhattak a határőrök is, a vámósok is – kezdte megfogalmazni magában Kovácslivi –, hogy Ezeknek együtt kellett volna átjutniuk a határon, mint a Tsikeri és Tsa cég errefelé már jól ismert vállalkozása, vagy mije, és ezért volt a személyesebb bánásmód, ezért volt minden annyira sima a rendőrökkel, határőrökkel, a vámósokkal, errefelé Mikit és Pekárccsik Erikát, a Tsi-Tsát mindenki ismeri, na meg ők úgyszintén mindenkivel ilyen viszonyt ápolhatnak, mindenkivel jóban vannak, igen: ezt nevezte kedves tanára egy alkalommal kapcsolati tőkefeléledésnek, valami ilyesminek – jól van: Ki fog tisztulni a kép. Csak Pekárccsik Erika is Hagyná már abba ezt a teljes mellbedobást, hogy ő mennyit fáradozott közben, hogy ő mindenről tud, azt a pillanatot is átérzi, mikor szegény Miki úgy lépett a fékpedálra, hogy lett aztán abból potyogás meg nekiütkezés, kilöttyent nedű, minden, no és hát Azért várapoztattam meg önöket és titeket az ukrán oldalon, mert épp a minél zökkenőmentesebb haladásért igyekeztem tenni valamit, mondta, és megint valamilyen cikornyás kis magyarázat kerekedett abból, amit előadott, de a lényeg lényeg marad: mindjárt megállnak, ám ez még nem a szállásuk, a megtelepedésük helye lesz, hanem egy kényszerszünet, Amíg átvizsgálják ezt a Magyar Nova Futurát, mert feljelentés érkezett erre a buszra. Sajnos, nincs mit tenni, viszont Ez már nem önökre, rátok tartozik, e kihelyezett vámvizsgálat nem a kedves utasokat érinti, hanem a céget, elsősorban őt, no meg a buszvezetőt, ezért Vegye úgy a társaság, hogy még mielőtt megérkeznének oda, ahol már nagyon-nagyon várják őket, vegyék ezt valamiféle hasznos lélegzetvételnek, lélekszellőztető szünetkének, meglátják, hogy mire Kiszállnak a buszból, Felnéznek az imitt-amott fel-feltünező csillagokra, hát már szállhatnak is vissza, csak

Egy icipici türelmet, és itt folytatja mindjárt, ahol ezt most abbahagyja, ahol ezt most megszakítja.

2

Hová tűnik el a délelőtt, Ó, Istenem, hát miféle egy hely lehet az, ahol elfér mondjuk ezeregyszáz esztendő összes, de összes délelöttje? De még hányszor ezeregyszáz, s ezenfelül még ki tudja, hogy hányféle sokszorzeregyszáz! Mert valahol összeölelkeznek, mert Ezek a délelöttök, napok valahová elköltöznek és ott továbbélnék – fejtegette Szedlákovics –, folyton-folyvást gyarapodnak, gyűlnek, gyülekeznek: ez A mostani, e szerdai ugyancsak ide indulhatott el, ugyanis azt a gyülekező rendet még a szélviharok szélvihara sem boríthatja fel, nemhogy ez, az övék, ami nekik jutott, ez az októberi, huszonkilencedikei, ez az esőcsapkodásos, kicsike és Kárpát-medencei, amely lassan-lassan innen is odébbáll. És valóban: hol járt, merre járt vajon a kora délelőtti haragosság, az a mérgelődő neki-nekiveselkedése a szélnek, mert Ami most itt áramlott, lengedezett körülöttük, hát az csupán halvány mása volt az induláskor felismertnek, annak a bizonyos időnként rohamozó, durva méltatlankodásnak, ahogy mondani szokás: egyetlen napon még csak emlegetni sem lehetne ezt a kettőt, Egyazon természet háborúzó s békességes kedvét. Valaki pedig, egy férfihang – a Szedlákovics szerint – Olyasféle megjegyzést fűzött e változáshoz-megszelídüléshez, ezekhez az utóbbi szavakhoz, hogy hát Jó-jó, kétségkívül mássá lett az erő és a támadó kedély, a hajlandóság zabolátlansága s önmérséklete most már egészen mást formál s ígér, ezt könnyű észrevenni, de azt érzi-e mindenki, hogy Az ájer ugyanaz maradt, mi volt, az ájer, ez A könnyed fuvallatozás, az most is olyan áldó, nem számít, hogy nem a buszban ülnek, mondjuk ott, az almáskert környéki tájon, hanem itt ácsorognak a szabad ég alatt. Csak szimatoljanak bele egy kicsit alaposabban a légbe, Szippants mélyebbet ebből a szellőzködő lélekzetiségből – így mondta valaki, az a férfihang: a lélekzetiségből, méghozzá a k betűt megnyomva –, s akkor megérted, hogy mire gondolok ezzel a mellénk szegült széllel kapcsolatban. Utólag viszont már sem Tunyogi Albert, sem Somogyi Kálmán, Lengyel Misó sem emlékezett rá, hogy e szavakat, ezeket ő ejtette volna ki a száján, hogy e gondolatokat valaki közülük fejtette volna ki, de ugyanakkor Szedlákovics Tamás állította, így volt, s Én ezt most is így tudom, hogy hát e jó kis szavak tőlük röppentek fel, mindhiába volt az érvelésük: Hát mi nemigen szoktuk használni; ez

az ájer olyan idegenes, régies vagy milyen, jaj, csak nehogy félreértsék, nem utal ő semmire – Misónknak amúgy sem szokása célozgatni –, ez a lélekzet meg olyan, mintha direkt meg lenne csinálva, s tudálékos is, vagy cimborái: Kálmán s Albert nem így látják? Nem muszáj ezt eldönteni, nem sok minden múlik ezen, mindenesetre a lengő Liszt Ferenc-haj szőke Szedlákoviccsa pontosan akkor hallotta meg ezt a hozzáfűzést, amikor a társaságuk – Tunyogiék, Lengyelék meg Somogyiék összeállt csapata – előtt haladt el, amikor ott kóválygott ő a kisebb s nagyobb csoportok között – igaz, hogy nem túl messze ott állt ez a kabinos ember, a Miklós József János meg a Varga Zsombor: T. Varga, Amonnan, a busz hátsó fertályáról – igen, fertályáról: Icuka szavát se felejtse az ember –, és hát végső soron mindegy, kitől származik, ha életrevaló a szó s a mondat. Az viszont már nem, az nem mellékes, legfeljebb ha megmosolyogni való, amikor Szedlákovics Tamás arra lett figyelmes, hogy ezek a szavak, hogy e megjegyzés után ő megáll, fejét felveti, mintha még az a tíz centi is számítana, amit nyer az ember, hogyha kinyújtja nyakát, ha orrával egy picit magasabbról vesz levegőmintát, szóval: látja, amint saját fejét felveti, és lassan, nagyon lassan kezdi belélegezni – akarja mondani, hogy belélegezni – a Szellőlevegőt, de nem az illatok és szagok után keresgélve tette ezt, hanem valami egyebet kívánt ő akkor felfedezni, valami egyebet kellett volna megtalálnia és befogadnia – hát legalábbis: sejtelve szerint. Nem bánja ő, akár ki is kacaghatják, nem bánja, kimondja, hogy ő még a szemével is keresgélt valami után, mintha egyszer is az életben már akadt volna olyan ember, Mintha élt volna valaha olyan ember, aki meglátta a szelet, aki megpillantotta a szellő arcát, valamiféle alakját, körvonalait.

Haj, de hol állt ez a Szedlákovics Tamás-féle kedves, félbolondos lélekcásámborgás, amely a valóságos csoportosulások, és az innnenonnan összehallott félszavak és félmondatok közt tekergett, hol állt ez a különlegességekre fogékony lelki hajlam kutakodó kóborlása attól a sokkalta általánosabb hangulatától ezeknek a harminchatoknak, akiket Nagyáki szerint csak fogtak, s kilakoltattak buszuktól, Mondhatni, hogy minket egész egyszerűen kipenderítettek átmeneti hajlékunkból, és ez szinte odafagyasztott minket a körterasz alá. Vagy butaság e kettőt, ezt a kényszerűnek tekinthető mozgást és az odacövekelést összehasonlítani? Hogy butaságot beszélt volna Sunyó öccse? Nem hiszi azt Csernyáki Feri se, más se, mindenesetre a kilakoltatást, azt Aligha gondoltuk másként, mert utólag bizony többen hangoztatták, logikus lett volna felháborodniuk, Logikus lett volna kifakadnunk, vagy Legalább szóvá tennünk ezt

a huzavonát, Ezt az illedelmes hajcihőt, amibe belevonták őket, mert hát Korántsem magunktól, önszántunkból vállalkoztunk erre, hogy a játékot, a játékkukat végigstatisztázzuk. És erre utal az a bujtogatás is, a megkésett, de édes, lázadásra való uszítás, mely Mindenek után tört fel belőlünk, ámde mégis Olyan megelégedettséget nyújtott nekik, hisz ennek nyomán kissé kiélhették magukat az indulatban, ahogy utólag is felpaprikázódtak páran, mondván: Kár, hogy akkor bágyadtak, békések voltak – Csupán áll-digálók –, kár, hogy nem hivatkoztak a jogaikra, kár, hogy nem használtak valamilyen Komoly, megütköző hangot, Valamilyen jó kis női dúlás-fúlás biztos megállítja őket, Hát igazán odamondogathattunk volna ezeknek. Hogyha akkor több eszük van, bátorságuk kikiabálni, vagy – Skirecki Margit szerint – Legalább valamilyen gyengéd, ámde szervezeten végrehajtott Szemmelverés közben kisziszegni, ahogyan ő ezzel próbálkozott is, hogy Na, minékünk ebből elégünk van, ezt mi nem csináljuk tovább, Máris visszaszállunk, gyerünk a határra, gyerünk vissza, Ebből ennyi is már túl soknak bizonyult, Szórakozzanak magukkal, keressenek maguk mellé új statisztaszereplőket, kiegészítőket a játékkukhoz, Most már tényleg baromi hosszú meg húzós ez a szerda, ez a mai nap – egyszerűen: hogyha akkor több eszük van, akkor talán minden másként alakul, Igenis ez hiányzott, valamilyen komoly megütköző hang.

Ó, de nem. Hol volt ez A mi viselkedésünk, hol volt ez a helyzet attól, amit kifakadásnak és felháborodásnak mond az ember. Szilviával szólva, akár Azt is mondhatnánk, hogy meg se mukkant senki, Én is csak bámultam, mint a moziban, csak néztem, mint akit odaszögelték –: Vajon hol lehetnek egészséges indulataink, csak Meresztgettem a szememet, akár a többiek, mert senki, Mi se, más se igen értette, hogy mi közünk e ceremóniaszerűen indult vizsgálathoz, miért kellett valamennyiünket kiszállítani a buszból, hogyha aztán – Mindjárt észrevettük – nem kutatják át az utasteret, hogyha egymásnak feszülve egyezkednek-magyarázkodnak ezek az egyenruhások, és az ő vezetőik-kísérőik, meg hát miféle törvény, szabály az, amely lehetéssé teszi ezt, az ilyesmit: ezt a kihelyezett vámvizsgálatot, vagy minek is nevezik, ezt az utóellenőrzést, Mely a határőrség munkáját úgyszintén felügyeli egyben, hát miféle jog az, amely előbbre való az embereknél, előbbre való az élet természeténél, Na meg hát akárhogy is vesszük, vendégekkel volt ezeknek dolguk, vendégekkel, akik saját pénzükön utaznak, akik megfizették kényelmüket, és erre fel: tessék. Szívátás volt – bökte ki Ivett, és nyomban lesütötte fejét, mint aki hibázott, és még ekkor is, még ennyi idő után is a legtöbb fej

feléje fordult, akárcsak az egész utazás során mindenki mindig felfigyelt erre a különösen mély fekvésű, bolyhosan rekedtes, ugyanakkor tisztán fiatal, és tisztán női – lányos-női – dallamú beszédhangjára, amely alig párszor vette magához a kezdeményezést, s még akkor is leginkább – Sunyó szerint – Beszólás volt, amit tett, csak elvétele beszélt hosszasan. Krisztina szemében ezt a szótlanságot Az a koromfekete haja és kissé Dülledt, koromfekete szeme, valamint Merész sminkelése helyettesítette, Meg ugyebár az a duzzadt szája, mit korántsem olyan diszkrétre rúzsozott, ugyanakkor éppen Olyan tartással viselt, mint anyja, mint Skirecki Margit a magáét.

3

Állj, állj, állj! Ez így hazugság – ordította idegesen T. Varga szerint Már legalább tízszer valamilyen rendező-féle, valami Nagymenő akárki. E vetkőzés, e vágykiteljesítő mozgás – magyarázta ingerülten –, ez aztán az égvilágon senki vérért fel nem forrósítja, az sem, Ahogy leveszed a kosztümkabátkádat, ahogyan a miniszoknyát Leereszted a bokádhoz, Ahogy gombolod a blúzodat, de még a harisnyanadrág izgalma is egészen más irányba visz, a melltartó, még az a – Hm –, a legutolsó ruhadarab lekerülése sem Ugyanarról szól Ebben a vágyban, Hazugság és kész – hát akkor elmondja még egyszer, Miért nem összpontosul, hanem épp ellenkezőleg: egészen szétszóródik itt a kéjsóvár figyelem –: Állítsa le mindenki magát, és akkor megint: Ide minden szem és fül, és száj és orr, meg minden, minden, minden. Ilyesmit, ha jól emlékszik T. Varga – A Zsombor nevű fickó, aki tudja, hogy kell mosolyogni Kovács Líviára, mondta Szilvi –, hogyha Zsombor jól emlékszik, akkor ilyesmit ordított éjszaka valaki Abban a bizonyos filmben, azt hiszi, egy werkfilmben, Amit az éjjel adtak Valamék csatornán, ámde ő azt nem nézte, ő csupán bele-belehallgatott, mert pakolászott, készülődött Erre a kirándulásra. Viszont mégis eszébe jut, s Azért jut eszembe, azért hozná példaként Ide, mert hát A kilakoltatás utáni hangulat: az a kis szellőzködés, est-fürdőzés, ájérelmény – Meg az egészséges indulataink ellanyhadása, tette hozzá Szilvi –, Ez az egész várakozás, s főként az a rengeteg kis apró, picic mozzanat, amellyel Pekárcsik Erika feledtetni próbálta velük a háttárakelés előtti, alatti és utáni időket, meg hát persze Ezt a mostani kis kényszermegállónkat szintén, szóval: mindaz, amivel Erika elszórakoztatta, elkápráztatta, és ezzel Úgymond ki is békítette őket – Ellanyhasztott minket –, ez – szerinte, Varga Zsombor szerint – épp A legtitokzatosabb

valamit takarta el, még hozzá folyamatosan takarta, tudniillik minden egyes részlet, amiről e nő beszélt, valahogy Más-más érdekeltség szerint Került terítékre, valahogy az összes részlet mindig Más irányba terelte a figyelmünket, az ő felébresztett kíváncsiságukat, mindent. Merthogy Itt, e sürvedésben – azaz: Immár rendes estben –, mikor Végre valahára visszazárlhattunk, mikor már mindenki a saját helyén ülhetett megint, és Elindultunk, haladtunk, na, ekkor, Itt most olyasmit vett észre Zsombor – amiről neki a Késő esti tévébőmbőlés, s az abban meghallottak jutottak eszébe, Itt, most Varga Zsombor Olyasféle idegeskednivalót talált, amit ő annak a bizonyos Rendező-félének Szerfeletti elégedetlenségéhez tudna hasonlítani, hát ezért aztán legszívesebben valami olyasfélét tett volna ebben a haladásban, előrejutásban, olyasfélét, mint a rendező, hogy fogja magát, s egész egyszerűen nekimegy e haladásnak, előrejutásnak: Állj, állj, állj! És ha nem is tette meg ezt A mi T. Vargánk, ha nem is szó szerint tett ilyet Kődöböz Bandi barátja, őszierinte, Bandi-cimbora szerint mégiscsak Volt valami ilyesféle súlya annak A zsombori gyors kis elhatározásnak, mellyel Jóformán egyetlen szó nélkül csak felugrott, a Lábaimat szinte félresodorva nyomult és csörtetett ki onnan, Mellőlem, az ablak melletti helyéről s igyekezett előre, hogy minél közelebb legyen a nőhöz: Erikához: szavaihoz, amelyeket Egyre kevésbé lehetett hallani. Ekkor már ugyanis Pekárcsik Erika nem a mikrofonba beszélt, ekkor ez a nő valami egész Családiás, barátkozós, közvetlen – Talán még pletykálgatósnak is nevezhető – hangnemben folytatta azt a beszélgetést, melyet abba kellett hagynia a fekete egyenruhások közbelépésekor, mikor jött az ellenőrzés, igen, ekkor Úgyszólván már diskurált Erika, s Egyáltalán nem adta az igazgató asszonyt. De még így is megütötte a fülét, a T. Varga fülét még így is elérte az a kis furcsa megjegyzése, miszerint Majd meglátják, hogy milyen mulatságos dolgokat őriz az emlékezet, ez Az itteni világ és szokás, ő ugyanis – mármint: Pekárcsik Erika – akár meg is tudna esküdni, hogy már ezen az első estén Így vagy úgy, de elő fog kerülni az a sokak által ezerévesnek nevezett öregasszony, az a Berta mama, akiből megállás nélkül ömleni fog mindennek a magyarázata, hogy miért esett az eső, hogy miért fúj a szél e napon, milyen csillagok miféle bajt jeleztek neki, meg hogy milyen titkos erők fogtak össze hajdanán és feszülnek egymásnak még a huszonegyedik századnak mondott időben is, s lesz majd Muslicatánc, Fenyőgyengesség meg Kutyaérzékenység, egészen bizonyos, hogy hát lesz majd Kupolajáró Madár, ilyesmi, mert a Berta mama mindent ért, ő mindenhez ért, mindenről tud ilyen-olyan háttérinformációt, na

meg hát nem csak ő, hanem az egész környék: ez a két falu, amelynek népével most lesz szerencsájük egy kicsit közelebbről megismerkedni, a furcsaságaikba belelesni. Tehát senki se csodálkozzon majd azon, hogyha házigazdáiknál, bárhol, különösen sok megjegyzést fognak hallani az időjárás alakulására, felhőkről, szelekről, fákról, növényekről, kutyákról fognak beszélni elég sokat, s arról, ki miért volt jó, és ki miért lett gonosz hajdanán, sőt, őszirinte Itt még az sem kizárt – mondta teljesen elcsendesedve Erika, mikor is észrevette, hogy a T. Varga Mintha valamit mondani szeretne, hát a mikrofonnal feléje hajolt, és amint feléje hajolt, a szoknyája egészen felcsúszott, Egészen Fel – mesélte Tunyogi úr –, és ahogyan ült a bárszékén, vagy mi a csudán, ahogy ült azon a széken, s csaknem Mindene kidomborodott, ugyanakkor mégis picit takarta is az a felcsúszott kis szoknya, hát ebben a Vérlobbantó kényeskedős-kéjes elmozdulásában, ebben a Csábos és nagyon de nagyon női odafordulásában, amiként lábait a busz padlóján ide-oda elcsúsztatta, amint Szinte világított a bokája, bokáján a **Ö**, és Hmm, a combjait, a térdeit ahogyan össze is szerette volna vonni, hát ebben a helyzetben a T. Varga csak elvette a mikrofont – Még jó, hogy észrevettem, amint odanyújtotta felém –, hogy aztán Szemmel látható zavara s kizökkenettségé miatt csupán azt jegyezze meg, Hát nagyon izgalmas dolgokat ígér Igazgató asszony –: s nem tette meg, amit meg szeretett volna tenni.

Mert ha felordítani nem is – ahogyan azt A rendező-féle csinálta –, azt ha nem is, de hát felkiáltani, vagy legalábbis megakasztani Erika duruzsolását, valahogy bebeszólni, igen – T. Varga szerint –, a Szilviának különösen illett volna, Jogában állt volna ilyen tenni, ugyanis a Kupolajáró Madár, e nagyon fura mesefigura – Vagy mi az Isten csudája ez, mondta Dodi –, annak felemlegetése még a T. Vargában is megmozdított valamit – Ezért indultam el Bandi-cimbora szerint csörtetve, ezért ment ő közelebb a barátkozós, diskurálós csapathoz, mert nagyon érdekelte, Mi ez az egész. Hisz alig néhány perce tudta meg, a feketeruhások ellenőrzésekor, ott, a kilakoltatás idején tudta meg, hogy Szilvi abban a Hiszemben él – amint azt Dodi mondta –, Szilvi azt hiszi, hogy nem is mese az a mese, melyről szólt a fénykép megjelenésekor, nem igazi mese, nem olyan, hogy mások is, hogy bárki tudna róla, tudniillik ő hiába kutakodott már utána, megmagyarázták neki, hogy Ilyen madár nem létezik, még a mesékben sem, bizonyára Griffmadár az, ami után érdeklődik, vagy esetleg Tűzoltó Igazi Nagymadár –: ezekről lehet hallani. Na, hát aki még néhány órája a felhőalakzatokban, az almáskert feletti égen átvonuló felhőalakzatokban

hirtelen meglátja az ő Kupolajáró Madara nyomait, és még beszélni is beszél róla, méghozzá a mikrofonba, hát akkor Erika szájából, amikor meghallotta ezt, amikor Kilépett a Kupolajáró Madár, hát akkor vajon Szilvi miért nem kiáltott fel, vagy miért nem szólt közbe: Állj, állj, állj! Hát ez az, ami felugrasztotta a T. Vargát, mert itt egy egész rövid pillanatra megértette – Bevillant nekem –, Miféle elvárást fogalmazott meg Az a rendező-féle fazon a Werkben, itten bevillant neki, hogy valóban Mintha csak egyetlen: mintha csak egyetlenegy valamit, méghozzá épp A legtitokzatosabb valamit kívánná eltakarni, feloldani, kicsinyíteni és így lassacskán teljesen mellőzni a beszéd, miközben T. Varga előtt egy rövid pillanatra felvillant valami, Olyasféle valami, ami az egész eddigi útjukat, annak minden egyes részletét és véletlenségét formálja, alakítja – de hát nem volt annak semmiféle teste, arca, orra, szája, szeme, füle, semmiféle földi felismerhetősége, só, mire odaért, és mire másodszor is kiejtette száján Erika e nem létező madár nevét, amiközben felé fordult, mozdult, helyezkedett, hát ő szinte mindent elfelejtett, azaz T. Varga már semmit sem úgy látott, ahogy azt egy szempilla-mozdulatig öneki módjában állt megpillantania. Na de jól is tette, hogy az egészet elhagyta, és csak Erikának köszönte meg, Amit megköszöntem, merthogy mindjárt minden változott és módosult, Lassacskán újra hangosabb lett a beszéd, Erika újra mikrofonba mondta mondandóját, és ahogyan T. Varga, meg aki látta őt ebben az igyekezetében, hát azokban csupán az maradhatott meg, hogy a T. Varga Zsombor Se fér a bőrébe, valamit nagyon akar azoktól A három lányoktól, Szerintünk most sem az érdekelte, amiről Pekárcsik beszélt, Az a hülyeség – amint azt Sunyó leszögezte –, őszerintük nem az vonzotta oda, és nem is Szilvia, és nem is Dodi, hisz Még ott, a kényszerpihenőnél sem úgy beszélt kettejükkel, mintha ő, a Szilvi, vagy a Dodi érdekelné, Ó, dehogyan – Itt Kovácslivi lett a kiszemelt, Akinek van szeme, az látja. Úgyhogy jól döntött a visszaügyeskedése, a lassú, csendes visszavonulása mellett, jól tette, amit tett, miközben Mi mindannyian átadtuk magunkat, újból átadták magukat Otthonos kis Futuránknak, amint ismerősen Duruzsolt is, döcögött is, és ők már-már azon kapták magukat, hogy ismerős, hogy már-már Elfogadott lett e szünni nem akaró sötétség, amelyben néha-néha felvillant ugyan valami, Imitt-amott áttört egy picike fény – Az otthonából kitört fény, ahogyan Korsunovszki mondta, s Molnár mindjárt tódította: Kitört onnan, ahol lakott –, de amiként megjelent a fény, már el is tűnt, és Ez maradt utána, Ez a szünni nem akaró sötétség, amelyben Most a legbiztosabb pont a Pekárcsik

Erika hangja lett. Igen, a magabiztossága, megnyugtató magabiztossága, melybe nyomban visszatalált, Ez is erősítette a bizalmat iránta, tudniillik, mintha meg sem szakították volna beszédét a feketeruhások, olyan Könnyűvé lett számunkra valahogy minden, pedig nem őrizte senki azt, amit Pekárcsik még e kényszerzünet előtt olyan nagy felszereltséggel kívánt megteremteni magának: azt, hogy ő Miértünk él, hogy ő miértünk meg is halna. Nem őrzött itt senki semmit, nem is kellett, hiszen Pekárcsik Erikából Most újra áradt az, amit Mi magabiztosságnak láttunk, s ahogy – Sunyó mondta –, ismét Odatrónoltatta magát arra a kis bárszékszerűségre, újra áradt belőle valami magával ragadó, Szinte megtelítette a Futuránkat, s nem érdekelt most valahogy senkit, Kovácslivit sem érdekelte, hogy hazudik-e avagy igazat mond: Olyan jólesett, amit ígért. De hogy aztán miért történt mindez így, ahogyan ez az emlékezet tartja, hogy miért is volt itt újra mosolygás, bazsalygás, kedély, meg hát már-már rendezgetés: ki kivel lesz párban, ki kivel lesz egy csoportban, egy házban, meg Hm, Hát egy szobában – Ágyban! –, hát erre már nem találni magyarázatot, de annyi bizonyos, hogy újra, itt most újra Pekárcsik Erika főszerepelt, egyesek szavával Domborított, itt most újra mindnyájukat magával ragadta biztatása, hogy csak Kis türelmet, már csak ez a néhány kilométer, már csak ez a néhány perc és megérkezünk, már csak E rövidke, döcögős, e kissé rázós útszakasz, és megérkezünk oda, ahol szeretettel várnak minket, Ahol végre megállapodhatunk, otthon leszünk, Becuccolunk – Elnézést a szóért –, de hát miért is ne: igen, becuccolunk, kényelembe helyezzük magunkat, hiszen Minket valamennyiünket meleg otthonokba várnak, mindjárt otthon leszünk, s akkor végre megkezdődhet, csütörtök reggel már megkezdődhet, amit beígért a cég, igenis kezdődhet a Csillagtúra – Isten hozott hát mindenkit, Isten hozott mindenkit e tájon.

FODOR GÉZA

MERÜLŐ SZATURNUSZ

(A küszöb előtt)

Megkondul bennem darabos haranggal:

*Ne fogjon rajtunk ostoba erőszak
Önfeladón az elgyávult alázat –
Inkább a gleccserek porlasztó árja
Amely zubogva hull a mélybe törve
Mintsem bitványmód jutni a tetőkre*

*Ó, hogy ebben az eszement világban
A sztárbunkóktól bangos levegőben
Hol emberhez méltó szabadság helyett
Csak az elmoslékolt szabadosság él
S vezérelt cél, hogy vesszen, ami érték*

*De ha már annyi minden elveszett is
Maradjon meg az, ami fölemelhet
Mert kell ide a józan önbecsülés
Ám sohasem az öncsalás, a vakbit
És főleg nem az idegen érdek*

(A dómba lépve)

*A templomajtó valabányszor
Rányit a nehez tölgyfacsendre
Megrebben, újra fölplislákol
A lepkelángos gyertyák lelke*

*Fentről türkizes homály árad
Hályogos kárpiton lebegve
És tompított színekkel támad
Egyre hátrálóbb mély terekbe*

*Átszitált portamentó-ének
Világlik olykor elhalóan
Travesztiákon túli fényben
Görögkeresztre vont hajóban*

*Bőjti beszédre dermedt hívek
Egy dallam elfoszló szálai
Lobolnak messzi szemekiben
A pluvialék uszályai*

*Réveteg arcú angyalok közt
Fájdul az Úrnak néma gyásza
Mint felhasított bordák fölött
A kék villámok állórácsa*

*Mintha csak mozdulatlan vibar
Fekete kréta rajza lenne
A gránittűz zord árnyaival
Vérezve baljós sejtelembe*

*Glaukonitként jégkő lángol
Fényzárolt füstként szédelegve
Nagyon távol a Bibliától
Arzenércesebb éterekbe*

*S mint egy reprodukív jelenés
Csordul a csipkebokrok vére
Ábrahám kezében újfent kés
Sújt vele – egész nemzetére*

*És nincsen rá intés, nincsen kéz
Mely lefogná az iszonyatot
Vesszen bár az emberi szentség
A milliókban megtagadott*

*Hóna alatt tört kötéblákkal
Áll Isten, tengersiz tabitban
Ónszínű arcunk fénye rávall
Hasonlat melyre itt alig van*

*Nagy magasban, mit ész nem ér fel
Hordják körbe az ezüst tálcát*

*Holofernész véres fejével –
Ne lássuk, előbb nyelvét vágták*

*Hunyorognak csak a Plejádok
Fény gyanánt fúva bőzengést le
Kővé fagyott pokoli lángot
Bíborvirágos szemfedélre*

*Elárult föld, elárult ének
Hol sivár, pusztai szél üget
Hogy roppan be az oltárképen
A piktogrammás nátronüveg*

*Térve a rettegés bonába
Megnyílik minden farkasárok
Veszett ordások vad csordája
Marja szét máris a karámot*

*Haragját az Úr mélyre fojtja
S mielőtt még szólana bármit
Törnek szemünkben felzokogva
A szikomorfák koronái*

(A Boldogasszony)

*Nagy patrónánk számúzve régen
A törvény csak nekünk szentírás
Elhal a himnusz is egészen
Leköpvé ég az orszáгимázs*

*Belülről esték mécsse lángol
S egy boltívből a fal mentében
Fölnéz magánya kőszobrából
Márványba zártan, hófehéren*

*Mária fénylő földi mása
Homlokán mint elpattant vaspánt
Törve a nemzet koronája
Átvérzik most, alkonyat gyanánt*

*Arcán fenséges szomorúság
Szívébe forró fájdalom mar
A lét örök misztériumát
zengi a kő is, száналommal*

*Krisztus kezének intésére
Megárad fenn egy freskói kép
Gonoszok raja hull a mélybe
Száll fölfelé a jámboroké*

*Mindez csak virtuális fényben
Kívül mert minden másbogyan van –
Még ing egy mécs birtelenképpen
A beáramló légbuzatban*

*Egyszerre minden elsötétül
Majd bihatetlen nagy fény támad
A dóm csupa izzásba szédiül
Érc lobol, eleven káprázat*

*Szikrázva még a bolthajtásban
A szobor félig körbefordul*

*Arcán fehéres tűzzománc van
Szeme sarkán könnye kicsordul*

*A holt kő belül mintha sírna
Vérző csík fut az arcon végig
Rajta a maró szégyen pírja
Benne a mi szívünk vérzik*

(Mária, a magdalai)

*Imát begyezve ujjaiaval
Egy bomályos képből kilépve
És bajlik elébe cinnia
Zsoltárt búgatva szép szívére*

*Sugárzó nap van, barangszóra
Átvált a dél cinegekékbe
Kedve szikrázó aranyrózsa
Cinkét csillagzik kebelére*

*Virágvasárnap egyszer minden
Krisztus szíve is kivirágzik
Telve a kert verbénafénnel
Fehérlöbben lobog a jácint*

*Ám az újhoid ezt sose tudja
Most is amint feljön az égre
Baljósan a nagy vizet úszva
Irigy lesz Mária kedvére*

*Mosolyát hogy lassan kioltsa
Szelet zörget hidegtelelősen
Magát is felbókkal bevonva
Reszketve tombol csak dühében*

*Mária arcát eső ázza
S indul vissza sírva a képbe
Igen keserű bánat fájja
Hiába hull zsoltár a szívére*

SZERKESZTŐI OLDAL

VÉSZHELYZETBEN

A kiagyalói által valószínűleg „civilizáltaknak” (értsd: elfogadhatónak) vélt beolvasztási törekvés – a kisebbségek oktatási nyelvének államnyelvesítését előíró törvénytervezet – alapjaiban ingatta meg egyéb okokból amúgy is halvány esélyünket a megmaradásra.

Ebben a helyzetben csak a csoda segíthetne rajtunk: az érdekvédelmi szervezeteink tevőleges összefogásában megnyilvánuló elszánt ellenállás az otromba támadás kivédésére. Máris látnunk kellene az összefogás jeleit. Miért nem látjuk? Miért nem viszik szervezeteink – például – utcára, az illetékes hivatalok elé tiltakozni, mozgó- vagy ülősztrájkolni az embereket, de legalább az iskoláskorú gyerekeket nevelő szülőket, tanítókat, tanárokat?

Igen, a helyzet bonyolultsága miatt nehéz kiválasztani a legcélszerűbb védekezési stratégiát. Ám a döntés felelősségét végre vállalni kell, mert ha a tervezet eredeti formájában törvényerőre emelkedik, az egyúttal a magyar érdekvédelem teljes csődjét, a nemzeti-kulturális értékeink iránti felelőtlen bütlenséget fogja jelenteni mindkét „oldalon”. Más, ennél kisebb jelentőségű ügyekben sokszor idézett jogokra hivatkozva, de ezúttal harcosabban kell ellenállnunk ahhoz, hogy az államvezetés rádöbbenjen: ha egy kis lélekszámú nemzeti kisebbség esetében ennyire kemény falba ütközik, akkor a sokmilliós orosz kisebbség ellenállásával szemben esélye sincs szándékának valóra váltására, tehát visszakozni kényszerül.

Mit tapasztalunk az összefogás helyett? Az anyanyelvű oktatás fontosságát hangsúlyozó közismert személyiségek sajtóbeli érveit, nyilvánvalóan azoknak a szülőknek címezve, akik a törvénytervezet nyilvánosságra kerülésével szinte egy időben eldöntötték, a továbbiakban uk-rán oktatási nyelvű iskolába járattják csemetéiket. Ám az ilyenfajta „meggyőzés” legtetszetősebb érvei is ingatagok: egyrészt elbukhatnak az 1990-es évek elején megkötött ukrán–magyar paktum okozta „elbagyatottság” érzéséből eredő csalódottság miatt; másrészt a „nemzetárulásnak” ez a formája meggyőző példa kollektív nemzettudatunk sérülésére, halomra döntve azokat a véleményeket, amelyek szerint a kárpátjai magyarság szívósan ragaszkodik nemzeti identitásához; volt idő, amikor ehhez kétség sem férhetett (lásd az 1944-ben elburcolt férfiak példáját), ám azóta változott a világ és vele az értékrend: az emberi törekvéseket manapság kisszerű, szűk családi kereteken belüli, mérhetetlen önzés határozza meg; ide tartoznak azok a szülők is, akik a „könnyebb érvényesülés” látszatesélye okán

meghozták végzetes döntésüket. Őket nem hogy nebéz, hanem lehetetlen meggyőzni katasztrofális tévedésükről, mert nem akarják felismerni annak nemzetveszejtő következményeit, vagy nem törődnek azokkal. Nem csoda, ha máris vannak, akik hajlamosak pálcát törni fölöttük, a „Hulljon a fergese!” szidalom jegyében „leírni” őket lélekszámban amúgy is fogyatkozó közösségünkben.

Hát ez az: kevesen vagyunk, minden lélek számít. Nem kell pálcát törni senki fölött, hanem egyéb ügyeinkben is régóta áhított egységes és jól szervezett fellépéssel megvédeni jogunkat az anyanyelvű oktatáshoz. Akár „elvesztetnek” tekintett sorstársaink nélkül, de mindenképpen értük, az ő gyerekeik érdekében is. A jövőnkért. Ezért kell a csoda.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

BAKOS KISS KÁROLY

NINCS

„Tudod, hogy nincs bocsánat...”

József Attila

*Nincs az, amit nem bagysz bátra,
Ha eljöttél, hogy földbe ess;
Szíved ne bordd a padlásra,
De mentségeket se keress;
S ha erőd sincs a maradásra
Hogy magad árnyéka lebess...*

*Nincs az,
Amit nem bagysz másra!*

Ha eljön majd, hogy földbe ess.

ŐSZ, VENDÉGSZÖVEGGEL

„Távoli, kétes tájakon
készülődik a fájdalom.”

(Pilinszky János)

Ne mondd ne mondd...

*Az évszak csupa líra
S a lombok gömbje oly*

*Szabálytalan
Hogy szeme szája*

*Ujja s verse van
S a kertben sűrű
Fáradt illatok...*

A pályaudvar hídja még remeg...

*De már a kényes őszi szél
dorombol...*

Távoli kétes tájakon...

*Hogy gázos ujjak
Gázos kézjegyek
Babrálgatnak benn
Az éles tárgyakon*

S földre hull az öngyilkos levél...

*„... a lombok gömbje oly
Szabálytalan
Hogy szeme szája
Ujja s verse van
S a kertben sűrű
Fáradt illatok...”*

Ne mondd ne mondd...

Hogy meghalok.

S. BENEDEK ANDRÁS

BIRODALMI ASZÁLY

*Füstködön át perzsel a nap.
Elhal, porba öltözik a szegfűvirág.
Beléd marnak, mint korcs ebek,
a véres levelű labodák.*

*Sebesre szárad szomjas szájunk.
Nincs már ereje az aratóbornak.
Horpadt szívünkön, átlótt bádorpajzson
rőt rendőrlovak tipornak.*

*Csak hisszük, hogy elvetett
csontjaink riadva harcra kelnek.
Nem küld Kelet új vajdát, fejedelmet,
ha már csak a holtak menetelnek.*

*Nem lehet bittel csodára várni,
hol a haza naponta megaláz.
Térdre borultak templomaink és
beomlott a titkolt imaház.*

*Ha a megváltó idő elmaradt,
legyél te a csoda. Önmagad.
Mint vérző, csonkolt szarvú szarvasok,
riasszuk az alvó őrbadat.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

TÁBORI POSTA

(Folytatás)

Jól sejtettük, hogy Bresztben a széles nyomtávra való átállítás miatt akár öt-hat órát is elidőzünk majd. Ha valakinek, hát Rogljak őrmesternek, aki félig már otthon volt, sejtene kellett valamit a belorusz vasutasok munkatempójáról, mert elgémberedett tagjainkat újból járásra fogva alig szédelegettünk ki a vagonokból, családtagjaira hivatkozva ő máris eltávozást kért. Mint mondta, reggel óta várnak rá a pályaudvaron. S bár rajta kívül az első hazai állomáson senkinek sem volt megbeszélte találkája, mégis azt reméltük, hogy lesz alkalmunk egy kis pályaudvar környéki portyára, vagy ha arra nem telik, hát némi bámészkodásra. És valóban kaptunk három teljes órát. A katonakönyvek borítói alól itt is, amott is előkerültek a féltve őrzött Lenin-fejes bankók, a vasúti büfékben sörré és egyéb csemegékre váltható piros hasú tízrubelesek. Egyesek bevonulásuk óta simogatják, mások az utazásra készülve levélben kapták és mindaddig őrizgették, de most az idő s alkalom szerencsés együttléte lehetővé teszi, hogy fenekére verjenek. Már akinek van.

Lehetne nekem is – villant fel bennem az alig egyéves emlék, s hogy végiggondoljam, egy oszlopnak dőlve megálltam az utaznívágyókkal népes peronon. '72 novemberében ugyanitt, az Odera-Frankfurt felé szerveződő katonavonatra várva lézengtem a pályaudvaron, és volt még elköltetlen húsz rubelem. Rövid töprengést követően megállapítottam, hogy a határon túl, a messzi idegenben úgysem lesz rá szükségem, betértem ezért a vasúti postafiókba, s ott utalványozáshoz való nyomtatványt kértem. A pult túloldalán ülő, talán velem egykorú tisztviselő helyéből is megemelkedett, úgy nézett át kis üveglablaka fölött, s amikor apám címére kiállítva a pénzzel együtt keze ügyébe toltam az utalványt, szava is elakadt, mert képtelen volt megérteni, hogy egy katona ne tudjon mit kezdeni azzal a néhány rubelével. Neki lehetett volna igaza, ha a jelen helyzetet előre látva, a kérdés eldöntésére ott rögtön vitát nyitunk. Most valóban jól jönne az a húszas, de mit tegyek, ha engem már akkor is az a makacsul visszajáró kényszerképzet gyötört, hogy túl sokba kerülök a szüleimnek. – Mindig csak útikőccség, meg útikőccség! – borult fel egy kritikus helyzetben anyám türelme, s én, aki teljesen komolyan gondoltam, hogy diákstátuszom megszűnésével a szülői támogatás jogát is elveszítettem, kiszolgáltatottan vártam, hogy kopott kis bugyellárisát

előszedve kezembe olvassa a vonatra valót. Lázadnom kellett volna? Világgá menni? Azt végképp nem lehetett, mert várt rám Ungváron az a lány, s a szégyentől görcsölve valami olyasmit motyogtam, hogy hamarosan munkába állok, s akkor a többivel együtt, kamatostól visszafizetem. Minő képtelenség, micsoda meddő önáltatás volt, amit sebzett önérzetem erősítésére ott összehordtam! Hisz akik azt a tartozást egyszer majd behajtják rajtam, meg sem születtem még.

– Te meg miért lógatod az orrod? – bök oldalba kíméletesen Genozsán barátom. Söröspalackok vannak nála, s arca fokozott intenzitással ragyog, mert az egyiket, a nyitott szájút már kéjesen csókolgatja, a másikat pedig, amellyikkel az imént oldalamat csiklandozta, szemem előtt táncoltatja. – Kéred?... Vagy visszavigyem? – veszi magára hirtelen a tréfálkozó gyám szerepét, de csak azért, hogy egy ampullányit az én ereimbe is átömlesszen bőven áradó jókedvéből. Bármily rokonszenves ez a provokáció, antennáim még érzéketlenek a fogadására. Nem olyan egyszerű az elszabadult gondolatot visszaterelni, de magára hagyni, s úgy szabadulni tőle legalább oly nehéz. Megnyílik ugyan a szám, de csak a két fülem irányába – mosolyra, s kezem elindul a hűvösnek látszó palack felé. Mit lehet ehhez hozzáfűzni? Annyit, hogy mégiscsak van, s milyen jó, hogy van gondviselés, de ki kell várni, s talán ki is kell érdemelni. Idóm lévén kívártam, a barátság révén kiérdemeltem, az igazság akár teljesnek és makulátlannak is tűnhet. Engem már csak az a halvány, apró kis szeplő zavar, amelyre rajtam kívül tán senki sem figyel, hogy a más által fizetett sörnek sohasem tökéletes az íze, azt a poharat lesütött szemmel szokás kortyolgatni.

Kalinyin és Kucenko – pénzük lévén – helyzetelőnyben vannak velem szemben, maguk igazgathatják sorsukat. Sörökkel felszerelve, virító orcával közelednek, s úgy bűvöli szemük a magasba emelt italt, mintha a megtestesült boldogságot csípték volna nyakon. Dől belőlük a jókedv, s talán a nagyapjuktól rájuk testált békebeli katonahumor. Felkapom a fejem, nem tudok nem odafigyelni, mert jól ritmizált kurjantásaikban a nemzetközi gyökerű bakamiatyánk szövegtöredékére isme-rek: „*Oj, Bozse, nyebesnoje, prevratyi more Ázovszkoje v pivo Zsiguljovszkoje!*” (Ó, mennybéli Úristen, tégy csodát: változtasd Zsiguli sörré az Azovi-tengert!) No, már csak az kellene! Mi lenne így a világgal, hisz némelyeknek elég megkóstolni, és máris sokkal erősebbnek, többnek képzelik magukat. S mit ad Isten, újabb hangoskodás üti meg fülünket. Betájolása végett szerelvényünk felé futnak a tekintetek, de szinte azonnal magunk is

megmozdulunk, mert a negyedik vágány távolából is idehat, hogy ott nem a jókedv osztja az utasításokat.

Ivanov ütegtársunk, az a nagy rakás ganaj hatalmaskodik már megint, ezúttal két fiatal örmény gyerek felett.

– Hallatlan, hogy ezek mit meg nem engednek maguknak! – dohog fennhangon közeledésünkre. – Ma még csak isznak, s holnap már a fejünkre csinálnak! Nem, barátocskáim, ez nem fog menni! – ordít a képükbe, s arra kényszeríti őket, hogy a náluk lévő sört a bűnbánás jeleként végiglocsolják a peronon.

A törékeny természetű Gabrielján látszólag szót fogad, és fájó szívvel megdönti az üveg száját. Arutunján barátunk azonban győzködni próbálja a dühös altisztet, akit egy csöppet sem hat meg a tört oroszággal kiizzadt magyarázkodás, ezért megmarkolja, majd megtekeri a fiú mellén a zubbonyt, és a vagon oldalához szorítva a szerencsétlent, szabadon maradt öklét nyomja az orra alá:

– Meg akarsz ismerkedni velem? – sziszegi a szemébe.

Ebben az ismerkedésben már Andu is érdekelt, ám kíváncsiságát egyelőre leplezni kénytelen.

– Ványa, na mondd meg, mire való ez? – lép a tizedes elé, s teszi vállára békítőleg a kezét. – Ilyen alapon minket is felelősségre vonhatsz, lásd, mi is sört iszunk.

– Te ihatod, veled semmi bajom, de ha ezeket most nem szoktatjuk rendre, később végképp a fejünkre nőnek! – feleli az indulattól eltorzult ábrázattal, s a kényszerítő intézkedés jogosságának tudatában még egyet teker a fiú zubbonyán, hogy földre szorítva üríttesse ki vele az üveget. A kopottas lenvászon feszül, a varrás szálai pattannak, de Arutunján karcsú, izmos teste megmakacsolja magát, és állva marad. Az ellenállás még inkább feldühíti az altisztet, s bal ökle apró, inkább csak jelzett felütéseivel kocogtatja a fiú állát:

– Szóval nem öntöd ki, nem öntöd ki?

– Na, ebből elég! – lép közéjük Andu, s elkapja Ivanov csuklóját. – Jól jegyezd meg, ő nemcsak földim, hanem a barátom is. Gyere, próbálkozz velem, üss meg engem, ha képes vagy rá!

– Te akartad! – hördült rá elvörösödve, s előbbi áldozatát maga mögé taszítva, fél fordulattal rémisztő jobbegyenest indított a nála fejfelé alacsonyabb örmény arca felé. Nem az irányzék bizonyult rossznak, a háritás volt hibátlan, s az én szememnek követhetetlenül gyors a válaszütés. A beton megdöndült, amint a nagy darab orosz rázuhant, s nyögve befor-

dult a vagon alá. Hát ilyen is van? – meredtünk egymásra, de a mozdony felől, mint hideg a hátgerincen, végigfutott az ütközők figyelmeztető csattogása. A szerelvény megrándult, s halálos nyugalommal gördülni kezdett a szabaddá lett átrakodó felé. – Ványa! – ordított rekedten valaki, s magunkat fekvőhelyzetbe vágva egy emberként kaptunk utána, karjába, derékszájába, csizmaszárába kapaszkodva. Már újból a peronon, figyelmünk biztonságában hevert mire az első kerék elkaphatta volna, így az csak egy jókora, nyállal elkent vérfoltot hordott széjjel a sín fényesre járt felületén. A fiú felült, s mintha csak most térne igazán magához, megrázta fejét. Nem lehetett tudni, hogy az ütés kábulatától, vagy a hivatlan halál borzalmától akart ilyen egyszerű módon szabadulni. Teljesen mindegy. Az viszont nem semmi, hogy esendőségét tapasztalva rögtön alább adott valamit eredendő gőgjéből, mert Genoszján feléje nyújtott kezét pár másodpercnyi töprengés után elfogadta.

– Gyors és kemény az öklöd. Nem tudtam, hogy bunyós vagy – szólt a karagandai félig lehiggadva, de még némi zavarral kapaszkodva a másik tekintetébe.

– Már nem vagyok – felelte az örmény. – Régen volt, legalább hat éve, amikor Jerevánban ifjúsági bajnokságot nyertem.

Ha ezek maguk közt rendbe tették, zárjuk le mi is az ügyet. Egymásra néztünk, majd magunkon körbe, s szaporán bólogatva, szó nélkül eldöntöttük, hogy ami történt, köztünk marad. De tizennégy szem közt, mint később kiderült, alig maradt rá esély.

Késő délutánra az állomás elnéptelenedett, s mire a lézengésbe belefáradt hadi népet egybeterelte az unalom, a hazai nyomtávra átállított vonatunk is előállt. Valaki, talán csak azért, hogy a nyomott hangulatot oldja, felidézte a közismert orosz anekdotát.

– Tudjátok, miért szélesebb a mi vasúti pályánk, mint a nyugati? – A többség ismeri, unja már, legyintve fordul félre, de akadnak néhányan, akik érdeklődve várják a magyarázatot.

– Amikor a mérnökök Nagy Péter cárral a pálya műszaki jellemzőit egyeztették, azt az utasítást kapták, hogy tervezzék szélesebbre az európai szabványnál.

– Mégis, mennyivel? – pontosított volna valaki.

– *Ná buj*. (Egy hímtaggal.) – szólt tömören az eligazítás. Az inzellérek megsaccolták, hogy a cár páratlan végtaga úgy tizennyolc centi lehet, s ezt hozzáadták a rendes európai nyomtáv száznegyvenhárom centijéhez.

– Marhaság – torkolja le a beszélőt Glazman, a törzsparancsnok

kiválóan iskolázott írnoka. – Hol volt már Péter cár, amikor 1820 körül az első orosz vasutat építették? Sőt. Ketten követték őt ezen a néven, de nekik sincs közülük a vasúthoz. Egyszerűen arról van szó, hogy Pétervár és Moszkva között a mocsaras természetű talajviszonyok tették indokolttá az európainál nagyobb pályaszélességet.

Elég meggyőzően hangzik az érvelés, egyetértőleg hümmögnek néhányan, de nincs több okos hozzászólás, mert nyílik a forgalmi iroda ajtaja, s onnan egy rangosnak látszó vasúti tiszt, talán személyesen az állomásfőnök kíséretében, vállukon parancsnoki táskával Pankov őrnagy és Bolsakov százados indulnak felénk. S lépked még mögöttük valaki. Akik ismerik, azt mondják, Gyehtyerenko őrnagy, a másik tüzérszázal parancsnoka. Az alsóbb tisztikar tagjai közül néhányan érdeklődve sietnek eléjük, de azok nem méltatják őket külön információra, hanem sorakozót rendelnek el.

– Katona, tiszthelyettes és tiszt elvtársak, azt hiszem, mindannyiunk közös öröme, hogy végre hazai földön, itthon vagyunk! Ez abból is érzékelhető, hogy szovjet vasutasaink a kényelmesebb utazáshoz személykocsikat, az akadálytalan, gyors célba jutáshoz pedig zöld utat biztosítanak számunkra! – áll elő Kede mindjárt a lehető legfontosabb hírrrel, s míg a hosszas tárgyaláson kialakult eredmény előnyeit taglalja, az állomásfőnök, akinek megadatott az irányítás és indokolt esetben a maximális támogatás hatalma, kedélyesen bólogat.

– Nincs több időnk a tétlenkedésre. Az alegységek parancsnokai tartanak létszámellenőrzést, s miután személyesen jelentést tettek, rendeljék el a beszállást.

A személykocsik Sztálin-korabeli, masszívan épített fülkái ismerősek, s a marhavagonokhoz képest akár komfortosnak is mondhatók. A matracokkal kényelmes fekhellyé alakítható, kemény táblájú padokon ülve hat ember vidáman szórakozhat, ám fekvőhelyet csak négy személy részére terveztek. Ötösével vagyunk beosztva mégis, de reklamációnak helye még gondolatban sincs. Hol van az megírva, hogy mindenkinek egyszerre kell vízszintes helyzetben pihenni? Mivé lesz, hová süllyed akkor az éberség? De talán mégis van megoldás. A mennyezet alatt, a keskeny folyosó fölé mélyedő tágas csomagtérben, ahol most az összetekert matracok sorakoznak, ott lesz az én kis kuckóm, az én nyugalmas, jó tágas fekhelyem. Egyelőre azonban még nagy a jövő-menés, az indulás gerjesztette izgalom mozgásba hozta a legényeket. Egyesek fülkéről fülkére járva tájékozódnak és tájékoztatnak, találgatják az útirányt, számolgatják a lehetséges megállóhelyeket.

Ivanov tizedes a folyosó egyik leeresztett ablakát elfoglalva szellőzteti alkoholgőzös fejét. Úgy áll ott, szélesen könyökölve a huzatban, mintha maga lenne a tájban az egyetlen valamirevaló látvány, s kimondottan az ő, rengeteg edzéssel kimunkált, szabályosan szélesedő vállalaihoz méretezték volna az ablakkeretet. Érzí, hogy józanodnia kell, de most még csak mértékkel, nem egyszerre, ezért a biztonságos átmenet végett nadrágja zsebében bontatlan *cseskuskás* (negyedliteres) üveg dudorodik. Ki tudja, mikor lesz a pótlására újabb alkalom? A vagon végében a tisztí szakasz felől nyílik az előtér fémelemekkel tartósított nehéz ajtaja, s ütegparancsnokunk lép be rajta, hogy meggyőződjön katonái elhelyezéséről. Mivel vonatunk már felvette az utazósebességet, az imbolygó kocsi szűk folyosóján kész művészet támaszkodás nélkül egyenes vonalban haladni. Az őrnagy, láthatóan, nem most tanulja a robogó vonaton való közlekedést. Mindig a lengés ritmusában, az iránynak megfelelő lábbal lépve biztonsággal megtartja egyensúlyát, Ivanov mellé érve mégis beleakad annak kényelmesen szétterpesztett lábaiba. A tizedes ingerülten fordul meg, hogy ráförmedjen az elővigyázatlan közlekedőre, de a parancsnokkal találkozva igyekszik visszanyelni előreküldött mérgét. A szájából szabaduló vodkabúz fölött azonban nincs hatalma, s a tiszt arca eltorzul a felé áradó szeszgőztől. Ha nem így alakul, talán elmegy mellette szótlánul, de ezek után nem hallgathat, valamit mondanía kell. S nem a piálgatás kihágását teszi szóvá, afölött nagyvonalúan eltekint. Ellenben a népnyelvi eredetű szólás, amellyel a csúfosan végződő verekedésre utal, sokkal kegyetlenebb, azzal a fiú önérzetének elevenébe hatol:

– *Nu sto szlucsilosz, málcsiská, náslá koszá ná kámeny?* (Na mi történt, kölyök, kőre szaladt a kasza? Azaz: emberedre akadtál?)

Egy szempillantás alatt lángra lobban Ivanov képe, két marokkal kapja el az őrnagy zubbonyát, s megrázza rendesen:

– *Já vám szejcsász pokázsu, továris májor, kto zgyesz málcsiská!* (Mindjárt megmutatom önnek, őrnagy elvtárs, ki itt a kölyök!) – sziszegi elkékvült szájjal, s úgy néz rá, hogy szinte ledöfi a tekintetével. A tiszt reflexszerűen hátra kapja a fejét, mint aki már az ütést is várja, de annak elmaradtával menten felismeri a helyzetet, s széles, erős tenyerét rákulcsolja a lázadó tizedes csuklójára:

– Ha nem ereszesz el azonnal, eltöröm a kezed – szól, miközben arcizma sem rándul, csak szeme hányja a szikrát.

A fiú ajkai remegnek, de értelmes szó nem formálódik rajtuk. Talán érzi: túl messzire ment, ezt nem kellett volna. Mégis megtette, mert elég

részeg volt hozzá. Legyen hát most eléggé józan ahhoz, hogy mindezt felfogja, s ne táplálja tovább az őrülséget. Igen, így van. Két keze aláhull, és elcsukló hangon bocsánatot kér. Az őrnagy egy megvető mozdulattal elsimítja zubbonyán az előbbi szoritás gyűrődéseit, s néhány másodpercnyi hallgatást követően, két ujjal az álla alá nyúlva felemeli a fiú lehajtott fejét. A szemét akarja látni.

– Ivanov tizedes, komoly bizalommal voltam irántad, de ennek ettől a perctől vége. A körülmények nem engedik meg, hogy büntetésed vagy akár lefokozásod kezdeményezésére az időt pazaroljam. Hadgyakorlatra utazunk, amelynek sikere mindenképp főlött való. Ajánlom, erre gondold te is a nap minden órájában, s erre ösztönözd az irányításodra bízott katonákat. Felejtsd el, hogy csak két hónapod maradt a szolgálatból. Ez felelőtlen, gyermeteg gondolkodás. Az utolsó pillanatig katona vagy, s tudod jól, hogy a szolgálati szabályzat megszegésének komolyabb követ-kezményei is lehetnek. Most pedig menj, és aludd ki magad rendesen!

A jelenetnek többbedmagammal szem- és fültanúja voltam. De hát nem lesz ez egy kicsit sok? Ma már másodszer törték le a nagyképű, nagyszájú, magát kisiszternek képzelő altiszt szarvait. El lehetett volna kezdeni előbb is – gondoltuk talán nem egészen alaptalanul, miközben azzal is tisztában voltunk, hogy a bennünk fölhogadó csekélyke kárörömmek nem szabad világra jönnie. Épp elég, hogy a közelben voltunk, ennek is eljöhet még a bőjtje. Jobb ilyenkor visszavonulni a fülke zárt terébe, s bámulni a maszattal patinázott ablakon át az egyre végtelenedő orosz tájat.

BAGU LÁSZLÓ

amphibion

*te vagy az amphibion
látlak mikor alszom
sebhelyeimet eltakartad
vágtaal helyette mást
más sebet egy
másik arcon*

*lépteket rakni
kiolvadt bőra
lágy vizekre
tenni lábnyomod
(bár ne tetted volna
most már bánhatod)*

*mikor hívlak amphibion
úgy hívlak amphibion
mikor jössz [amphibion]
mikor vagy
abogy létezni tudsz csak
s agyam enged*

*hogy halj meg
te nem tudtad kitalálni
volt arra más
most ő mondja meg mi az álom
ő hogy
mi az álmodás*

halott csinovnyik-nap

*halott csinovnyik-nap
és megint halott csinovnyik-nap
minden idő amit itt
töltök és mintha
papírok vágnák szét
az életem ereimből
kifolyik a tinta*

*nem akartam idejönni
– furcsa fényből volt a Nap –
csoda hogy
meg nem láttalak
mikor szemembe tűzött
perzselte bőröm homlokom*

*nekem a föld itt
nem rokon
nem ismerős és nem barát
pénzért eladnám harmadát
s köpnék mind a többire*

*az itt élőket verném orrba
mert fontos nekem
papír és norma s hogy ne
múljon el csinovnyik-nap
barag vagy halottak nélkül*

MI TÖRTÉNT AZ „ARGENTIN CSALÁDOKKAL”?

Beszélgetés Bagu László költővel

– 1999 júniusától Budapesten élsz. Téged mi készítetett arra, hogy elhagyd Kárpátalját?

– Szinte megkerülhetetlen kérdés, Kárpátaljáról elkerült „alkotó” esetében bizonyosan; nem is banális, ha azt nézem, hogy az életemet, sorsomat a továbbiakban meghatározó döntés „motivációjára” kérdez rá; részemről semmiképp. Nem volt egy kizárólagos ok, mondhatni „úgy alakult”, bizonyos dolgok konstellációja kellett hozzá, hogy engem, alapvetően statikus természetű el- és kimozdítson a helyemről. Tulajdonképpen, ha kétszer kezdek neki elmondani, miért történt, valószínűleg nem is tudom kétszer egyformán, ugyanúgy elmondani. Azóta eltelt majd tíz év, adott a lehetőség, hogy más szemmel, talán valamivel bölcsebben nézzek rá, átgondoltabban, megfontoltabban szóljak róla. Amit elsöre helyre tennék, mint a folyamat elindítóját, hogy az addig kárpátaljai viszonyok között mondhatni biztos egzisztenciát adó munkahelyem „kicsúszni” látszott alólam: a továbbiakban csak alkalmi, és nem állandó keresetre számíthattam. Lehetőségem lett volna talán elmenni tanárnak, de már korábban kiderült számomra, hogy ezt a szép foglalkozást nem nekem találták ki. Tegyük még hozzá, hogy a '90-es évek végén Ukrajnában nem a tanári pálya örvendett a legnagyobb anyagi megbecsülésnek. De hasonlóképpen nem akartam azt sem, amit az akkoriban frissen diplomáztak, hogy – kihasználva a tanárhiányt – elhelyezkednek valamilyen szabolcs-szatmári, határhoz közeli (kisebb) magyarországi településen, ahol még szolgálati lakást is biztosítanak számukra. Így az első két hét (kényszer)szabadságomat kihasználva elutaztam Budapestre, hogy felmérjem, milyenek ott a lehetőségek. Ott derült ki, hogy két hét nem sok mindenre elég, és ott kell élnem, hogy benne legyenek a dolgokban, és eséllyel tudjak munkahelyekre pályázni. Szerencsére egy hónap után sikerült egy kiadónál állást találnom; azóta is ugyanott dolgozom.

Tehát a kiváltó ok ilyenformán anyagi természetű volt, de e döntés háttérében nem csak anyagi természetű okok álltak; ezeket annyira nem is részletezném. Nem utólag akarok ilyet belemagyarázni, de az ember valahogy érzi egy helyről, hogy nem ott fog megöregedni, hogy neki valami más rendeltetett, másik hely, helyek. Sokat, nagyon sokat gondolkodik előtte ilyeneken, és arról is, hogy az elindulás mivel jár, mit visz/vihet magával, és mit hagy, mi az, ami marad. Nem a maradás mellett szól, hogy olyan dolgokat lát, amiket nem szeretne, fájó, zavaró dolgokat, s amelyekre nem nagyon van ráhatással, hogy neki tetsző irányba változta(tha)ssa. Természetesen

azért furcsa volt akkor számomra, hogy az, ami korábban elképzelhetetlen volt, még ha meg is fordult az ember fejében, megtörténjen. Aki elindul, az már elszánta magát, mentálisan ráhangolódott, így bizonyos értelemben e döntés megszületése után neki könnyebb. Tudom, hogy a maradéknak sokszor nehezebb. De az egy másik beszélgetés.

Hogy most hogy nézek az egészszre? Mivel ezt az utat választottam, nem tudom, hogyan alakult volna az életem, ha másképp döntök. Ha a feleségemmel való, mesébe illő egymásra találásunkra gondolok, vagy ha a fiaimra nézek, úgy gondolom, így volt ez jó, így kellett történnie.

– *Végzettségedet tekintve matematikus-számítástechnikus vagy, ami eléggé messze esik az irodalomtól. Költőnek tartod-e magad? Egyáltalán: ki és mi a költő?*

– Nincs az sehol sem megírva, hogy bölcsészek, netán kizárólag nyelvtanárok lehetnek költők, és matematikusok-számítástechnikusok nem. Annál is inkább, mivel jelenleg ugyancsak távol kerültem a matematikától, számítástechnikától, de ez egyáltalán nem fáj. Talán ha valamilyen humán tantárgyat tanulok az egyetemen, most inkább vonzanának az egzakt(abb) tudományok. Szerencsére így most azon az oldalán ülök a számítógép képernyőjének, amelyiken szeretek, és amelyiken jobban esik. Hozzá tartozik még, hogy az irodalom, a költészet sem kizárólagosan érdekel.

Szerencsére azáltal, hogy írtam és írok verseket, már besoroltam magamat, és ha ezt megfordítom, egyszerű definícióját adhatom annak, hogy ki a költő. Természetesen ez a besorolás inkább az irodalmi életen belülre vonatkozik, hiszen normális ember nem ébred és nem fekszik azzal, hogy ő költő, és ezt a részt én nem is szívesen komplikálom túl, mert minek. Úgy tartják, a költészet, a vers ösztönös műfaj, és ezt én is csak megerősíteni tudom. A versírónak a vers a kifejezési formája, az általa megválasztott szavakkal és azok egymásutániségével juttatja kifejezésre, amit gondol, el akar mondani a világról, ahogy ő látja, és láttatni akarja; magáról, még akkor is, mikor nem gondolja. A vers alkalmas rá, hogy akár nagyon kevés szóval nagyon sokat mondjon el, személyesen ezért vonzódom inkább hozzá, ez áll hozzám közelebb. Nem hiszek a költő, versíró ember „társadalmi szerepvállalásának” feltétlen szükségességében, ahogy azt hiszem a 20. század vége felé indult, s a mostanság is induló költők többsége. Írja meg, amit megtud, ami neki jutott, hogy megírhatta tehetsége, elhivatottsága szerint. Van, aki tud majd azonosulni velük, s az bólogat, mások kevésbé. Egyediségüket, expresszivitásukat is talán vizslatja majd valaki. Ha ismertebb, többen, s talán felmagasztalják azért is, amit másoknál hibaként nevesítenek.

– *Balla D. Károly a „Négy kísérlet a megújulásra” című írásában verseid jellemzőjeként említi az „abszolútizált Nincs” fogalmát. Te hogyan jellemeznéd saját költészetedet?*

– Általában ezt meg szoktam hagyni a kritikusoknak, irodalomtudoroknak, akik természeténél fogva gyakran más szempontok alapján néznek rá, mint én, ami nem is baj, hiszen az ember máshogy látja a saját dolgait, mint egy kívülálló; ők kategóriát is gyorsabban találnak, ahová besoroljanak. Még azt sem mondhatom, hogy ez zavar. Gyakran az ő szavaikat veszem kölcsön; örülök, ha meglátják benne azt, amit én láttatni akartam.

Talán nem kelt megütközést, hogy én – ahogy nem töltök számolatlanul órákat azzal, hogy a költői mivoltot minél pontosabban leírjam – nem szoktam hosszú éjszakai órákba nyúlóan elemezni saját költészetemet. Ha mégis kell, most, hogy nagyjából 15 éve írok verseket, már nem is egyben próbálnám írásaimat jellemezni, hanem, ha úgy tetszik, korszakonként, kötetenként, mert – érzésem szerint – egészen máshogy írok most. Balla D. az első két, egymás után 3 év különbséggel megjelent kötet alapján jellemezhetett így, bár akkor is írtam „másmilyen” verseket, mint amilyeneket a kötetcímmel, -címeikkel tematikailag rokonítottak. A kötet összeállításakor (különösen a második a kötet összeállításakor) úgy éreztem, ezeket a verseket nem igazán lehet a kötet szerkezetébe beilleszteni, és nem tartottam szerencsésnek egy „Egyéb versek” vagy „Ilyen verseket is írok” típusú ciklust a kötetben. Ha úgy tetszik, ezeket a verseket „feláldoztam” a kötet(ek) egységének oltárán. Pedig sok játékos(abb), megengedőbb versem jelent meg folyóiratokban. De kétségt kívül a fő vonal akkor, s még jellemzően utána is a „halál” volt, az, amivel és amin keresztül ki tudtam és akartam fejezni szinte mindent. Jó behelyettesítő szimbólumnak éreztem, mert olyan végletes, végleges, de azok számára, akik nem láttak (illetve akár jelen időben is: nem látnak) túl rajta, megmarad(t) annak, ami: halál. Persze használtam más szimbólumokat is (halak, nyál, madár, Afrika, és még), ezekkel aztán hasonlóképpen bántam, mint az előbbivel, és alanyai, állítmányai, jelzői lettek valaminek, vagy akár egyszerre mind. Természetesen köze volt ehhez akkori érzéseimnek, hangulatomnak. Szeretem az expresszív nyelvi képeket, verscímeiket. Mindmáig nem áll távol tőlem a groteszk megjelenítés, a verbális agresszió sem (ha az kell). Formákból általában a kevésbé kötötteket részesítem előnyben.

2001 óta nem jelent meg újabb kötetem, verseket viszont azóta is írok. Úgy gondolom, ezek „sokszínűbbek” a korábbiaknál, nagyobb a „szórás”. Nyilván másmilyen jellegű versek születnek, mint korábban. Én is változom, a világ is, máshogy látok dolgokat, és a dolgok is megváltoznak. Szükségszerű is ez a változás; a költőnél az új, másmilyen kifejezési módok, eszközök keresése. Azt, hogy folyóiratok gyakorta készítenek tematikus versválogatásokat, egy bizonyos téma köré csoportosítva, így esetleg úgymond arról/olyanról is kell verset írnom, amiről egyébként talán nem is jutna eszembe, inkább

költői játéknak fogom fel, afféle jutalomjátéknak. Jelenleg az új kötetem szerkesztésénél, összeállításánál némiképp gondot is okoz, hogy nagyobb időintervallumon belül született „eltérő” verseket kell valamilyen téma szerint ciklusokba rendezve egy könyvbe szerkeszteni, mindezt úgy, hogy legyen a könyvnek egy vonulata. Nem mindig érzem úgy, hogy megoldható.

– *Két önálló kötet, többszörös antológiai jelenlét... Mikorra várható újabb versesköteted?*

– Mint mondtam, 2001-ben jelent meg a második kötetem, azóta nem. Ennek több oka is van. Egyrészt én írok a korábbinál jóval kevesebbet. Régen csodálkoztam, mikor Vári Fábián Lászlótól és -ről azt hallottam, évi 2-3 verset ír. Hát most én is közel járok ehhez a mennyiséghez. Nem bánom ezt, mert soha nem akartam mindenről verset írni, valamiképpen felhívítani önmagamat. Közrejátszhatott még ebben az életem alakulása, hogy az eltelt időben férj lettem, felelős családapá, így több emberre is kell figyelnem, nem csak magamra, saját érzéseimre. Ezen dolgok és a látszat ellenére – szerencsére – mindvégig megmaradtam ugyanolyan „versben gondolkodónak”, mint addig. Ugyanúgy megragadnak szavak, érdekes és szokatlan szóláncok, képek, lejegyzem mind őket a kockás füzetembe, szóval ugyanúgy indul és működik nálam a versgépezet, mint addig, mégis kevesebb versre mondom azt, hogy kész van. Mi tagadás, az utóbbi időben elvonta figyelmemet a költészetről egy újabb „hobby/érdeklődési kör” is – a kések, a *késművészet* csodálatos világa. Nem mellesleg mindig úgy éreztem, hogy a következő, harmadik kötet még nincs kész, még szeretnék hozzáírni. A teljes képhez hozzátartozik, hogy egyszer már összeállítottam, megszerkesztettem a kötetet, amit a Kortárs Kiadó adott volna ki. Sajnos, Mátis Lívia tragikus halála után a kötet kéziratban maradt. Újabb kiadó van, az átfutást ismerve remélem, hogy a harmadik kötet még ebben az évben napvilágot lát.

– *Mi van mostanság a bizonyos „négyes fogattal” és a Véletlen Balettel?*

– A négyes fogat tagjai mondhatni teljesen más utakon járnak. Cséka Györgyről és Pócs Istvánról úgyszólván alig tudok valamit. Lengyel Tamással, aki jó barátom, s akivel ismertük egymást még a Balett előtt is, megmaradt a kapcsolat, ha nem is napi, mióta én a családommal együtt elköltöztem Budapestről Zalakarosra. Remélhetőleg ez a barátság, a kapcsolat megmarad akkor is, amikor Tamás családjával Svédországba költözik, egyéni boldogulásuk és terveik megvalósítására.

A *Véletlen Balett* a 2005-ös búcsúszámmal megszűnt. (Lengyel) Tamással (ekkorra már az eredeti felállásból gyakorlatilag ketten maradtunk; Faludi Ádám segített még a szerkesztésben) addigra beláttuk és rájöttünk, hogy tovább így nincs értelme, hobbiszinten, család mellett csupán lelkesedésből,

az egyéb kötelezettségek mellett az évi egy számot is nehezen tudjuk összehozni. Nem mondtunk azonban le egy *Véletlen Balett*-válogatás, egy afféle „Best of” összeállításáról (bár ennek esélye Tamás külföldre költözésével meredeken lecsökkent), illetve a lapot megjelentető Véletlen Balett Alapítványt sem számoltuk fel. A *Véletlen Balett* irányában elfogult vagyok, mint gyermekemre tekintek rá, és ha sorba rakom a lapszámokat, elégedettséggel tekintek végig rajtuk, és úgy gondolom, nem volt hiábavaló. (Talán ezt igazolja, hogy a *Spanyolnátha* nyári, az Ünnepi Könyvhétre megjelenő tematikus lapszámában, mely részben a Budapesten jelen lévő vagy volt számottevő irodalmi lapokkal és csoportokkal (is) foglalkozik, szerepel majd egy *Véletlen Balett*-összeállítás is, amelyben az egyéb kapcsolódó anyagok mellett Cséka György, Faludi Ádám, Lengyel Tamás és jómagam írásai lesznek olvashatók.) S ha ismét csak úgy alakul, hogy lapkiadásra adjuk a fejünket, szeretnénk szó szerint új lappal indulni, és nem a Balettet feltámasztani. És valahogy úgy érzem, hogy a „Volt egyszer egy *Véletlen Balett*” című írást sem én és mi fogjuk megjelentetni.

– *Van-e kapcsolatod a kárpátaljai magyar irodalommal, irodalmárokkal?*

– Kapcsolatom a kárpátaljai irodalommal eléggé leszűkült. Ennek csak egyik oka, hogy a családalapítás után már nem akartam, és idő hiányában nem is nagyon tudtam volna követni az irodalmi (és nem csak a kárpátaljai irodalmi) történéseket. Otthonulósabb is lettem, s bár soha nem kedveltem különösebben a felolvasásokat, irodalmi esteket, utóbb már csak oda mentem el, ahová feltétlen el kellett mennem. Ahogy mondtam, más kötötte le az érdeklődésemet. Haza, Kárpátaljára is csak évente egyszer jutok el. Időszakos találkozásaim elsősorban Balla D. Károllyal és Berniczky Évával – akikkel jó barátságban vagyok régtől – voltak. Ők általában Budapesten járva, könyvbemutató apropóján, könyvhét alkalmával stb. megpróbálták „összetelefonálni” a bizonyos négyes fogatot, s ilyenkor egy sör mellett elbeszélgettünk dolgokról, irodalomról. Egy ideig még elkerült hozzám az *Együtt* is, hol ilyen, hol olyan úton-módon. Néztam a honlapjukat is, amíg volt. Balla D. Károly „internetes irodalmával” viszont nem igazán tudtam azonosulni, így különböző akcióiban sem igen vettem részt.

Lejegyezte: LENGYEL JÁNOS

ZSELICKI JÓZSEF

tegnapelőtt

*tegnapelőttre
havat
vártam
könnyűt
pelyhest
egy édes asszonyt
ki simít
tenyeremen olvad álma*

*nem ma
nem tegnap
tegnapelőtt*

*jégcsapok hegyén
dörömpöl a Hold*

fütty

*tűzet rakni
bavon jégen
izzani
a febében
zöldet kell látni*

*elfelejtett
füttyeim
virítsanak
a dérben*

CZÉBELY GABRIELLA

HALHATATLAN IDŐ

*Mióta fekszem itt, nem tudbatom.
Este van már, vagy még reggel?
A sebbé tágulva ásító magány
rám mered bámész szemekkel,
viaszos halhatatlanságban vajúdik
a gyertyacsonk-idő.*

*Görcsös akarat ősi mozdulatával
embrióvá gömbölyödöm.
Édeni pokol vagy pokoli éden
lenne inkább a börtönöm!
Viaszos halhatatlanságban vajúdik
a gyertyacsonk-idő.*

*Combomat érintő döbbenet: már
nem számolnak velem.
Morajló erdők forrás-hús mobája
burjánzik buján testemen,
s viaszos halhatatlanságban vajúdik
a gyertyacsonk-idő.*

KÉT MÉTER

*Ennyi csak a belmagasság,
kissé hűvös, nyirkos a fal.
Holló hajamból a vánkos,
zörgő takaróm az avar.*

*Hanyatt fekszem – így esik jól –,
s látom kínját minden rögnek,
amit fürge, fényes ásók
fölém dobnak s rám röhögnek.*

BARTHA GUSZTÁV

SAJGÁS
(Befejezés)

Hetedik fejezet

Az igazi saslik bárányhúsból készül. Három napig kell pácolni a húst boros-hagymás, fűszeres lében, hogy kellőképpen megérjen, elveszítse a fagyú ízét. A sütése sem kimondottan faszénparázson történik, ildomos a kék lánggal sercegő szénre nyers szilva- vagy meggyfa gallyat rakni, megvárni, míg füstjük jól átjárja a vasnyáron forgotott, hagymaszeletekkel váltakozó húsdarabkákat. A grúzok és az örmények állítólag citromlével locsolgatják a saslikot sülés közben, de citromhoz olcsón legfeljebb Lembergben lehetne hozzájutni, citromléhez meg... Hagyjuk! Valló Péter sejtette, miből készülhetnek a piaci zugárusoknál kapható állítólagos citromlevek, de azt valóságosan megtapasztalta, milyen gyomorégést tudnak okozni. Citromsavból pancsolhatták; feltehetőleg oly módon, ahogyan vincellér Etelka keresztelgette láncon tekert kövidinkáját. „Jó ide a páclé is” – bizonygatta Lajcsi pincérnek, ha kötözködött, felrótta, hogy a megyei, járási vezetők kényes gyomrát nehéz becsapni holmi ecetes-borsos, babérleveles parlagi pácléöntetekkel.

Lajcsi pincér affektálva beszélt, piperkőcként öltözködött, s két-három féldecit után úgy riszálta a fenekét, mint egy magát kellető nőszemély. A sziklakerttel ékes saslikozó placcán, a terméskőből rakott hátfaluk révén kerítésként is szolgáló félereszek alatt álló hosszú asztalok bármelyike mellett letelepedő vendégnek elég volt egy pillantást vetnie Lajcsi izgékony, törekeny alakjára, pillangószárnyra emlékeztető csokornyakkendőjére, hogy odáig legyen a gyönyörűségtől: „Jé, egy igazi pincér!”

Megérte a pénzét.

A saslikozó konyhájának vasajtóval lezárt kamrájában ládaszám eldugott pezsgő, konyak, likőr adta Lajcsi modoros lényének aranyfedezetét, hogy nem halt pusztába az utána kiáltott szó: „Hahó!” A legtöbbet jelentette, amit egy szó jelenthetett 1988 májusában. Hörpintenénk! Kortyintanánk! Nyakalánánk valami jobb fajta italt! Pénz nem számít! S valóban nem számított. A gorbacsovi alkoholtörvénynek köszönhetően a vodka és a bor rég eltűnt a vasráccsal őrzött italboltok polcairól; hiánycikké vált a kölnivíz! Egy korsó sömek nevezett, kékesen habzó, savanyú valamiért órákig kellett sorban állni. Csoda, hogy maguktól kinyíltak a bugyellárisok; röpködtek a huszonötösök és az ötvenesek, ha egy üveg márkás italról volt szó? Nem. Sőt, a bűvszót rik-

kantgató bennfenteseknek egyenesen imponált, hogy az ő bőkezűségüknek hála, Lajcsi pincér drága kínai selyem ingekben, cirádásnál cikornyásabb csokornyakkendőkben parádézik a saslikozó placcán.

Ahogy a salátakörítés ára aránylott az egyszer használatos tányérekakon felszolgált saslik értékéhez, úgy aránylott a Valló Péter végezte sasliksütés megítélése Lajcsi pincér hivatalához. A folyóparti nyaralóhely saslikozójában – mint az életben általában – az előtérbe tolt látványos tinglitangli, no meg a hátrében folyó mutyizás résztvevői voltak az értéket teremtő munka igazi haszonélvezői. Őket illette a tisztelet, a hosszú pénz, őt a szemrehányás és a könnyfacsaró füst. Így érezte Péter, ezt értette ki a saslikozóban ledolgozott első hetek után, az általa disznóhúsból (igazi, báránnyúsból készült saslik csak a megyei, járási főnökségnek dukált) süttött saslikot ért kritikákból. Mintha ő tehetett volna arról, hogy a heti két alkalommal leszállított, a konyhai mérlegen lemázsált fél disznók hújának harmadrésze szalonna. Pácolhatta külön fazékban, ecetesebb, fűszeresebb lében; forgathatta bármily szaporán a nyársakat a parázs fölött, a hússal váltakozó szalonnakockák töpörtyűvé töpörödtek. Hiába kérlete lesz-apósát, hájas Vargát: ha már a csontot átveszi erőleves, borscs és scsí leveslé alapjának, átvehetné a szalonnát is az étterem konyhája. Kiolvasztaná, sütnének rá rántottát, beledarálnák fásírhúsba... Cöccögés vagy hümmögés volt a válasz. Lajcsi pincér kellett hozzá, vitriolos megjegyzései a spanyolviaszról, Kolumbusz tojásáról, hogy Valló Péter megértse: a konyha eddig is átvette, ezután is át fogja venni a szalonnát – papíron.

– De hát ez csalás! – hüledezett Péter. – Hús árát számolni szalonnáért, ez... a vendégek becsapása...

– Te tényleg hülye vagy, vagy direkt csinálsz? – szegezte a kérdést Péternek Lajcsi pincér indulatosan. – Figyelj: ha nem vetted volna észre, a kereskedelmi egyesülés nem papnevelde! Kéz kezet mos. Ad kettő: ha nem fogod be a csőröd, saját tojásodból fog rántottát sütni a főnök!

Az anyjával, Valló Borissal szalonnaügyben lefolytatott diskurzus megint csak választás elé állította Pétert: vagy otthagyja a saslikozót, vagy belátja, hasznosabb dolog eltanulni Lajcsitól a rongyrazás tudományát, lesz-apósától, hájas Vargától a sima modort, mintsem folyton lázadozni, dühösködni a nyaralótelepen tapasztalt visszásságok miatt. A tanulást választotta. Mert... bolond, aki nem akar értékes kapcsolatokkal hivalkodni; egyszer kincseket rejtő raktárak kulcsosomóit forgatni, zörgetni a meredt szemű... izé, parasztok előtt. S addig, hát igen, addig is a sors kegyeltje lehet az ember, ha ad magára, és tízszer megnézi, kivel áll szóba. Lám, alig egy hétig cifrázkodott, hallgatott, mint egy kuka, s hipp-hopp,

Lajcsi pincér szokásává vált, hogy a zárórát követő elszámolás után ott felejtse öt, hétvégeken tíz rubelt a konyha vasasztalán. A lesz-após, hájas Varga nem lett ugyan adakozóbb, csak elnézőbb. A kéz kezét mos elv nem a kicsinységéről szól. Ha valamivel több húst hagyott az orja-, a lapocka- és a combcsontokon, elfeledkezett az oldalas kicsontolásáról, már összehozott heti huszonöt rubel plusz pénz. (Ennyit jattolt az étterem főszakácsnője a cupákos csontokért. Fennállóan seftelt a konyhára szállított színhússal, kellett a pótlás.) Harmadik idénye kezdetekor mégsem volt megelégedve csirrenő-csurranó, a hónap végére sokra rugó keresetével. Rögvest hajszállra lelt a levesben, légypiszokra a frissen meszelt falon, ha arra gondolt, hogy lesz-apósa becsapta. Egész télen, tavasszal azzal hitette, hogy az új szezonban ő lesz a főnök a saslikozóban, nem kell ácsingóznia a Lajcsi pincértől kapott borraival, osztalék jár majd neki a számlák körüli suskusból, mint szép Macának. Hiába csitította, adta okát hájas Varga választásának Vallóné, ő csak fújta a magát: „Ne má’, még hogy a szakácsdiplomája végett! Aláadta a farát a hájasnak, persze hogy forog a kerék!”

Maca valóban babaarcú szépség volt, s Péter ellenszenvére (fel-fel-parázsló buja vágyaira) fittyet hányva, fenemód ügyes. Két ember helyett dolgozott, három helyett mosolygott, nevetett, csacsogott fáradhatatlanul. Nemcsak a saslikozó konyháján készítette a kipurciózásra váró nagy tál salátákat, szeletelt fel tizenöt-husz kenyeret egyvégtében; igazgatta a tányérekben felszolgálásra váró saslikot, salátát guszthusosra; intézte a papírmunkát, az elszámolást záróra után Lajcsi pincérrel, hájas Vargával – az egységhez tartozó kis büfét szintén ő vezette. A telepen nyaraló turisták még javában aludtak, de szép Maca már főzte a kávé, féldeciert cserébe áthordatta a soros éjjeliórral a fedett teraszos fagylaltozó hűtőkamrájából az ásványvizet, limonádét, megsürgette a konyhán a húsos, hagymás, káposztás pirogokat, a termoszkannányi teát. Úgy ám, mire égre hágtak a folyó felett az első pacsirták, már ott állt vasalt köpenyben a kis pavilon nyitott ablaka mögött, s mosolyogva várta vendégeit. Sokféle-fajta mosolya volt szép Macának: bocsánatkérő, elnéző, kacér, bűnbánó, kihívó, megbocsátó. Valló Pétert néha mindegyik dühítette: azt kívánta, szerette volna, hogy munkatársnője sírjon – mit sírjon: fejére kulcsolt kezekkel üvöltsön! –, hogy... hogy ő magához ölelhesse, csókjaival megvizsgálhassa. Elszabadult, nekivadult képzelete nem ismert határt: négyszer, ötször, hatszor egymásután... izé, a kisfiát egyedül nevelő, elvált asszonyt.

Tizenkét kilométert biciklizett Péter naponta az üdülőszezon öt hónapja alatt, s erről a kiváltságáról az új idény kezdetekor sem kívánt

lemondani, hiába ajánlgatta lesz-apósa, hájas Varga, hogy a kocsijával hozza-viszi, ha kell. Szüksége volt plusz erőfeszítésre, a hat kilométerre reggel, este. Munkába jövet azért, hogy testben, lélekben felkészítse magát a tizenkét, hétvégeken tizennégy órás munkanapra; hazafelé menet azért, hogy kiszellőzzön fejéből a zárás után megivott egy-két deci vodka, no meg a... káosz, a hogy is mondják...

Péter sorsának alakulása egy kívülálló szemszögéből nézve talán rendjén valónak tűnhetett. A fekete kellőképpen összemósodott benne a fehérrel, és ívelni is szépen ívelt, együtt a hasonló élethelyzetben levőkével. Senki nem sejtette, hogy Valló Pétert pont a szürkesség, a rosszat a jótól elválasztó éles vonal hiánya nyomasztotta, mikor ő maga sem volt vele tisztában! Jobb híján Panni vele szemben tanúsított közönyét hibáztatta, a mind meddőbb és ritkább udvarlóestéket; szép Maca formás alakját, mert útjában állt az érvényesülésének, és... mert nem lehetett az övé. Nem csoda, hogy nem értette, miért kerítette néha hatalmába az érzés, hogy nem ő áll a samott-téglából rakott tűzhely mellett; hogy valaki más forgatja a vasnyársakat, locsolja páclével a sült saslikot. Valaki, aki Ő, de mégse. „Nem, az a színtelen, szagtalan, helyzetébe belenyugodott ember nem lehetek én!” – motyogta magában.

Lajcsi pincér a kimerültséggel magyarázta Péter rémlátásait, a déja vu-érzést, s azzal vigasztalta Pétert, hogy ő sem érez másképp, de két-három hét bőven elég ahhoz, hogy a keze, a lába és az agya hozzászokjon a túlzott igénybevételhez, s menjen minden, mint a karikacsapás. De eltelt egy szezón, el a második, az új idényből is három hét, s a zűrzavarból nem lett vaklárma, ahogy a pincér ígérte. Nem és nem!

Forgathatjuk, rakosgathatjuk bárhogy a féligazságokat, ítéletnapig nem állnak össze áttekinthető, felvállalható egésszé. S miért lettek volna Valló Péter részgazságai kivételek? Mert néha úgy vélte, hogy ő voltaképpen semmit nem akart, semmiről sem tehetett – hátára vette, viszi az ár? Istenkém, akkortájt (ahogy napjainkban) hány és hány fiatalembernek már az is számtalan megalkuvásába, nem kis erőfeszítésébe került, hogy megmaradjon a sodrásvonalban. Legfeljebb álmódozhattak öt-hatszáz rubeles havi jövedelemről, kétszobás, nagykonyhás kockaházról; vaskerítéses, rendezett portáról. Péternek megadatott, és hiába ismételtette az anyja unos-untalan, hogy inkább legyen az embernek száz irigye, mint egy megszánója: fia mégis sajnáltatni próbálta magát, főképp szép Macával. Napjában többször elpanaszolta neki hajszoltságát, kialvatlanságát; felhánytorgatta előtte: ha nem kellene olyan nagyon a pénz, úgy itt gázná a szélhámos bagázst, de úgy...

Vince talán elmagyarázhatta volna Péternek, hogy a gyors és nagy változások kiváltotta stressz hibáztatható a fölös aggodalmakért, a növvő hiányérzetért. Igen, hogy a jómódot szokni kell, a veszteségeket meg elfogadni. Az elmúlás az élet velejárója – senkinek sem használ vele, ha Kati mamát gyászolhatja. És igen: Janika meg biztosan meggyógyul, a motorszerelők nem szoktak korán halni. Kustyán Vince azonban jó másfél éve hátat fordított a falunak, rajzot tanított az egyik városi iskolában, kiállításokra hordta a festményeit, s újra szakállat, hosszú haját növesztett. Dehogy gondolt ő Valló Péter bújával-bajával – á, dehogy! Ha hétvégeken kiruccant a folyóhoz sátorozni a cimboráival, s netán feljött a partról a saslikozóba – a peresztrojka, a glasznosztj áldásairól áradozott Péternek. Nagy bennfentesen arról sugdosott, hogy Karabahban befuccsolt a lenini nemzetiségi politika – ölik, lövik egymást az örmények meg az azerik; szervezkednek a csecsenek; az Unióból való kiválásra törekszenek az észtek, a lettek...

A műteremlakásba háromgyerekes családot költöztetett a kolhozelnök. Munkáskéz kellett a farmra, nem plakát a falra.

Valló Péter együtt nevetett a családdal azon, hogy a holland vérvonallal bíró, drága pénzen megvásárolt fekete-tarka tehénállományt röpké másfél év alatt sikerült kecskenyájja (annyi tejet adtak, mint egy kecske) züllesztenie a hozzá nem értéssel frigyre lépő szabadrablásnak. Nem hogy abrakot nem láttak szegény jószágok, ehető takarmányt se nagyon. A régi munkásgárda szétszéledt: volt, aki karkedvezménnyel nyugdíjba ment, volt, aki máshol keresett talált magának munkát. Aki maradt – el bírta viselni a szívásajdító tavaszi látványt, mikor első csordahajtáskor a csontra fogyott tehenek szinte a térdükön vonszolták ki magukat a legelőre – rásegített a takarmánykészletet saját zsebre elseftelő kis- és nagyfőnökök tevékenységére: lopott boldog-boldogtalan. Aki kevesellte, továbbállt. Állandósult a munkaerőhiány.

Péter szívből nevetett a tehénfarm felől hallottakon, amolyan „én megmondtam” elégtétel-félét érzett, de mikor fülébe jutott, hogy a lovak alatt az almot sem igen cserélik, szügyig állnak a ganajukban, elment a kedve a nevetéstől. Lefekvés után megkönnyezte Csipást és Kehest, nagybátyja egykori lovait, pedig hol voltak azok már! Lelkük az égi mezőkön legelészett – a húsból kolbász készült. Csipás csikói botladoztak a telepet a szérűvel összekötő gödrös, sártól habarékos úton, patáikon csálén álltak, lötyögtek a hideg vasalással felütött patkók.

Az új szomszédok szegényes, kopott bútoraival aznap tolatott fel a teherautó a gazdátlanul álló ház gyepes udvarára, mikor Janika hazajött a katonaságból. Vallóné ölelte, csókolta kiszolgált, katonaruhás fiát; fülelte

óhaját, sóhaját, leste a mozdulatait. Ó, istenem, hány éjszakán át nem aludt, hallgatta a Szabad Európa Rádió híradásait! Napközben hiába várta a postást; utaztak be háromszor id. Vallóval városba a Hadkiegészítő Parancsnokságra – Janikától nem érkezett levél, nem jött felőle hír. Sőt, mikor harmadjára mentek a parancsnokhoz, a behemót főtiszt nagy léptekkel, dühösen kijött eléjük a folyosóra, s mindenki füle hallatára rájuk üvöltött. Imperialista bérencnek, magyar fasisztának, rémhírterjesztőnek nevezte őket, s azzal fenyegetőzött, ha még egyszer beteszik lábukat az épületbe, személyesen fog gondoskodni arról, hogy ne lássák többé a fiúkat. Legalábbis így fordította le az ura, id. Valló – már az utcán – a hallottakat; a többit értette Valló Boris.

A képmutatás és a hiúság sakálüvöltésének egyformák a regiszterei, szóljanak bármilyen nyelven; a fiúkért aggódó anyai szívek azonban erősek. Valló Borist sem tudták megrémíteni, céljától eltántorítani. Hiába igyekezett id. Valló Péter a hazaúton meggyőzőbb színben feltüntetni a parancsnok pár napja adott magyarázatát, a felesége döntött, mégpedig a parancsnokság épületének emeletéről lejövet: utazik Kijevbe, ha kell, Csernobilba. Janika nem lustult el, nem lányok után kujtorog, ahogy a tiszt állítja; az atombaleset sem egy kisebb üzemzavar, amit az ellenséges propaganda fúj fel elefánttá. Nem. Akkor nem üvöltözött volna torkaszakadtából a tiszt. Ajjaj, ha nem hoz levelet a postás aznap délután Janikától, akkor Vallóné estére az Ungvár–Harkov személyvonat egyik fülkéjében ül! Ismerte az utat, kétszer látogatták meg fiúkat az urával, vittek bőröndnyi füstölt húst, drága pénzen vett márkás farmert a felettésének, hogy emberségesen bánjon Janikával. Megfigyelte, aki utazni akar, orosz nyelvtudás nélkül is elboldogul. Elég a vasútállomáson odamenni a katonai „kasszához”, beadni a résen katonafia levelének borítékát, aztán magára mutatni, s a fülkében ülő kisasszony kérdés nélkül kiállítja az adott címre szóló menetjegyet.

Nézte, legszívesebben megtapogatta volna, megemberesedett, válsodott fiának minden porcikáját Valló Boris, mint annak idején Kijev egyik szállodájának szobájában.

Nem tudták elhithetni anyai ösztönével kisebbik fia mind sűrűbben sorjázó, semmitmondó levelei, hogy minden rendben; megőszült, beleőrült volna, ha id. Vallóval nem ülnek vonatra, utaznak el a fiúkat meglátogatni. Sokkal nehezebben – nem volt elég a kanna bor, az öt szál kolbász: kérvényt kellett íratniuk –, de végül elengedték egy éjszakára a laktanyából, kezeibe foghatta, megtapogathatta okával fiának a testét fürdés után. Janika csíkolásnak fogta fel, majd játszva bemutatott negyven

fekvőtámaszt, hogy végre elhiggye az anyja: kutyabaja sincs, közelébe sem járt a felrobbant atomerőműnek.

Vallóné a konyhaajtó kilincsét fogta, a szomszédék Bécikéjét készült megkérni, hogy biciklizzen ki a téglagyárba Péter bácsi után: hazajött a fia, itthon van Janika! Nem tudta volna megállni, hogy ne nézzen vissza a Kati mama mellett ülő, nagyanyja aszott, ráncos kezét szorongató drága fiára. Két évig nem volt itthon, nem láthatta mosolygó tekintetét. S ekkor, igen, mikor visszafordult, szembesült először Vallóné kisebbik fia fénye- vesztett barna szemével.

Valló Pétert munkahelyén érte utol a hír, pont akkor, mikor tele volt panasszal; szeretett volna mind közelebb férkőzni a kenyeret szeletelő szép Maca kerekded fenekéhez, babaarcához, ajkához... Hogy megsejtette-e lesz-veje valós szándékát hájas Varga, vagy csak azért krákokott, állt jó ideig némán a konyhaajtóban, hogy fokozza az átadott telefonüzenet kiváltotta hatást – nem tudni. Péter egy pillanatig sem töprengett rajta. Öröme határtalan volt. Összevissza csókolta szép Macát, megölelte Vargát, s ez egyszer nem elfogadta, elvárta lesz-apósától az ingyen fuvar. Nesztelenül siklott a kocsí, hangtalanul ült a kormánynál hájas Varga, Valló Péter szíve lüktetett hangosan, egyre szaporábban az izgalomtól.

Megemberesedett?

Sokat változott?

Valóban nincs semmi baja?

Lesz-apósa nem hagyta magát unszoltatni, becsábítani a házba – azzal hajtott el, hogy reggel érte jön. Péter remélte, hogy együtt, mármint a nagy család... izé... De amint egy pillanatra elfordult a kocsitól, azonnal felhagyott hájas Varga kérlelésével: Ducskó a kapu előtt kuporgott. Nem tudta mire vélni a dolgot: „Csak nem apám öntött fel idő előtt a garatra, csinálja odabent a cirkuszt?!” Keze ökölbe szorult, teste reszketett az idegtől. „Adok én neki hőbörgést!” – sziszegte, s akkora svunggal tárta ki a vaskisajtot, hogy szegény kutya inkább elinalt, mintsem követte volna a gazdáját.

Valló Péter berobbant, szétfroccsmentette indulata hevét a konyhát megülő komor, rideg hallgatásra. Janika, ellentétben a szobából kihozott, megterített nagyasztalt körbeülő családdal, rokonsággal, hálás pillantásokat vetett felé. S úgy ölelte, olyan hosszú ideig veregette bátyja vállát, fogta két kézre jobbját, mintha ezer esztendeje nem látták volna egymást. Megmenekedett. Kiérezte – hogyne érezte volna ki! – Péter öccse ragaszkodásából a védtelenségét. Tudta, mi a dolga, meg kell védenie Janikát, de minden áron, a kérdezősködőktől. Elég volt mára!

Péter öccse mellé ült, s úgy hordozta körül a tekintetét, mint áldozatát bűvölő kobra. Csoda, hogy örömteljesre sikerült az este, énekeltek, mulattak? Jancsi bácsi hazabiciklizett a citerájáért, s talán még soha nem cifrázta úgy a nótákat, mint akkor. Rezegtek az ablaküvegek, mozgott a ház. Legényest táncolt csonkos Béla, csattogott egykeze a lába szárán. Aztán Ágnes nénét vitte táncba, lassút forogtak, amolyan öregeset. Kati mamának nagyon tetszett, nevetett, mikor Béla az Ágnest magához húzta. Előbb kellett volna! Csípje kánya, hej, ha mulat az ember, nem kísért a múlt! Vagy mégis?

„Anyja, apja, öcsém; Kati mama, Jancsi bácsi és csonkos Béla, a távoli rokon” – tartott magában névsorolvasást Valló Péter a daloló, tapsoló, lábával doboló Janika mellett, mert nem tudni, miért, eszébe jutott néhai szomszédasszonya, a férfinadrágot hordó, mahorkát szívó Bakos Juci. De nemcsak felrémlt előtte: azt várta, hogy a következő pillanatban kinyílik az ajtó, s kezében egy üveg vodkával belép a konyhába. „Ácsi, cigány, én fizetem a nótát!” – rikkantja, s úgy lecsapja az üveget az asztra, hogy belerezegnek a poharak. Juci azonban nem jött, a vágykép helyére egy sejtés feszkelte be magát, tette Péter arcát a konyhában uralkodó feneketlen jókedv dacára még szomorúbbá. „Nem – hessegette el a gondolatot –, miért ne mulathatnánk mi még így együtt!?” A rossz előérzet erősebbnek bizonyult. Hiába döntötte magába egyik felest a másik után, sajgó szíve maga alá gyűrte bizakodását. Szerencsére nagybátyja kesergő nótába kezdett, ami illet Péter fátyolos tekintetéhez, sírással küszködő hangjához: „Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok, a szegény legénynek utat mutassatok....”

* * *

Papíron a hétfői nap munkaszüneti nap volt a saslikozóban. Nem váltásban dolgoztak, mint a konyha szakácsai. Ott hajnali öt órakor már javában folyt a munka, a fehérköpenyes szakácsok nagy, hatplattos elektromos spór mellett álltak, főtt a teavíz a kondérban: készült a turisták reggelije. Száz-százhusz személyre főztek naponta háromszor. Este, miután a turisták megvacsoráztak, a pincérlányok letakarták fehér abrosszal az asztalokat, és felhangolta hangszereit a kis pódiumon helyet foglaló zenekar – vendéglői konyhaként működtek éjfélélig. Orosz szokás szerint először az idényjellegű salátás tálakat hordták fel az asztalokra a feketeszoknyás, fehérköténykés, fityulás pincérlányok, csak aztán szervírozták a megrendelt csstít vagy borscslevest, kirántott húst vagy fasírtot sültburgonya és rizs, ritkábban tarhonya körettel. Gulyást

is főztek – marhahúsból készült pörköltet –, hadd szerepeljen neve az étlapon, ha már a személyzet zöme a környező magyar falvakból verbuválódott. Hogy miért, nem tudni, de hájas Varga többször elpanaszolta a saslikozóban, hogy hiába készítette el a szakácsokkal a bográcsgulyás, a halászlé, a töltött káposzta árkalkulációját, sőt, a feletteseivel jóvá is hagyatta – a vendégek nem kértek a drága ételekből. Nem, mert nem azért foglalták le napokkal előre az asztalokat, hogy végigkóstolják a konyha ingyencégeit, hanem azért, mert ráuntak a városi éttermek bág-yatag romantikájára. Mulatni akartak, még hozzá szabadon; dözölni, mint a régi szép időkben. A nyaralótelep éttermében megtehették, hiszen ott nemcsak a személyenként megengedett kétszáz gramm vodkát szolgálták fel a pincérlányok: annyi sört ihattak a limonádés üvegekben szervírozott házi borra, amennyi beléjük fért.

Az étterem egész évben üzemelt. Valló Péter a telep bejárati kapujának portásfülkéjéből sokszor bámulta széles, sötétítő függönyökkel letakart ablakait. Szezonzárástól kezdésig ugyanis négynaponkénti váltásban kapuőr és gépkocsi-felvigyázó, s ha kellett, hólapátoló volt, nevetségesen kevés havi fizetésért. Igaz, a Volgák, a Samarák tulajdonosai kezébe nyomtak két-három rubelt, ha előzékenynek mutatkozott, szélesre tárta kocsijuk előttük a parkoló kapuját. Az így keresett pénz azonban égette a markát, lehúzta a zsebét – egyáltalán nem volt hálás lesz-apósának azért, hogy... bicebócat csinált belőle. Nem nyomorék ő, hogy kegyelemkenyérre szoruljon, s nem muzsik, aki már azért is hálás, hogy hajbókolhat! De mit tehetett? Mivel, hogyan tudott volna úgy változtatni a sorsán, hogy ne csak neki, a családjának is jó legyen? „Sehogy” – adta meg magának választ. Ha ott hagyja a kapuőrséget (ráadásul Pannit), elvész a nyári keresete, pont akkor nem tudja majd segíteni őket, mikor a legjobban rá lesznek utalva a pénzre.

Öccse betegségére – nem kevés pénzért – a városi klinika egyik orvosa ilyen, a másik olyan terápiát javasolt, Janika viszont szemlátomást sorvadtt, már alig bírta kiegyenesedni. „Professzorhoz kell vinni Leningrádba vagy Moszkvába, olyan intézetbe, kórházba, ahol sugárfertőzött betegeket gyógyítanak” – súgta meg Vallónénak egy Péternél alig valamivel idősebb orvos, s addig telefonált, rendezkedett, míg várólistára nem vették Janikát az egyik moszkvai klinikán.

Jancsi bácsi háromezer rubelt adott a mind búskomorabbá váló id. Vallónak fia nyár elején esedékes gyógykezelésére. Csonkos Béla a házát tette eladóvá azzal, hogy bőven elférnek Ágnes nénével egy fedél alatt. „Isten majd megjutalmaz!” – utasította el mogorván Valló Boris könnyes

hálálkodását. Ágnes néne pénz híján a ház körüli munkát vállalta magára. Vallóné így másnaponta beutazhatott a városba beteg fiával gyógytornára, masszázra és izsappakolásra; a fiatal orvos felírta injekciókra, kezelésekre, hogy ne romoljon tovább az állapota; ne gyengüljenek, sorvadjanak el végzetesen Janika hát- és derékszemei a nagy utazás előtt.

... A hétfői nap kisvasárnap volt a saslikozóban. Magában hordta a szabadság illúzióját, a lehetőséget, hogy Valló Péter maga döntse el, megy-e munkába vagy sem. Nem kaphatott megrovást azért, hogy délig heverészget az ágyában, mint ahogy vállveregetést sem, ha megbízható munkás hírnevét öregbítendő, nyolc óraker (nem hatkor, mint egyébként) felült a kerékpárjára, s elkerekedett a munkahelyére. Persze hogy kibiciklizett, a hétfévégé vendégseregének kiszolgálása megkívánta a rohammunkát, némely napi teendő elodázását. Először a vasoszlopos, süvegtetejű sütőhelyen tett rendet; kitisztította a telegyűlt hamuhullót; lesmirglizte a derékmagas, három téglaszéles tűztér samott-tégláira rakódott kormot, zsíros koszt; slaggal felmosta a betonpadlót, közben legfeljebb arra gondolt, milyen jól döntött, hogy eljött a munkába. Szép Maca csak a konyhát tenné rendbe, az esedékes fél disznó kicsontolatlan húsa feldarabolatlan maradna. Páclé sem készülne, s meglehet, szezon végéig nem érnék utol magukat, állandósulna a rohanás. De nem csupán ezért végezte odaadással a dolgát egész délelőtt: a hétfői napokon megkapta munkájához azt a picike pluszt, amire egész héten vágyott – a csendet, nyugalmat. Nem kellett rohangálni, kapkodni, túrni a türelmetlenkedő vendégek hangos elégedetlenkedését. Ráérősen fertőtlenítettek, súrolták ki a fazekakat, mosták le a konyha csempefalát szép Macával, s olyan összehangoltan, magától értetődő munkamegosztással, hogy tanítani lehetett volna.

Mit ad isten, bátyja unszolásának engedve Janika is egy hétfői napon tette tiszteletét a nyaralóhelyen. Péter és Maca éppen a hagymapucolást könnyezték, siratták nevetve a saslikozó egyik asztalánál, mikor belépett a placcra. Hogyne vette volna észre Valló Péter, hogy öccse megtorpant, sarkon fordulni készült, mint aki rádöbben: eltévedt, rossz helyen jár. Azon nem gondolkodott, hogy a hangos jókedv, netán Maca szépsége készítette visszakozásra Janikát; eléje sietett, megmarkolta a csuklóját, elhallgatta szabadkozásait, erővel odavezette az asztalhoz. Szép Maca a legbájosabb mosolyával fogadta, biztatta leülésre a váratlan vendéget. Aztán limonádéért futott, kávét hozott, maréknyi desszertcsokoládét a pavilonjából. Csinos, fehérköpenyes alakját búvkörébe vonta a saslikozó mellett sorjázó platánfák levelei között átbúvó délelőtti verőfény. Tüne-

ménynek tűnt – mondaná a költő, de mert Péter nem volt az, a Maca babaarcán hagymapucolás okán még le-lepergő nagy könnycseppeket sem hasonlította igazgyöngyhöz. Ő nem.

– Mi leszel, ha nagy leszel? – kérdezte váratlanul Janikától szép Maca.

– Harmadik besorolású motorszerelőként szereltem le a katonaságtól – hangzott a válasz.

– Csak? – kérdezte, játszotta a csalódottat, csücsörítette ajkát édesre az asszonyka.

– Öt évet kell ledolgoznom egyhuzamban és jól ugyanazon a munkahelyen, hogy magasabb bérosztályba soroljanak – magyarázta Janika, s némi töprengés után még hozzáfűzte: – De ha elvégzek egy tanfolyamot, és jelesre teszem le a mestervizsgát, három éven belül garázsfőnök lehet belőlem.

Péter eleddig nem tapasztalt – megértő? hálás? szeretetteljes? – mosolyt látott átsuhanni munkatársnője arcán. Érthetett belőle. Öt hónap, három hét és három nap alatt nem sikerült elérnie, ami öccsének öt percébe se került. Semmi kétség, Janika elnyerte szép Maca... tetszését!

Péternek szüksége volt a lélekjelenlétére, hogy leplezni tudja meglepettségét, csalódottságát, hogy ott ne hagyja a tekintetükkel egymásba fogódzó újdonsült szerelmeseket. Szerencsére a konyha mögötti fagyalbokrok közül előbukkant Lajcsi pincér, szabadnapos öltözékében. Vendégei közül sokan talán föl sem ismerték volna a márkás sportcipőben, nadrágban, trikóban lézengő pincérüket. Sok mindennel próbálkozott Lajcsi, hogy elüsse a hétfői napok unalmát, de sportruhája az ide-oda kóricáláshoz passzolt leginkább. Hol a fagyaltozóban tűnt fel, hol a bárban; az étterem konyháján, és folyton a hétfői napok elmaradt borralalói miatt panaszkodott. Potyán nyekereg; idomítja a bolháját; kergeti a farkát, és hasonló bemondásokkal próbálta oldani a sirárait követő hosszú csendet. Csoda, hogy végül mindig a saslikozóban kötött ki? De abban a pillanatban Péter kifejezetten megörült neki; annak, hogy nem lett belőle felesleges harmadik szép Maca és Janika mellett.

A vérbeli pincér tíz méterekről, szempillantások alatt felméri a rendelni készülő asztaltársaságban uralkodó hierarchiát, a fizetővendég lelkiállapotát. Hogy rongyrázásra készül az illető, vagy csak egy balek, akit a társaság egy megünnepelni méltó esemény kapcsán arra kényszerít, hogy kinyissa a pénztárcáját. Az előbbi felfelé licitál, azt kívánja, hogy mindenképp a legjobbat, a legdrágábbat szolgálja fel, az utóbbi lefelé, beérné a konyha tagnapi maradékával. Hogy végül mindkét társaság egyazon

ételeket eszi, italokat fogyasztja?! Istenkém, a lényeg az, hogy a vendég elégedetten távozzon! Hálás legyen azért, hogy sikerült mindenből a legjobbat, legdrágábbat megkapnia; még hálásabb azért, hogy sikerült egy csomó pénzt megspórolnia.

Lajcsi pincér mestere volt a szakmájának. Mire sem várt, befordult a vasajtóval zárt kamrába. Konyakkal tele limonádés üveggel a kezében ült le az asztalhoz. Miután teletöltötte itallal a kávéscsészéket, a magával hozott poharat, végre megszólalt:

– Igyunk!

– Mire? – kérdezte Janika.

Lajcsi elkomorodott. Tudott dolog volt, hogy van szép két gyereke, tanítónő felesége, s akkora háza a város egyik hangulatos kis utcájában, mint ott senkinek. A rejtély az volt, miért nem járt haza! Egész szezont alatt a mosókonyhának, fehérnemű-raktárnak berendezett nagy faház számára fenntartott szobácskájában lakott.

– A szerelemre – felelte elcsukló hangon.

– A szerelemre! – nyelt nagyot Valló Péter, majd magába döntötte az italt.

Janika aznap sok mindent megtudott a nyaraló hétköznapi életéről. Miközben négyesben bejárták a nyírfaárnyas, hosszan elnyúló telepet; beültek ebédelni az étterembe, fagyaltozni a nagy pavilonba, kávézni a bárba – bátyja megállás nélkül beszélt, magyarázott. Elmondta, hogy a turistacsoportok Murmanszkból és a Fehér-tengeri kikötővárosból, Arhangelszkből érkeznek, s tizennégy naponként váltják egymást. Hétfőn és csütörtökön kirándulni viszik őket Ikarus buszokon. A Kárpátokba, a munkácsi feketepiacra, mert voltaképpen nem a hegyeket bámulni jönnek Kárpátaljára – arra ott a Kaukázus –, hanem Cseh-szlovákiából, Magyarországról származó menő cuccokat vásárolni. Meg... igen, kétszobás, szobánként négyágyas finn típusú faházakban laknak, s olyan fehér a bőruk, mint a meszelt fal, és nem leburnul, hanem lilára fő, ha kifekszenek a napra. Nem csoda, a sarkkörön túlról meg a tundra övezetből érkeznek, ahol világosak az éjszakák, no meg a nappalok is, ugyebár.

„Beszerzőnk mázaszám vásárolja fel a környező kolhozokból a gyümölcsöt, szamócától kezdve a gyöngyszőlőig, de nincs az a mennyiség, amit a turisták ne bírnának megenni, mintha...” – szakította félbe magyarázatát, fordult hátra Péter a faházikók között kanyargó, saslikozóba vezető betonjárdán, hogy bevárja a lemaradozókat. Azt már elkönnyvelte, hogy Lajcsi pincér a kuglizóban maradt: javában kártyázik, lapot kér tizenkilencre, de hogy Janikáék eltűntek mögüle, ott és akkor

számára felért egy arculcsapással. A féltékenyég, a lilaszemű szörny végre becserkészte, üstökénél fogva ragadta meg Valló Pétert. Józan esze azt súgta: öccsének miért ne járna a jóból, meg egyáltalán, miből gondolja, hogy neki bármi köze lenne szép Macához!? De válasz helyett inkább azon évdődött, hogy munkatársnője pofára ejtette, orránál fogva vezette, becsapta, odaadta magát az első... Itt megint Janikára gondolt, hogy a testvére; büszkélkedhetne vele, hogy milyen könnyen levette a lábáról a környék legszebb asszonyát. „Beleköpött a levesembe” – motyogta mégis, hergelte indulatát egészen a saslikozóig.

„Katicából mi lett?! Kétbőröndös szajha!” – engedte szabadjára csapkodó, köpködő dühét a sütőhely rejtekében. Aztán arra gondolt, első szerelmének rendesen kijutott. Sajnos. Lejjebb és lejjebb adja, legutóbb egy rakodómunkással, egy trógerrel lakott együtt. „Megtudja még Maca, hány hét a világ – fenyegetőzött, ropogtatta a szavakat a következő percben: – Két bőrönddel könnyű besétálni mások életébe, de nem lehet, nem ám, büntetlenül kihátrálni!”

Janika és szép Maca enyelgéséből valóban nem lett love story. Péter öccse eljött még párszor a nyár folyamán; bezárkóztak nevetgélve az édesseget, üdítőt árusító kis pavilonba Macával. Ám ahogy a betegsége miatt Janika kezdett elmaradozni, úgy ritkultak az asszonyka utána érdeklődő kérdései. „Ennyi, és így?!” – értetlenkedett Valló Péter nemegyszer, miközben gyűlölködő pillantásokat lövellt a konyhában sürgő-forgó szép Macára. Olykor kevés hiányzott ahhoz, hogy kimondja: minden nő egy nagy K... Nem a szemérmesség, hanem érthetetlen, értelmetlen, százszor megbánt féltékenykedésének emléke tartotta vissza mindannyiszor attól, hogy szemébe vágja a kis... szukának a hűtlenségét, számon kérje rajta öccsének tett ígéreteit: a szívből-t meg az örökké-t.

A hétfő apránként gyásznappal lett a saslikozóban. Két egymástól elidegenedő, másikat meggyűlölő ember fuldokolt a töméntelen tennivalóban. Szezonzáráskor Varga a kimerültségnek tulajdonította lesz-veje és szép Maca torzsalkodását, csip-csup ügyekben kiobbant parázs veszekedéseiket. Az új szezonból eltelt pár hét történései azonban nem tévesztették meg – tudta, még egy nyarat nem húznak ki együtt.

„Ha elkezdeném firtatni a múltat – ráncolta homlokát a saslikozó előtt sokszor hájas Varga –, felemleném példaértékű, összehangolt munkavégzésüket: olaj lenne a tűzre, a végén én lennék a bűnbak. Nem ok nélkül. Péter az ígéretemet kérné számon, Maca meg... sok mindent. A pártoskodás nem megoldás. Kútba eshet az őszre tervezett lakodalom; vagy ami rosszabb, ki talál derülni, ki valójában az apja szép Maca gyer-

ekének. A pártkönyvembe kerülne, elveszteném a beosztásomat... Áh, előbb-utóbb csak bedobja egyikük a törölközőt!”

Valló Péter kilenc óra körül indult hazulról, tíz órára ért a munkahelyére. Kerékpárját betolta a konyha mellé, nem hagyta a kapu melletti tárolóban. „Az ügyeletes régóta kerülgeti Marcsát – vélte –, és amilyen sok az esze, még képes ellopni valakivel, hogy bevágódjon az asszonynál. Ellenem vannak egytől egyig! Lesz-apósom, Lajcsi pincér... Az öreg Ignác direkt a sütőhely előtt kupacolja fel az összesöpört szemetet!”

Nagyot csörrent a biciklicsengő, mikor nekitámasztotta – mit nekitámasztotta: odahajította! – kerékpárját a konyhaépület hátsó falához. Nem kellett volna eljönnie! De hagyta, hogy beleneveljék a kutyaszuszt, szolgáltsináljanak belőle. Miért... „Miért nincs nyitva a konyhajtó?! – kérdezte fennhangon, s folytatta ingerülten: – Hol kellett magát, riszálja fenekét a kis szuka!? Miért nincs kitakarítva, a hétszentségit?! Így könnyű két helyről szedni a fizetést, húzni a sápot!”

Időbe telt, míg kissé megnyugodott, átöltözött fehér nadrágba és köpenybe; ráerőszakolta a slag végét a konyhai csapra. Akkurátusan, centiméterről centiméterre haladva csapatta vízszaggárral a sütőhely betonpadlóját. Hogy a fehér samott-téglákat vastagon üli a korom, a zsíros kosz, nem érdekelte – már nem. Megvolt a neve annak, hogy dolgozik; megbízható munkaerő, nem rajta múlik, hogy nem csillog-villog a saslíkozóban minden. A rest kaszni a hibás, a Marcsa! „Igaza volt Panninak, nem kellett volna hinnem a beképzelt hisztérika vigyorainak – sajnálkozott, dohogott magában. – Még hogy kedves, megértő!... Magyar tévéből ellesett fogasztareklám, trükk az egész – gyönyörűséges mákvirág a Maca!”

Tíz, húsz, netán harminc perc telt el? Valló Péter az alkalomra várt, a pillanatra, hogy végre a konyhában matató munkatársnője vigyori arcába vágghassa az örömhírt: megjött a távirat, öccse és a szülei holnapután utaznak Moszkvába. Száz – mit száz: ezer – százalék, hogy Janika meggyógyul. „Bőgjön a szuka, tépje a haját kínjában!” – kívánta, és előre dörzsölte a tenyerét.

Először lesz-apósa futott be, húzta át szándékát. Főnökszemmel nézett körbe a saslíkozóban: cöccögött, hümmögött, aztán szó nélkül elment. Hájas Varga után Lajcsi pincér tűnt fel vadiúj sportruhájában. Nem csoda, hogy ráuntak, hamar kiutálták a többi kereskedelmi egységből. Fél órákat siránkozott néhány vacak, elmaradt rubel miatt, miközben, még ha osztzkodnia kellett is Vargával, simán megkereste a havi ezer-ezeröttszáz

rubeljét a dugi piával. Pofátlan – szándékosan veszít némi aprópénzt a kártyán, hogy sajnálatni tudja magát!

Lajcsi nem nézett se jobbra, se balra, meg sem állt, míg Péter mellé nem ért. Szórákozottnak látszott, először dobolt, nemsokára azonban végighúzta ujjait a kormos, mocskos samott-téglákon.

– Ez mi? – kérdezte kajánul magasba emelve a mutatóujját.

– Semmi – felelte Péter, majd teljesen véletlenül megrántotta a slagot, vizet fröcsentett a pincér márkás sportnadrágjára, -cipőjére.

– Finomabban nem lehet? – szisszent fel Lajcsi, majd kihátrált a sütőhelyről.

– Van itt főnöknő, nála a panaszkönyv! – válaszolt Péter durván, kurtán.

– Te ne tudnád: egy maffia vagytok!

– Honnan szeded ezt, kicsoda állít ekkora... marhaságot?!

– Panni.

– A kis... – emelte a hangját Lajcsi pincér; eltorzult, elkékült az arca, de erőt vett indulatán, nem mondta ki, amit akart. Nagyon akart.

A következő percben talán fejcsóválva eltűnt volna a fagyalbokrok között, ha... Ha a saslikozóban történt események láncolatát nem szakítja meg egy sovány, a folyópart felől lélekszakadva rohanó emberke. A két-három számmal nagyobb gumicsizma vésztióslón klattyogott a lábán, ahogy elhaladt a placc előtt. Horgász lehetett, valaki a folyóvizet olykor hiába ostorozó pecások közül, vagy az ártéri kaszálókon, gulyalegelőn reggelenként kószáló gombaszedők egyike. Rémült tekintete, megrökönyödött arca egyedül arról árulkodott egyértelműen, hogy a töltésen túl jóvátehetetlen dolog történt.

A születés pillanatát nemcsak az élet várja türelmetlenül, a halál is ott sertepertél a szülőszobában a bábaasszony vagy az orvos mögött. Termete mustármagnyi még, önbizalma legfeljebb feleannyi. Okkal sandít gyanakvóan, félve az újszülöttre – még egy vereséget nem élne túl. Csoda, hogy a könnyörületesség nem a kenyere?

Ha törik, ha szakad: felül kell maradnia!

Hogy a folyóparti nyárfákról felrebbent varjúsereg sajnálkozó, gyászos káromgása siratóasszonyok koporsó melletti halk pusmogásává szelídítette az átjáró hídként is szolgáló duzzasztógát vasoszlopainak közeit kitöltő ötcolos tölgfyfadeszkák retesze fölött alábukó víztömeg hangos morajlását, arról már mit sem tudott a vízbefűlt. Mert hogy valaki... végleg befűrdött, afelől az elrohanó emberke látványa nem hagyott kétséget. Pedig a parton tábla hirdette, hogy a gát mögött feltorlódott, tóyszerűen széles és szelíd

víztömeg nagyon veszélyes. A langyos felszín alatt öt-tíz fokkal hidegebb a víz – nem lenne szabad beleugrani, kivált felhevült testtel és részeg fejjel. S mégis, nem múlhatott el egy megveszekedett üdülőszezon sem anélkül, hogy ne lett volna két-három vízbefúlásos haláleset.

Férfi, nő, gyerek; öreg vagy fiatal: a halálnak nincs kora és neme. Mint ahogy az sem kérdéses, hogy néha borzalmas, lesújtó látványt nyújt. A miérthez lehetetlen megtalálni a választ. Istenem, miért kell egyeseknek idejekorán, ostoba módon meghalniuk?

A tragikus vég kétszeres halál. Híre hallatán a döbbenet hosszú perceit a „minden hiábavalóság!” érzése követi.

Az idő megállni látszott a saslikozóban. Valló Péter esetében bizonyosan. Értelmüket veszítették a mozdulatai, a gondolatai – semmi, de semmi nem tűnt magától értetődőnek. Se a nap az égen, se a placcon papírfecnit terelgető szellő. „Mit keresek én itt?” – kérdezte magától.

– Egy hülye megint vízbe dőglött! – hagyta el a durva kijelentés Lajcsi pincér száját, amint elhalt a vészjósló csizmaslattyogás. – Csinálja nekünk a baszdmeget!

Nemcsak a konyhából előrohanó szép Maca kezéből esett ki a tör-lökendő, Péter is felocsúdott: velejéig hatoltak a pincér kegyetlen szavai. Keze ökölbe rándult; görcsösen markolta jobbjobban a slagvéget.

– Hogy-hogy nekünk?! – kérdezte Maca meghökkenően.

Öt perc telt el, vagy inkább tíz – a jogos kérdést megválaszolatlanul hagyó Lajcsi pincér rég a folyóparton állt, a többi bámészkodóval együtt a bűvárokra várt –, mire Valló Péter megmozdult, s az ajtó előtt döbbenetben álló munkatársnőjét óvatosan kikerülve, elzárta végre a konyhai vízcsapot.

Csönd. Hosszú csönd. Kínzó némaság. Valaminek csörömpölve leesnie, nagy robajjal feldölnie, fülsiketítően bömbölnie kellett volna ahhoz, hogy oldja a folyó irányából a saslikozóba beszüremkedett, fokozódó feszültséget. De nem. Szép Maca nesztelenül lépett, vigyázva rakta ki a büfé ablaka mögé a „Leltár miatt zárva” táblácskát, s oda-vissza óvatoskodó, fehérköpenyes alakja sem volt több egy elmosódó foltnál – teljes súlyával könyökölhetett az ég felhőtlen rideg kékje a saslikozó haragos zöld hátterén. Csak sejteni lehetett a platánfák lombja mögött az éltető nap sárga tűzgolyóját; remélni, hogy a placc szürke betonján idővel megrövidül a fák hosszú, összefüggő, rezzenéstelen árnyéka.

Az idő azonban állni látszott. Valló Pétert a Kati mama halálos ágyánál eltöltött órákra emlékeztette. Se kezdetük nem volt, se végük. Helyesebben, kezdetük jelentette a véget, végük a kezdetet, az új... időszámítást,

ahogy mondani szokták. Bár Kati mamának tudatosítható fogalmak nélkül is könnyű halála volt. Észrevétlen lobbant el, mint a tövig égett gyertya lángja, mégse maradt világosság nélkül a szobája. Talán azért, mert nem kapaszkodott mindenáron, szánalmat kolduló emberroncsként az életbe, mint a néhai szomszédasszony, a Juci. Csodapilulák és doktorok nélkül – legfeljebb vizet kért –, csendben várta az elkerülhetetlent, szép emlékét testálva az ágya mellett álló fiaira, unokáira, rokonaira.

Amint szép Maca leült Péterrel szemben a konyhához legközelebb eső asztal mellé, valóban megállt az idő a saslikozóban.

Valló Péter hiába kotorászott cigaretta után a zsebeiben. Kezdet és vég... Érezte, az istenit, előre megérezték szép Macával tegnap este – nem lenne szabad... Nem lett volna szabad Lajcsi pincérnek még öt üveg, limonádés palackokba áttöltögetett konyakot eladnia a hármasszalnál mulatozó lenszöke hajú murmanszki fiúknak! Száz – mit száz: ezer! – százalék, hogy azok egyike fulladt a folyóba!...

Nagy, nagyon nagy ürességet érzett ott, legbelül. Megmásíthatatlan, gyorsan cikázó, sajtó emlékképekké hullott szét egész addigi élete.

ÚJ VETÉS

Kenyeres Mária 1973-ban született Mezőváriban. Az elemi iskolát szülőfalujában, általános iskolai tanulmányait a Beregszászi 8. Sz. Középiskolában végezte, utána sikeresen felvételizett a Munkácsi Tanítóképzőbe, majd az Ungvári Állami Egyetem magyar nyelv és irodalom szakára. Tanári pályáját Badalóban kezdte, később a Beregszászi 8. Sz. Középiskolában és Mezőváriban tanított. Jelenleg a Kárpáti Magyar Krónika szerkesztője és a Beregszászi Zrínyi Ilona Középiskola magyartanára.

Verseket és novellákat 15 éves kora óta ír – „kedvtelésből”. Néhány verse már megjelent a Szivárványban és a Kárpáti Igaz Szóban.

KENYERES MÁRIA

HANGULAT

*Ha elmennék
az Ung-partra sétálni
– eljőnnél velem?
Szememmel szeretném
a jövő-menőket
– szeretnéd te is velem?
Egy padra ülve megmártóznék
pazar tavaszi fényben
– fürödnél velem?
Tépett emlékekből
új hitet szólnék*

– segítenél nekem?
A folyóban meglátnám
új tükörképem
– megnéznéd velem?
Utána virágot szednék,
illatos-tavaszt
– szednéd te is velem?
Útban hazafelé építenék
egy új világot
– ha lenne hozzá bitem.

ENNYI KELL

*Száj szögletén vajúzó mosoly,
égek-tiszta tekintet,
elfelejtett legyintés,
ki nem mondott igen,
szárnyasan rebbenő sóhaj,
pompás színdobbanás,
egy apró, meleg szoba
– ahol elnyújtózik a béke –,
Isten kacsintása,
rózsaszínű remény*

*csillanása
a homályba omló égen.
Ennyi kell. Hinni:
lesz holnap,
szerelem
– reggel újra
teérted is
felragyog a nap.*

UTÓREZGÉSEK

Első év

*Ma újra láttalak.
Szíved kristálya megrepedt belé.
Egy ártatlan vércsepp
bullt az enyémre, s lett enyészeté.*

Második év

*Ma újra vártalak.
Egy sápadt sóhaj köszönt csak vissza,
bennre szűkölt minden,
ami voltál és lehetnél volna.*

Harmadik év

*Ma újra hívtalak.
A múlt összehúzta szemöldökét,
s egy pillanat alatt köddé oszlott,
ittsemvolt semmivé.*

Negyedik év

*Ma újra néztelek.
Kevés maradt belőled, tán semmi.
Itt voltál, éreztem
illatod. Megérte messze menni?*

Ötödik év

*Ma újra eljöttél.
Fűrésztem arcod rezdüléseit.
Dadogva kérleltél.
Hazugságból épültek sejtjeid.*

Hatodik év

*Ma újra megszánlak,
mert rád talált méltó büntetésed:
már csak engem szeretsz,
ki oltom kínját a szenvedésnek.*

Posták Gabriella 1982-ben született Beregszászban, ma is ott él. Az általános iskolát a 8. sz. Mikes Kelemen Középiskolában végezte el, érettségét a Kossuth Lajos Középiskolában szerzett. 2001-ben és 2004-ben fiúgyermekei születtek, akiket egyedül nevel. Idősebb fia betegsége miatt nem tud munkát vállalni.

Gyermekkorától érdeklődik az irodalom, saját bevallása szerint mindent elolvas, ami a kezébe kerül. Egykori tanára, Kenyeres Mária szerettette meg vele a szépirodalmi művek világát, az ő biztatására kezdett verset, versprózát és meséket írni, több betilapban jelentek meg publikációi.

POSTÁK GABRIELLA

VALLOMÁS

*Se szép, se jó
nem vagyok,
öröm, ha a Nap
rám ragyog.*

*Szép s jó másnak
adatott,
öröm, ha én is
adhatok.*

*Se szép, se jó...
De vagyok!
Mit jósolnak a
csillagok?*

*Se szép, se jó,
én vagyok
– ragyogjanak rám
csillagok.*

KERESZT

*Karácsony megfeszít,
Húsvét mennybe meneszt,
Pünkösdre marad
nyakadban a kereszt.*

bús halotti zenét.

*Kereszttel sújtott pogány,
megírva rég veszted:
sorsod csak bordonni
fejre állt kereszted.*

*Holnapod ha lesz,
hogy is lehetne szép,
zörgetnek a szelek*

KIT ÉRDEKEL

Dédapám,
Lőrincz Bálint emlékére

*Két kézzel markolta a levegőt,
hogy hozzád közel jusson, Isten,
de száját teletömte alvadt vérrel,
s halottas vízzel megittad,
bát felnyögött:*

– Jóllaktam. Elég volt!

Mit nekem pár szégyenfolt!

Követ csak az vethetne rám,

ki fölém magasul – tisztán!

Aztán ősei közé a földbe hullt,

de kit érdekel –

Állbat emlékmű, ha nem fölötte,

és anyaga nem hulló könnyből,

de rideg kőből való –

Állni a kőnél, Istent imádvá

csodát várni önző ábítatban?

Ugyan! Nem jön el, mert nem ő az

– de kit érdekel...

RUSZIN NÉPBALLADÁK

A VÁNDORLÓKKAL ÚTNAK INDULÓ LÁNYT CSÁBÍTÓI MEGÉGETIK

*Falu szélén kocsmá,
benne zeng az ének,
ottan mulatoznak
három jövevények.*

*Addig csalogatták
mindenféle jókkal,
nyeregbe szállt, elment
a víg utazókkal.*

*– Akinek lánya van,
rája jól vigyázzon,
napszállta után a
kocsmába ne járjon,*

*Egyik tölti a bort,
a másik meg issza,
harmadik a lován
nyergét igazítja.*

*Mikor nem volt kedvük
már a vándorláshoz,
dús bajánál megkötötték
nyergő sudarához.*

*mert mind megfizeti
jókedvének díját,
sok leány bagyta ott
szűzi koszorúját.*

*– Jöjj velünk, te szép lány,
légy az útitársunk!
Akár a jó anyád,
rád mi úgy vigyázunk.*

*Ég a fenyő, lángol,
szemét a füst marja,
a szegény leánynak
szóra nyílik ajka:*

A LAKODALOMBAN MEGRONTOTT LÁNY

*– Hol jártál az éjjel,
édes leánykám?
– Víg lagziban voltam,
bajnalig mulattam,
drága jó anyám.*

*– Kivel mulattál ott,
édes leánykám?
– Az én kedvesemmel,
gyűrűs jegyesemmel,
drága jó anyám.*

*– Mivel takarjunk le,
édes leánykám?
– Legyen két szál rózsza
szemem borítója,
drága jó anyám.*

*– Mivel etettek meg,
édes leánykám?
– Két sült halat ettem,
ízét sem éreztem,
drága jó anyám.*

*– Ki kísért hazáig,
édes leánykám?
– Várt rám az én rózsám
kis pej lova hátán,
drága jó anyám.*

*– Ki vigyen sírodba,
édes leánykám?
– Akit én szerettem,
az vigyen ki engem,
drága jó anyám.*

*– Mi volt pobaradban,
édes leánykám?
– Vörös színű löre,
fáj a szívem tőle,
drága jó anyám.*

*– Ugye, nem hagysz még itt,
édes leánykám?
– Végórámat érzem,
koporsóm is készen,
drága jó anyám.*

*– Hull a könnyem érted,
édes leánykám.
– Ültess rám virágot,
én a másvilágot
járom már, anyám.*

*– Hová ültettek le,
édes leánykám?
– Pompás terítékbe,
szerelmes legénybe,
drága jó anyám.*

*– Mibe öltöztessünk,
édes leánykám?
– Selyembe, bársonyba,
szűzi koszorúmba,
drága jó anyám.*

FORDÍTOTTA:
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

BALLADÁK KATEDRÁLISA

A szétrobbantott magyar nemzet kisebbségi regionális képződményeinek földrajzi és funkcionális behatárolásáról sokat lehetne elmélkedni. Alaptételként el kell fogadnunk, hogy mindannak, ami a múltban-jelenben közös értéként megjelent-megjelenik, annak a kisebbségi hagyományokban való szerepeltetése nem lépheti át a lokálpatrióta büszkeség határait és szaktudományos szempontból csak a szerves fejlődés, az időben és térben egymásra rétegződő hagyaték gyökereinek, összefüggéseinek felmutatása szempontjából értékelhető. Túlhangsúlyozásuk egy harmonikus nemzeti kulturális örökség érték- és arányvesztését idézheti elő.

Vitathatatlan, hogy egy tájegység, régió vagy éppen politikai formáció alulról építkező története a kulturális önmegvalósítás és így az egyéni és közösségi megmaradás alappillére. Az sem vitatható, hogy kisebbségben a nemzeti öntudat építőkövei is egyben néprajzi résztanulmányok.

Vári Fábián László *Vannak ringó bölcsők* című kárpátaljai balladagyűjteménye minden tekintetben megfelel ennek a kettős követelménynek. Míg a „kishaza”, Kárpátalja magyar kultúrája számára nyújt biztos fogódzót, egyben az összmagyar „balladatérkép” utolsó fehér foltját tünteti el.

Különösen fontos volt ez a gyűjtés megindulásának időpontjában, a 20. század hatvanas/hetvenes éveinek fordulóján. Ekkor még érvényben volt az „ezer év óta nem volt itt semmi” parancsa az egykori Szovjetunióban. Ebben a közegben a néprajz „visszahódítása” bizonyult az első és leghatásosabb fegyvernek.

Mint annyi mindennek, ennek is a költői érzékenység, ráérzés volt az origója. Az 1960-as évek végén, amikor e sorok írója utolsó éves egyetemistaként az ungvári Kárpáti Könyvkiadó szerkesztője volt, a költői tehetségét már felvillantó Vári Fábiántól kapott egy iskolai füzetet, amelyben kézírással néhány, típusában jól behatárolható népballadaszöveg szerepelt. Nemsokára a mindenben élmunkás Dupka György és Zselicki József is jelezte, hogy ilyen énekelt szövegek az ő falujukban is megtalálhatóak. Mindannyian az azóta legendává nemesült Forrás-csoport tagjai voltak.

A hamarosan meginduló szervezett gyűjtésről, az első próbálkozásokról Vári Fábián László a *Vannak ringó bölcsők* 1992-es kiadásának előszavában számolt be. Az 1971-es gyűjtőút és az azt követő folyamatos gyűjtés (elsősorban Vári Fábián László egyre tágabb földrajzi egységet befogó munkája) kezdetben a hályogkovácsok bátorságának köszönhető. A gyűjtést kiteljesítő költő ugyanakkor folyamatosan kereste a fellelt bal-

ladaanyag kötődéseit. Ugyancsak az első kiadás előszavában számol be a monarchia utolsó évtizedeiben, illetve a visszacsatolás idején folytatott tudatos, intenzív és nagyrészt szervezett gyűjtésekről. Itt olvashatunk a terület másik őshonos népe, a ruszinok népköltészetéről, tudatosítva, hogy a sok évszázados együttélés interetnikus kapcsolatai hatottak egymás folklórájára is. A kötet megjelenését a szakma örömmel és elismeréssel fogadta. Különösen a gyűjtés körülményeire is utaló Kriza Ildikó ismertetése számított igazi elismerésnek.

Napjainkra a gyűjtések során felhalmozott tudást és a szakírók megálapításait Vári Fábán László analizálta és szintetizálta. E tárgykörben nyert doktori címet is Debrecenben.

Tudjuk, hogy az első kiadásban szereplő Kőműves Kelemen-változatok sokakban kételyt ébresztettek, felvetették a visszafolklorizálódás lehetőségét. A második kiadásban azonban a gyűjtő a felvidéki adalékokra is utalva megerősíti a közlés autentikusságát. A mostani kiadásban ilyen lehet a hiteles, lelőhelyükben kárpátaljai, időben ugyanakkor aszinkron gyűjtésű balladák felvétele. Nem a pontosan körülhatárolt néprajztudományi ismeretanyag és nem is a folklórkiadások írott és íratlan szabályai készítetik a második kiadás kiegészítésére, a történeti vonal pontosabb behatárolására. Ebben a munkájában a szak- és társtudományok igazolhatják döntését. Tudjuk, hogy a matematikusok optikailag még nem észlelhető bolygók és csillagok létezésének bizonyítására is képesek. Közlelbbi szakma a műemlékvédelem. Általánosan elfogadott szabály, hogy a kiásott vagy a ráépítésekben feltárt maradványok kiegészítése nem ajánlott. A feltárás közben előkerült gyámkövek, címeres, vagy mitológiai utalású zárókövek azonban méltó helyükre vágnak. Ezért épül meg betonból, téglából, üvegből vagy jelen esetben szavakból az egykorvolt boltív váza, sziluetdje, láthatóvá és láttatóvá téve a kallódó köveket.

Így készült el az egykor a Forrás kezdeményezte és Vári Fábán László által évek-évtizedek munkájával teljessé tett templom, a kárpátaljai magyar balladakincs e könyvvel újrászentelt katedrális. Ez az a forrás, amelynek vizében saját vallomása szerint a költő Vári Fábán László is megfürdött, s amely az egész kárpátaljai magyar irodalomnak (kultúrának) éltető vize. Nyomatosság belőle elegendő példány, hogy Kárpátalja újra belázasodott világában erőt nyerjen a megmaradáshoz ez a sorsvert nemzetöredék. (*Vannak ringó bölcsők. Kárpátaljai népballadák, 2. kiadás. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*)

S. BENEDEK ANDRÁS

VARIÁCIÓ VERSREGÉNYRE

Nagy Zoltán Mihály Messze még az alkonyat című kötetéről „is”

„Erre köss csomót, ecsém!” – invitálja alkalmi kritikusát a szerző legújabb hosszúmondatát dedikálva. Mert hosszúmondat ez, lírai epikum és epikus líra, miként a remekmű, *A sátán fattya* is az volt.

Nagyobb lélegzetű epikus verset a szerző az *Együtt* 2007/3. számának mellékleteként tett közzé *1944* címmel, amely a XIX. századi elbeszélő költemény hagyományának formai felelevenítése XX. századi tárggyal a XXI. században. A sajátos, az anakronizmus határát súroló formaválasztást talán a kárpátaljai magyar írásban elterjedt szerzői intenció indokolja, amely elsősorban a közérthetőséget célozza meg, és joggal apellál a kishazai befogadó közeg ízlésbeli szocializáltságára. (Az ösztönös szociografikus szemlélet egyébként is jellemzi a szerzőt.) Ez utóbbi oka elsősorban a kisebbségi létben keresendő, és nem melleleg szerepet játszik benne középiskolai irodalomtanításunk, amely az általános irodalmi műveltséget kialakítani hivatott tantervben kiemelt hangsúlyt helyezett a reformkor és általában a XIX. század irodalmára. Ami azért sem véletlen, mivel ez a nemzeti öntudatra ébredés kiteljesedésének kora, mikor a nemzet mint egységes kulturális entitás fogalmazta meg önmagát. (A politikai nemzet Kossuth által is hangoztatott doktrínája természetesen kívül esik ezen az értelmezési tartományon.) Az akkor tért hódító romantika pedig egyébként is kedvelte a műnem és műfajközi átmeneti formákat. Miként ez az író több jelentős művéről elmondható.

Mert a líraiság Nagy Zoltán Mihály prózaművészetének szinte mindenhol megcsillanó eleme. Ne feledjük, a szerző költő is, amit az *1944* című elbeszélő költemény és korábbi versgyűjteményei mellett jórészt az egész eddigi életművet átsugárzó lírai intonáltság bizonyít. (S ebben a lírában mindig az erkölcs esztétizálódik, mert Nagy Zoltán Mihály művészetének legfőbb rendezőelve az ethosz.) És nem csupán irodalomtudományi értelemben, hanem a művészet-filozófia aspektusából is, amely a költőiség generikus (nembeli) feltárulását határozza meg. Eszünkbe juthat Hegel azon megállapítása is, hogy az epika az egyén társadalmi közösséghez tartozása, a népelet talaján virágzott ki, míg a líra a közösségből kiszakadt egyéniséget és ennek társadalmi helyzetét képezi le. Nagy Zoltán Mihály esetében a kettő soha sem válik el egymástól, még annyira sem, mint (kárpátaljai) pályatársainál. Nála az individualitás különmeműségének a lírára jellemző lényege úgy oldódik fel, hogy a „veszteség” mintegy el-

lentételezéseként lírai látásmód hatja át a művek epikai szövetét. Maga a társadalom már-már individuummként kezd funkcionálni, s a beszélő mintha ennek a meta-egyéniességnek a gondolatait és érzéseit közvetítené. Jung kollektív tudatalattija lesz itt kollektív tudattá. Ilyen meta-egyéniesség mindenek előtt a kárpátaljai magyarság. A folyamat mindamelllett ellentétes, de hasonló eredményű vektorral is értelmezhető: ekkor a romantika vátesz-szerepével rokon, kiemelt erkölcsiségű műalak individuuma tágul óriásivá.

Líra és epika különeműsége a mű szubjektum-objektum viszonyának hangsúlyeltolódásaiban rejlik. Érdekes kérdés, hogy Nagy Zoltán Mihály esetében elsődlegesen a történetmondás válik-e költőivé, vagy a költészet epizálódik? A több-műnemű szerzőnél ez alkotásonként is eltérő. A *Messze még az alkonyat* esetében érvényesebb az utóbbi. Miért is? Mert lírában a *szervező közép*¹ a szubjektivitás, még a legtárgyasabb konkrét költemények esetén is. A drámában és az epikában az auctor a tárgyi valóságot szűri át önnön szubjektivitásán, míg a lírában fordítottan, az alkotói személyiség objektívizálódik. Nincs okunk kételkedni az egyébként marxista esztéta, Forgács László ezen megállapításában. (Sok másban, például a konkrét költészet megítélése okán, van!) Megközelítésében a költemény kifejezve ábrázol, míg a széppróza ábrázolva kifejező „költészet”. S a műnemileg homogén epikai alkotásban tárgyias jellege miatt az intellektualitás nem közvetlen tudatosság formájában nyilatkozik meg. Ezt alapul véve, a *Messze még az alkonyat* még inkább lírai költemény, mint *A sátán fattya*. Itt a mű alanya bár nem költő, s talán éppen ezért mond történetet, szubjektív indíttatásból objektívál, bontja ki állapotának okait. Míg *A sátán fattya* műegésze egy objektív jelenséget sűrít verssé a költészet eszközeivel, mint a koncentráltság vagy az „epikai távlat” viszonylagos hiánya. Hiszen itt a kifejezendő olyan súlyos, hogy más eszközzel ilyen erővel nem ábrázolható. A két mű tehát ellentétes kiindulópontból jut majdnem ugyanoda.

A *Messze még az alkonyat* kapcsán megszakításokkal ugyan, de Nagy Zoltán Mihály poétikai univerzumában folytatódik az óriásmondatok kora. Azé a kierielt, *A sátán fattyában* sikerrel alkalmazott formai megoldásé, amely szabadversekre jellemző tördelésével², erősen élményszerű dikciójával lírai tartalmak kifejezését teszi lehetővé az epikus elem túlsúlya mellett. *A sátán fattyával* szemben itt ez a momentum sem

¹Forgács László: *A költészet bölcselete*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1971, 79. o.

²Penckófer János: *Cívódó tündérek prédája. Műfaj és mondat kérdése Nagy Zoltán Mihály lírai történetmondásában*. In: Magyar Napló, 2000/3.

domináns. Esemény csak mint alinearís időrendű emlékképek sora jelenik meg e sajátos dinamikájú rendszerben. A mű egy átvirrasztott éjszaka töprengése, belső lírai monológ. És emlékezés, amit irodalmi flashback technikával felidézett párbeszédelemek dúsítanak. „Felölelt tematikája” az öregedés, az öregkor vívódó megélése. Azé a sajátos elidegenedése, amelyet gyakran kísért a feleslegesség érzete is. Súlyosbítja, vagy inkább kiteljesíti versregénybeli elbeszélőnk magányát megözvegyülése, első gyermekének elvesztésétől „megridegülő” menyé hidegsége, fia „távolsága” is. Generációs szakadék körvonalai is kirajzolódnak, amit innen és túl jobbára csak az értékevalválódás képei festenek komorra. Az öregedés és az özvegyesség gyászával sűrűsült magány iszonyát Bene Mózes Pálként fogalmazza meg: *„nem az elmúlás maga / félelmetes, / hanem a beléje torkolló / idő- és útszakaszon / kényszerűen vánszorgó embertől / elidegenülő mindenek / közönye”*. Hátborzongatóan pontos diagnózis! S a kihívásra adott egyetlen pozitív végsengésű válasz is az asztmásan fuldokló, mégis az élet szeretetével telt Bene Mózes Pál mondataként hangzik el: *„amíg / vagyunk, élünk, / addig számoljon velünk / törvény, / gyermekünk, közeli és távoli / rokon, / és azon túl mindenki, / ezt követeli / létezésünk / joga”*.

Hasonló sorsú nemzedéktársai más-más stratégiával próbálják oldani a helyzet reménytelenségét: Kálmus egyfajta hedonizmusba menekül, ami, miután az újsághirdetés által talált *„új asszony”* is elhagyta, a teljes züllöttségig stüllyed. Ráadásul nyomorúságának tudata benne nem is tudatosul. Dadri Dani morbid belenyugvással reagál, már beszerezte a koporsót, amit olykor ittasan ki is próbál, hogy *„milyen fekvés esik benne”*. A hatvan feletti újrakezdés elrettentő példája a mű vége felé megjelenő Árpád, új feleségének erkölcstelenségére csak évekkel később döbber rá, mikor már minden vagyona részesezési jogot szerzett, így el sem küldheti. Ez a „megoldás” is az italba-meneküléshez vezet.

Még vigasztalanabb választás: a halál. Ettől gyorsan visszaretten. A sokszor megalapozatlan öngyilkosság a *„fiatalok hóbortja”*-ként konstatálódik, és innen újra a generációbírálat kap szót, s ennek uszályában az egész kialakuló fogyasztói társadalom létmódja, értékszemplélete fölött is ítéletet mond a versregény alanya. Leginkább a hagyományos kisközösségi értékrend felbomlása keseríti el a monologizálót. Ennek bázisáról tágul aztán szinte egyetemes társadalombírálattá az óriásmondat, ahol a kétségbeesés már a krisztusi megváltás tagadásáig mélyül. Érdemes részletesebben is szemügyre venni, mik azok a jelenségek, amelyek pellengérré kerülnek,

mert áttekintését jelenthetik korunk társadalmi feszültségeinek. És mert a szerző ebbéli szándéka korábbi műveit ismerve is borítékolható.

Helyet kap itt a közelmúlt és a jelen (anyaországi) politikai doktrínáinak kisszerűsége („merjünk kicsik lenni”), ami a nemzeti önérzet erodálódásával paralel. Majd mindez történelmi távlatot kap, s a szomszéd népek velünk szembeni életrealitásában nyer bizonyítást. Itt már országalapító királyunk nevezetes intelmét is „kikezdi”, számon kérve, mért nem tartják a szomszéd népek is kultúrákat „idegenként szépnek”. Ez már a jelen liberális gondolkodásának a kritikája. Mielőtt azonban elhamarkodottan rásütnék a xenofóbia bélyegét, etikai törvényt mond: „*senki, / a fajtám se / lenne szép, / ha más vesztére törne*”. (Itt ez már Tamási Áron gondolatával rokon: aki nem jó embernek, magyarnak sem az.) Marad tehát a prófétai alaphang, a nemzeti önostorozás. Ami a kettős állampolgárság kapcsán nemrég lezajlott népszavazás eredményében csúcsosodik ki, hiszen ebben az anyaország lakossága kifejezte testvérei, s ezzel önnön nemzeti lényege és jövője iránti közönyét.

A valóság – az elhült vacsora – visszaránt a hétköznaphoz, a mű jelenének munkanélküliséggel, vállalkozást bénító adminisztrációjával jellemezhető idejére. (Emlékképként csupán, de megjelenik a szexualitás is, itt már groteszk minőség nélkül, mivel a morbiditás tudatosulásával a szerző azonnal visszalép, s így hiteles marad.) Itt növekszik képzeletbeli bírósági tárgyalássá falu és város konfliktusa. A „*lakható kisvilág*”, a „*legszentebb őállapot*” képviselőjében lesz vádlottból tanú és vádló a narrátor. Szabó Dezsőt idéző dörgedelemmel és elfogultsággal minden romlás, társadalmi probléma méheként a nagyváros szeretetlen és terméketlen káoszát jelölve meg. Írói véleménynyilvánítást sejtet, hogy a könyv 69. oldalán a szerző szonettkoszorújából ismerős sorokba ütközünk: „*barang ha kondul / rettenettel, / ércesen zengő igéje / felemel...*” (a szonettben: *emel fel* – B. K. K.) Itt az elbeszélő önreflexív lesz, s mielőtt számonkérhető lenne a szókészlet egyes elemeinek idegensége a beszélő használatában (balekság, protokolláris mosoly, deformálta, profit, vizualitás stb.), olvasmányaira hivatkozik.

De újra csak az éjszaka álmatlan hallgatása, a magány. És egy nem elhanyagolható momentum, a hátsó kisszobába költözés, ami a mű elején kifeslett emberi alapproblémát mélyíti. Azért is lényeges megálló ez, mert itt jelenik meg először egy másik, hasonló súlyú etikai látószög: „*teret kell adni / a fiataloknak, hiszen / övék az élet / délelőttje*” – mondja a felidézett hitves. Az egzisztenciális értelemben vett kétségbeesés azon-

ban így is feloldatlan marad. S a letűnt kommunizmus ideológiai hitével összevetett vallásos vigasz is megkérdőjeleződik. Leginkább a feleség baleset általi halálának értelmetlenségéből kifolyólag. Bár itt a beszélő végül felmentő ítéletet hoz. A vallásos hit filozófiai paradoxitása fölötti töprengés a *Csellendrét* idézi, de indokoltabban, és szervesülten a gondolatfolyamba illeszkedik ez a belső szellemi párbeszéd. Mert maga az egyház, a kisebbségben fenntartó erőt jelentő egyház is bírálat tárgya lesz. Majd a szakralitás magassága (ami néhol erősen retorizált) és a lázadás kétségbeesése között hömpölyögnek tovább a sorok.

Eklatáns példa Nagy Zoltán Mihály „őstudására” a műben az „*erdész Karcsi*” diák fiának tulajdonított versbetét. Szó szerint vers a lírában, a szaktudomány terminológiája szerint is, mert a szótag szintjéig ritmikailag kötött. Formájában ütemhangsúlyos, a XVI. századtól máig az egyik legelterjedtebb felező tizenkettes, páros rímeléssel. Az ötödik versszak második sorának hangsúlyeloszlása daktilust idéz, s durvább ritmushiba (az ütemfeleződés dierézis hiánya, „szétkalimpálódás”) csak a hetedik strófa harmadik sorában tapasztalható. S ez teljességgel elfogadható a szűkebb és tágabb környezetének erkölcsi állapotára érzékeny diáklegény verselésében. Miként annak hangvétele is. Szerepeltetése a mű testén belül első találkozáskor meglepő, az alapvető szövegi aszimmetria, csapongása, formai kísérlet-jellege miatt nem „dobja ki” a mű „szervezete”. S ha mégis kételyünk támad, csak azért, mert feltevődik a kérdés: hogyan tud felidézni a versregény alanya ilyen jól egy tizennégy strófás költeményt? Ez magyarázná a ritmushibát?

A mű végén a keretezés szerkesztési elvét követve újra visszakerülünk a kiinduló problematikához. Itt azonban már más tónussal. A fojtogató magányban tépelődő „főhős” a Teremtővel való fiktív „párbeszéde” során kilép az eddig uralkodó gondolati attitűdből. Korábban más aspektust csak a felidézett hitves képviselt. Ekkor azonban maga is lelép fájdalomtól ácsolt erkölcsi emelvényéről, s a kín minden szenvedésre jellemzően szűk, én-központú világába beömlik a külső valóság. Itt és ekkor oldódik fel az oldhatatlannak hitt magány. A reggel fényeiben tett felismerésekben: „*minden sorstársad / egy-egy / külön kisvilág*”, teljesen csak általuk megélhető örömmel és kínokkal. Így minden ítékezés szubjektív és egyoldalú. A természeti törvények megkerülhetetlenek, de az életnek folytatódnia kell. Ez már az *azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne* bölcsessége. Erre biztat az iskolába igyekvő unokák integetése is.

Óriásmondat hát Nagy Zoltán Mihály versregénye. S hogy variáció és formakíséret, az *A sátán fattya*-trilógiához, az életmű sok eddigi darabjához hasonlóan is igaz. Amit fő művében – teljesen érthető módon – a grammatika nem képes összefogni, arra itt sem tesz kísérletet. Ott egy nemzetrész kibeszélhetetlen története, egyéni és közösségi tragédiája dübörög a tudatban, itt egy psziché egyetlen éjszakába sűrített vergődése, szabadon asszociatív csapongása hivatott indokolni a mondatrészek határozottabb elkülönítésének hiányát. Ott a történeti éra képtelen és brutális inhumanitása, emberidegensége, itt a létben immanensen benne rejlő „hétköznapi” abszurdítás válik szabadverssé. És mert a lélekben zajlik, a *Messze még az alkonyat* is tudatregény. Mégsem regény, mert „túl lírai” abban, hogy állapotszerű szubjektív pozícióból láttat egy életet. Variáció tehát, egy versregény és egy regényvers variációja.

Kissé dilettánsnak tűnő, de talán ez esetben mégis célravezető irodalomelemzői magatartással érdemes egybevetni a szerző és a műbeli beszélő életkorbeli hasonlóságát, mivel annak sok világnézeti megnyilvánulása is egybevág a szerző egyéb helyeken tett nyilatkozataival. Így kézenfekvő a következtetés, hogy az óriásmondat alanyának és írójának a világlátása, problémaérzékelése sok tekintetben azonos. (De mivel nem dilettáns szerzőről van szó, a két személy közé mégsem tehető egyenlőségjel.) Itt felmerülhet az a veszély, hogy a szerző és ábrázolt alakja közötti távolság hiánya miatt a mű az írói életérzés direkt-tudatos kifejezésévé válik. (A jelenség fentebb, a műfaji besorolás kérdését illetően már szóba került.). A szerzői állásfoglalás, látensen bár, de minden jelentős autonóm művészeti alkotásban jelen van. Baj csak akkor keletkezik, ha azzal nem szervesül. Ekkor a mű értékstruktúrájában a művészi igazság szempontjai alárendelődnek a didaktikusságnak, és az okoskodóvá vagy kioktatóvá, jó szépirodalmi műből rossz, agitatív esszévé lesz. Ezt a buktatót úgy próbálja elkerülni a szerző, hogy a beszélőt olyan pszichés helyzetben „gondolkodtatja”, mint a gyász és a depresszió, amely az objektivitást eleve kizárja. Így az egy, a szerzőétől mégis valamelyest eltávolított, lelki állapot szubjektív gondolati csapadéka. A szentenciózusság csapdáját sok helyütt azonban a műegész felépítése, jellege okán sem sikerült megnyugtató módon elkerülnie.

Nagy Zoltán Mihályt a ma népi írójának nevezhetjük, már csak felfozott szociografikus szemlélete miatt is. Itt elég *A puszták népére*, a *Vibarsarokra* utalni, hogy lássuk, az ezzel a gyűjtőnévvel ellátott egykori írócsoportosulás mennyiben hagyott ránk folytatható tradíciót. Folytatható? Igen, mert igenis van, mert kell lennie szépirodalmi igényű

szociográfiának is. A kettő határterülete (szociográfia és széppróza) azonban esztétikai szempontból meglehetősen problematikus terület. Itt a szerző csak a fentebb idézett, *A sátán fattyát* jellemző „őstudásával” járhat biztonsággal.

S ha már a „népi író” jelzőjét alkalmazzuk Nagy Zoltán Mihály esetében, meg kell említenünk, hogy szerencsétlen módon irodalmi közéletünkben továbbélni látszik az egykori népi–urbánus konfliktus. *Válaszok és Szép Szók* hagyják ma is figyelmen kívül egymás értékeit. A baj mindenképp a túlzott ideologizáltságból fakad. Esztétikum és etika viszonyában mindenképpen. A *homo aestheticus* és *homo moralis* közötti, mesterségesen is gerjesztett és fenntartott szembenállásban. Főleg ha a népi írók mozgalmának valóban nem a szűkebb esztétikumon belüli, de azáltal bármikor a legmagasabb szinten kifejezhető morális bázisú szándékait említjük. Akkor, amikor az Illyés, Németh László, Juhász Ferenc, Nagy László, Csoóri Sándor képviselte tradíció a magyar kultúra „teherátalként” fogalmazódik meg egyes, önmagukat egyedül mérvadónak tekintő ítések tollán.³ Úgy tűnik, igaza van Horváth Jánosnak: „Az ízlés leple alatt világnézetek barca folyik.” Ebből az állóháborúból talán kivezethet John Keats híres verszárlat: „*A Szép: igaz, s az Igaz szép!*” (Hiába is értetlenkedik Middleton Murry vagy T. S. Eliot az objektív korrelatív sáncai mögül.⁴). Ha a művészetben jelenlevő *Szép* a valóság „intenzív totalitásának” az esztétika nyelvén való leképezése, az *Igaz* maga a valóság, ami a művészetben leképeződve lesz *Széppé*.

A műben feltárt problémák, igazságok megítélése nem tartozik szorosán e recenzió kompetenciájába. Csupán azok műbeli testet-öltöttsége felett törhet pálcát, ha van rá oka, az ítélező. Ezzel együtt Nagy Zoltán Mihály írásművészete hálás terület az elemzés számára is. Átláthatósága, belső tágassága okán nem csak az olvasó számára jelent élményt. Bár az életműben – tulajdonképpen már ezzel is nagyon elégedettek lehetünk – továbbra is *A sátán fattya* marad a legjelentősebb alkotás, azért zárjuk ezt az írást önmagunk biztatására is a címmé emelt negyedfeles trocheussal: *Messze még az alkonyat!* (Nagy Zoltán Mihály: *Messze még az alkonyat. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2008.*)

BAKOS KISS KÁROLY

³Papp Endre: „*Rút sybarita váz*”. *A nemzetnélküliség programja A magyar irodalom történeteiben*. In: Hittel, 2008/2.

⁴Cleant Brooks: *Keats erdei történetmondója*. In: *Strukturalizmus*. Szerk. Hankiss Elemér, I. köt., Európa Könyvkiadó, é. n. 71–89. o.

KISEBBSÉGI ÍRÁS- ÉS OLVASÁSMÓD (Kárpátalja magyar irodalmáról)

A nemzettudat mint tudatforma, szociológiai kategória jól körvonalázható. Kollektív tudásként a közösség önmeghatározó eleme. Kulturális és identifikáló, elvonatkoztatott és személyes egyszerre. Azonban mint szociálpolitikai tényező, könnyen problematikussá is válhat. Gondot okozhat a társadalomnak és az egyénnek is – ütközések következtében, konfliktusforrásként. Így az együvé tartozás tudata okozhatja – áttételesen – akár az egyén elszeparálódását.

Mindez világosan lejátszódott Kárpátalján az utóbbi század folyamán. Így vált kiemelten fontos kérdéssé magyarságtudatunk megőrzése, ezért játszik szerepet a politika a kisebbség mindennapjaiban – irodalmában is. És most előlről: az irodalom kulturális és identifikáló, elvonatkoztatott és személyes egyszerre. Azonban szintén problematikussá válhat (akár politikai tényezővé). Sajátos fejlődési folyamatában pedig – csakúgy, mint az egyén – elszeparálhatja magát.

A kárpátaljai irodalom kialakulása tehát egy konfliktusnak (történelmi-szituáció) „köszönhető” (az írók ezt még soha nem köszönték meg...). Sajátosságai így főként a szituációk dekonstruálásából erednek. Olyan diskurzusok létrejöttét eredményezték, melyek a szociális és politikai beágyazódáson túl is elkülönböztek/különböznek a magyarországitól. Az „otthon” és „haza” fogalmak tényleges különválása miatt olyan írott valóságok teremtődtek, főként a prózában, melyek a nyomorultság, a hitvesztés, az elhagyatottság és száműzöttség érzelmeinek magyarázatával, szociális érzelmű sorsvállalással forrtak össze.

Kafka szerint minden kisebbségi irodalom valamiféle politika. A politika mint olyan – a vezető elit kommunikációja, saját legitimitását igazoló történetek írása. Az így létrehozott szövegek nagyrészt valamilyen általános történelmi jelenlétre utalnak a kollektívan ismert diskurzus logikus nyelvén. A kárpátaljai politikai diskurzus kisebbségpolitikai meghatározását elvileg Kovács Vilmostól eredeztetjük. Életművének hatása, a *Holnap is élünk*, valamint a lírájában megjelenő képek mondják el elsőként azokat az önmeghatározáshoz szükséges szövegeket, melyek az adott elit „nagytörténetét” összekapcsolják a hétköznapi „kistörténeteivel”. Ha elfogadjuk ezt a feltevést, megállapíthatjuk azokat az utakat, melyek ennek az irodalomnak a kialakulásakor meghatározó erejűek voltak. Mindenképpen antropológusi attitűddel kell vizsgálandni, ám a rendszer-

változás sokkhatása olyan törésvonalak mentén határozza meg a művek keletkezését, melyek számos írónál drasztikus váltást idéznek elő. Ezek az olykor kényszerpályának minősíthető tevékenységek az írói (később kultúrpolitikai, esetleg politikai) elit szerepvállalásával függnek össze.

A hetvenes évektől kezdődő, már valódi műveket létrehozó kárpátaljai irodalmiság a nyolcvanas években került szembe önmagával. A politika tartalmi elemként kezdett az egykori köteles ideológiából az író és befogadó közötti kapcsolat meghatározójává lenni. Már nem elidegenítette az alkotót, hanem a szerepvállalás módozata lett. Véleményem szerint ez a folyamat törvényszerűen ment végbe, és a nyolcvanas évek elejétől a kilencvenes évek végéig tartott – közvetlenül a rendszerváltás okozta sokkhatás előtt és után. Ezzel együtt jött létre egy „funkció-irodalom”, amely már nem a kisebbségi létet felvállaló közösségi történetiséget beszélt el, hanem az absztrakt módon értelmezhető személyes történetiség vázára az anyaországban kreált tévhiteket is adaptálva hozott létre dokumentumokat (itt főként a Forrás Stúdió képviselőire gondolok). E két tendencia vegyületeként került irodalmunkba az egyénien politizáló, kordokumentáló írás. A szerepcsere nemcsak az írásmódban, hanem a témaválasztásban és kötelességvállalásban is megfigyelhető. Bár az irodalom művelői olykor egymásra követ hányva véleményeztek és ítéletek (közelről a „jelentőseket”, távolról a „kezdőket”) a lényegi értékelés – irodalmilag – legtöbbször elmaradt.

Az alkotás immanens okokból válik a szerep függvényévé, az irodalmi értékítélet egy sajátos elkülönbözést mutat a többségi társadalomtól (az anyaország ezt a fajta értékbecslést mindenképpen történeti okokkal magyarázta). A provincializmus bélyege kötelezően került fel egészen a mostani időkig a második generációs írók műveire. Úgy kezdtek beszélni a kisebbségi lét alapvetéseiről, mint valamiféle betegségről, érzelmi determináltsággal, a Kovács Vilmos-i hagyaték iránti feltétlen kötődéssel. Az írói elit (ezen a színvonalas, semmiképpen sem dilettáns írókat értem kárpátaljai viszonylatban; kettős mérce?: alapjában véve elfogadom irodalmunk viszonylagos leértékelttségét) létrehozott egy olyan diskurzust, melyben érvényesülhettek a történelmi „legendák” (a malenykij robotra elhurcoltak számáról egyetlen monográfián belül is két, egymástól nagyságrendekkel eltérő adat található) egyéni valóságai. A tudományosságot, szerepet, irodalmi színvonalat, a kisebbségi lét szenvedéseit bemutatató szövegek írói a kilencvenes évek közepén kerülnek szembe önmagukkal. A megjelenő művekről nem jelennek meg objektív kritikák, a „provinciális elmaradottság” egyre inkább válik valósággá. [Jelen pillanatban Kárpátalját irodalmi téren két manifesztátum, az *Együtt* folyóirat,

és a Balla D. által készített internetes blog határozza meg (még ha utóbbit egy ember műveként kizárólag a saját életművéhez soroljuk, akkor is.)

A felvázolt problémák alapján megállapítható, hogy a „kisebbségi”, „kárpátaljai magyar irodalom” fogalmak jelentése az utóbi ötven évben is több változáson ment át. Kovács Vilmos regényének, vagy *A sátán fattyán*ak a jelentései a jelen szociális, multikulturális viszonyok közt elvesztek számunkra. Üzeneteik olyan folyosókon haladtak, melyek mára megszűntek, alapjaiban más szempontok szükségesek feltáráshoz. Valamint fontos kérdés, hogy egyáltalán milyen olvasói befogadási stratégiák alakultak ki az utóbbi két évtizedben; egyáltalán, az átlagban teljesítő, színvonalban viszont elmaradó alkotások hogyan épülnek be a már nem annyira ható nagytörténetiségi (Trianon stb.) és a még nem igazán érzékelhető önreflexív (posztmodern) diskurzusba?

Feltáratlan kérdés a befogadói szemszög alapos vizsgálata. Van-e kisebbségi olvasás, ha van kisebbségi írás? Hogyan legalizálja saját ítéletét az olvasó mondjuk Nagy Zoltán Mihálllyal vagy Kertész Imrével szemben? A posztindusztriális határzóna mennyiben változtat a beszédmódokon, hogyan, mikor válik fontossá a „magyar” mint megkülönböztető fogalom?

A méreteiben és jelentőségében viszonylag kicsiny kárpátaljai magyar irodalom struktúrája máig is feltáratlan. A kulturális, politikai és eszmei válság kiváltotta írói cselekvések és magatartás, a múltba tekintés, a múlt egyes eseményeinek idealisztikus (alaposan szelektált) felemlegetése kizárta a jelen alapos vizsgálatát. Nincs, vagy csak elhanyagolható a viszcacsatolás, nincs feldolgozva a kisebbségi olvasásmód elmélete.

HORVÁTH ATTILA

Felhasznált irodalom

Balla D. Károly: *KIS(ebbségi) magyar skizofrénia*. Galéria Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993.

Gilles Deleuze–Félix Ghuattari: *Mi a kissebbségi irodalom?* In: *Ex Symposion*, 2003, 44–45. szám.

Görömbei András: *Napjaink kisebbségi magyar irodalma*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.

Pál György: *A magyar irodalom Kárpátalján*. Szabolcs Téka Kiadó, Nyíregyháza, 1990.

Pomogáts Béla: *A nemzeti integráció és a kisebbségi helyzetbe szorított magyarok*. In: *Pánsíp*, 1993, 5. szám.

HONNAN? – HAZA

Bartha Gusztáv kötete 2006-ban jelent meg *Talált történetek* címmel. Novellákat és színműveket tartalmaz. Az írásokat tartalmuk, jellegük, valamint belső világuk egységesíti.

Nem helyi érdekű, és mégis helyi jellegű (a helyi érdekű vasút jutott eszembe, ami valahonnan valahová tart, viszont jellegtelen). Szociálpolitikai, és mégis irodalmi. Személyes, de az absztrakt látásmódon keresztül mégis idegenség érzetét kelti. Nem törekszik, nem törtet, nincsenek kötelező irányok, nem tagadja meg az életet: lát és láttat. A valóságot feldarabolva, a személyiségeket érzelmeikben redukálva tapasztaljuk meg. Az ilyen módon létrehozott darabok egységei között teremt szálakat a történet – a sors. Nincs történelem, egyéni szimbolizmusban teremtődnek és értelmeződnek a történetek, már-már lírai bensőségekben.

A cím azt jelzi, hogy a szerző nem saját életéből vett élményeket ír meg. „Csak úgy találta” a történeteket (persze meg is fordíthatnánk: a történetek találták meg őt). Az így felállított írói magatartásból következik (felteszem: következhet az írói teremtett világban) az írások önéletrajzi értelmezéstől mentes, külön – elidegenített – rendszerben való elemelhetősége. Bár a novellák tartalmának csak igen kis hányada vonatkozik az oly sokszor emlegetett szocializmusra, a rendszerváltozás konkrét eseményeire, mégis átlengi őket, átítatja (okként, magyarázva) a nincstelenség, a talajvesztettség érzése. Azonban ezzel együtt sem szorítja keretbe a mondanivalót, nem determinálja politikailag az értelmezési lehetőségeket (pl.: Szigethy sorsa nem vezethető vissza közvetlenül, direkt módon a szerző környezetét meghatározó nagy fordulópontokra, azaz a valós, megtörtént eseményekre). Azonban a cselekmények meghatározó ereje létrehozza, egy pontban sűrítve, a sorsszerűséget. A cselekvők viselkedésüket tekintve „kiszolgálják” a szövegvalóságot. Nem történnek váratlan események, nem idegenek a leírt környezetben. Az összhatást tekintve inkább válnak valós szereplőkké a disznó (Matador), vagy a Lajos, mint maguk a kettős torzítás alatt láttatott emberek.

Különösen szimbolikusak a párbeszéddek. Igazi jellemek nélkül zajlanak, tulajdonképpen a leírtak által teremtett szövegvalóság szerzője beszélget önmagával. Egy merész következtetéssel (számomra) Vladimir és Esztragon kettős énű beszélgetéseire hasonlíthatnám. Mint ahogyan ők is egymásban hordozták sorsukat, a talált történetek szereplői is egymásban determináltak. A született Csécsey-lány, az apa, Jenci, Sanyi,

Pali, a Lajos, az Író mind azonos „anyagból” valók. Ez az anyag pedig nem valamiféle „nagy történelmi átalakulás” lélekben materializálódott kártevése, hanem maga a lelki folyamatok önteremtő valósága.

Ez nem jellemző a kárpátaljai prózára. Szögezzük le, az ilyen felfogásban *elemezhető* cselekvők nem tudtak elterjedni az irodalmiságban is belső konfliktusait destruktiváló környezetben. A novellák megteremtik saját belső valóságukat. Ebben keletkeznek és élnek a szereplők, akik olvasati lehetőségként vetik fel az átértelmezett élethelyzeteket. Így a belső monológok elsődlegessé válnak, maga a létezés a történetmondással válik eggyé.

Bartha Gusztáv kifejezetten egyedi a jelen kárpátaljai prózában. Egyediségét pedig nem hiánypótló szerepe, hanem irodalmi értéke jelenti. Stílusa, bár hozzávetőleg a nyolcvanas évek amerikai posztmodern hangvételét üti meg (nem azonosítás, hasonlítás szinten), számos kérdést vet fel. Elsődleges a már említett direkt politikától elkülönülő valóságbrázolása, valamint a felvázolható kárpátaljai írói folytonosságtól való eltérése (Megjegyzem: ez, mármint a folytonosság megszakítása, a regionalitás muszájszerepeinek elhagyása többeknél jellemző a kétezres évektől kezdve. Bartha sajátosságokon belüli sajátosságát az adja, hogy egy viszonylag zárt szellemi közösségben hozza létre modern utáni szövegeit. Mások remnieszenciáival szemben ezt nevezném valódi kárpátaljai jellegű posztmodernnek!)

Összegzés: az egyes novellák nem sikerült vagy elnagyolt, olykor kifejezetten gyenge részeivel, a műfaji sajátosságok nem feltétlenül következetes követésével együtt is értékelhető kötet, a kárpátaljai prózavilág egyedi darabja. A posztmodern jelleg immanenciájával és sok nagy kérdéssel teremtett feszültség élvezhető olvasást nyújt, a beavatottság érzése nélkül is a sajátomnak érzem a *talált történeteket*. (Bartha Gusztáv: *Talált történetek. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2006.*)

HORVÁTH ATTILA

TÁLTOSOK

„Magyarnak lenni kollektív neurózis” – summázhatnánk Pap Ildikó második, *Táltosok* című regénye üzenetének lényegét. Csakhogy mélyenszántó, elgondolkodtató műről van szó, amelynek szerzője pszichológus, emellett az ősi magyar hitvilág kutatója. A cselekmény két fő szálon fut, ezekhez mellékszálként kapcsolódik egy harmadik, amely a regény elején bukkan fel, majd a végén jelenik meg újra, így szervesül a mű egészével.

A cselekmény egyik szála a jelenben, másik a honfoglalást közvetlenül követő években játszódik, de bizonyos tekintetben kötődnek egymáshoz. A jelenben élő család helyzete tipikus: karriert építő szülők, elhanyagolt, szeretetre éhes gyerekek. Magdi, az anya a „modern” világ képviselőjeként szöges ellentéte lányának, a beteges és álmodozó Dórának. Aztán – mintegy az író „igazságtételeként” – a sikeres anya élete összeomlik, a félénk Dóra pedig Ákos személyében rátalál az igazi boldogságra. Mellékszereplőnek tűnik, mégis fontos az apa alakja, aki a lányával folytatott párbeszédben – a magyarság eredetét, az ősi hitet, a honfoglalás tényét érintve – tulajdonképpen a regény mondanivalójának jelentős részét fogalmazza meg. „*Tudod, a történelem objektív, csak a nyertesek írják*” – mondja, és Dóra érdeklődésére kifejti álláspontját: „*Politikai tréfa, de igaz, hogy a társadalmi változásokban a múlt változik a legtöbbit.*” Találó gondolat, főleg a magyarság utóbbi évtizedeire vonatkoztatva. Az apa szavaiból is kitűnik a keresztényellenesség, illetve a keresztény egyház kritikája, ami a regény egészére jellemző: „*A keresztelés az akkori idők egyik legkifizetődőbb vállalkozása volt, és a mi kultúránk ugyanúgy áldozatává vált ennek az ókori globalizációnak, mint később az amerikai indiánoké.*” A mindenkori bölcs szerepét betöltve jelenti ki: „*Nemzeti tragédiánk okát szerintem a múltban kell keresni: valahol a régmúlt idők mélyén.*” Ha Dóra, a lánya modern táltos, akkor ő modern mágus, „*magyar pap*”, aki átlátja a dolgok szövevényét, a mindennapi életben azonban esendő: nem veszi észre, hogy szeretett felesége megcsalja, elárulja.

A regény nőalakjai, a szerelem mellett a szexualitás, a női princípium szerepének talán túlzott hangsúlyozása már-már női sovinizmusról tanúskodik. Ez a törekvés jól érzékelhető – például – a bizánci püspök alakjának ábrázolásában. A történelmi események, személyek ábrázolása sok esetben ellentétes a történettudomány által elfogadottakkal. Szvatopluk például morva fejedelem volt, és nem bolgár; a *gyula* vezéri megnevezés, nem a tűzpapoké. Ennek ellenére látszik, a szerző alapos háttér tanulmányokat folytatott ebben a témakörben, és nyilvánvaló, hogy egy regény elsődleges feladata nem a történeti hűség; adott esetben inkább a múlt szembeállítása

a jelennel, amit mindannyian másképp élünk meg, mégis helyénvalóak a regény szereplőinek szájába adott, húsunkba vágó kérdések: „*De vajon kik a szentek és kik a bűnösök?... Megmaradtunk – de kik vagyunk valójában?*” És a keserű felismerés: „*A nyelvünkön kívül mindent elvesztettünk, gyökerétől megfosztott nemzet lettünk.*”

Dóra, a lány történelmi mélységeket firtató kérdéseire az apja nem, esetleg egy táltos vagy magyar pap tudna válaszolni; annak a Kurszánnak modern kori mása, aki előre látta saját végzetét, mégse tért ki előle, mert így kívánta az ősi törvény, amelyből mára csak elszórt morzsák maradtak. A *Táltosok* olvasói remélhetőleg rádöbbennek, a túlélés érdekében mennyire fontos (lenne) összegyűjteni ezeket a morzsákat, keresni és megtalálni gyökereinket, elveszejtett hagyományainkat.

Erik, Dóra–Doria öccse az anyján esett „sérelmet” megbosszulni indul, és a budapesti zavargásokba csöppen. Megdobálja ő is a rendőröket, mert akkor és ott úgy érzi, ezt kell tennie, ez ad értelmet céltalan, elrontott életének; mert Ármány elérte célját, a magyarok megosztottak; mert ma is vannak Tormás hercegek, Géza fejedelmek, Saroltok, idegen nyelven beszélő papok, csak más névvel illetik őket. Nekik „köszönhető”, hogy mára beteljesedni látszik a bizánci püspök szándéka: „*Az első és legfontosabb dolgunk az lehetne, hogy belső vitát szítsunk közöttük...*”

A jelenben játszódó történetet átszövi a keserű felismeréseken alapuló kritika. Ákos, a leginkább kiegyensúlyozott lelkületű fiatalember nem kevés nyugtalansággal állapítja meg: „*Újabban már ez is üzlet tárgya lett. A rokonszenv, amit tetszés szerint ki lehet használni. Lehet vele manipulálni.*” Ő és Dóra egy elveszett, ideális világ után vágyakozik, amelyben a becsület és a szeretet a legfontosabb, az embereknek nem kell felesleges bűntudatot cipelniük. Párbeszédükben tetten érhető a kereszténység hangoztatta eredendő bűn fogalmának elutasítása.

A honfoglalás korát idéző szálon a bizánci püspök egyszerre fenyegetően és csábítóan szól a magyarokról: „*A gyehenna tüzén fognak égni, hiszen csak az nyerhet bűnbocsánatot és örök életet, aki felveszi a keresztséget, aki Jézus követője lesz.*” A szerző ezeket a szavakat állítja szembe a Géza által kivégeztetett táltosokéval, akik az akasztófa alatt sem tagadják meg hitüket, az idegen papok vádjaira így válaszolnak: „*Mi nem félünk sem az élettől, sem a baláltól, mert nem hisszük, hanem tudjuk az igazságot.*”

A kereszténység felvételének kieroszakolása, az ősi hit tűzzel-vassal való üldözése mérhetetlen károkat okozott a magyarságnak. A regényben is felbukkanó Koppány somogyi hadúr lázadása István ellen törvényszerű volt. Ennek kapcsán érdemes idézni az öreg táltos, Turda bölcs szavait: „*Nem*

ruházatod át a terheidet senkire, nincs megváltó, aki leveszi rólad bűneid terhét, és nincs aranyért való feloldozás.”

Pap Ildikó, aki köztudottan vonzódik a szakralitás felé, a honfoglaló fejedelmek közül a szakrális fejedelem, Kurszán kende (kündü) alakját emeli ki és állítja szembe az agyonpropagált Árpád vezérrel. Az igazságot már nem deríthetjük ki, de akár történhetett úgy, ahogy a szerző látta. A regényben a táltosok utolsó mentsvára a Pilis-hegység, amely ma is szakrális kegyhely. Dóra, a beteges falusi lány előző életében táltosnő volt, akit hitéért és Vajk, a későbbi Szent István király – egyébként sikertelen – „felvilágosításáért” megvakítanak, kivágják a nyelvét, de életben marad és Dóra alakjában „visszatér”, az őt (és népét) kegyetlenül sanyargató Géza fejedelemnek és feleségének, Saroltnak pedig ezer év múltán már csak halvány emléke maradt; tehát – sugallja a regény – a hit és a kirtartás meghozza gyümölcsét.

Pap Ildikó szerint Kurszán szakrális fejedelem és magyar papjai a méd mágusok leszármazottai. Ez az állítás megkérdőjelezhető, mert nem valószínű, hogy Gaumatának és mágusainak bármi köze lehetne a magyarokhoz. De ez mellékes, hiszen amire nincs bizonyíték, attól még igaz lehet. Tény viszont, hogy a papok és táltosok a magyarok értelmiségét alkották, akik „nemcsak a tudás hordozói voltak ..., hanem a tudás művelői is.”

A *Táltosokból* sokat megtudhatunk őseink és a mai magyarság mindennapi életéről, viseletéről, szokásairól. Pap Ildikó nem csak az ismert történelmi alakokat eleveníti meg, hanem – értelemszerűen fiktív – személyek révén igyekszik bemutatni az úgynevezett „köznépet” is: Csengét, a vasverő lányát, aki önként követi urát a halálba; Ilsijart, a nagy tudású táltost; Dóra–Doriát, az epilepsziás modern kori táltost; Magdit, a törtető, de végül elbukó karrieristát (a mai Saroltot); Eriket, a lézengő, céljavesztett kamaszt; Ferencet, a háttérbe húzó modern kori bölcsét stb. Mindeközben az olyan kiemelkedő történelmi alakok, mint Álmos, Árpád és Vajk csak epizódszerepet kapnak a műben.

Pap Ildikó regénye tanulságosan olvasmányos mű, sok értékes néprajzi információval teletűzdelve. (Ma már kevesen tudják, mit jelent a *Lúdvérc*, *mándruc*, *borka* vagy *barsány* kifejezés.) Ami a szerző további alkotói munkássága szempontjából különösen biztató: első könyvéhez képest kidolgozottabb, stílusában következetesebb ez a mű, szerkezete arányos, és a szerkesztéssel szemben sem lehetnek említésre méltó kifogások. (Pap Ildikó: *Táltosok*, Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2008.)

KERESZTESI SZILÁRD

VOLT EGYSZER EGY KÖZÖSSÉG...

Húsz évvel a József Attila Alkotóközösség megalakulása után

1988. január 30-án alakult meg a korábbi József Attila Irodalmi Stúdió átszervezésével, alapítói között találjuk annak csaknem 50 és a Forrás Stúdió 5 egykori tagját. (A tagok névsora némi átfedést mutat, az egykori forrásosok közül ugyanis néhányan az alkotóközösség elődszervezetének is tagjai voltak.) Ez a közösség volt az első magyar civil szervezet, amely jelentősen túllépett egy irodalmi kör keretein. Az írókat, képzőművészeket, zenészeket, néprajzosokat, történészeket, fotóművészeket, orvosokat stb. tömörítő közösség célul tűzte ki pátriánk alkotó értelmisége tevékenységének összefogását, a magyar szellemi – ezen belül természetesen az irodalmi – élet fellendítését, az anyanyelv megőrzését és ápolását. Fóruma a *Kárpáti Igaz Szóban* havonta nyolc oldalon megjelenő *Új Hajtás* és a Kárpáti Kiadó gondozásában közreadott *Évgyűriük* című antológia volt.

A József Attila Alkotóközösség az irodalom és a társművészetek kérdései mellett kisebbségpolitikai problémákkal is foglalkozott, sőt, alkalmanként erejét meghaladó feladatokat vállalt, például a kárpátaljai magyarság autonómia-törekvésének megfogalmazását a központi hatalom felé. 1988 márciusában 19 kárpátaljai magyar értelmiségi beadványt fogalmazott meg a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Nemzetiségi Tanácsához, amelyben kérték „...megvizsgálni egy magyar nemzetiségi körzet létrehozásának lehetőségét területünkön. Egy ilyen autonóm közigazgatási egység létesítése elősegítené a megye magyar lakossága nemzeti kultúrájának fejlődését...” A beadványt Balla D. Károly, Horváth Anna, Garanyi József, Füzesi Magda, Györke László, Dalmay Árpád, Vári Fábián László, Tóth Károly, Kovács Emil (Kovács Vilmos fivére), Dalmay Árpádné, Finta Éva, Penckófer János, Penckófer Jánosné, Kerényi Gyula, Nagy Zoltán Mihály, Balogh István, Haba Tibor, Kovács Miklós (Kovács Vilmos öccse) és Dupka György írta alá.

A beadványt alaposan megvitatták a kijevei magyar főkonzulátuson 15 kárpátaljai értelmiségi részvételével megrendezett nagyszabású ukrán–magyar irodalmi esten, ahol Páldi András főkonzul arra kérte az aláírókat képviselő Balla D. Károlyt, Dalmay Árpádot és Dupka Györgyöt, hogy az autonómia-kérelmet ne nyújtsák be, mert nem reális követelés, nem ez a magyarság előtt álló legfontosabb feladat, inkább a már elkezdett kis lépések politikáját kell folytatni; ugyanakkor szükség lenne olyan magyar érdekvédelmi szervezetre, amely a kis lépések politikájának taktikáját kidolgozná és képviselné; ez a szervezet átfogó kulturális, hagyományőrző szövetség, társaság lehetne, amely számottevő tagsággal, nagy erővel tudná képviselni a magyarság akaratát, és ha eljön az ideje, az autonómiáért folyó harcot is.

„Hosszú beszélgetés után elfogadták érveimet és úgy döntöttek, hogy nem küldik el a levelet, hanem végiggondolják a magyarok képviselőit érdeklődve vártam újabb kezdeményezésüket” – írta később emlékiratában Páldi András.

A nyári időszak a szervezés jegyében telt el. Váradi-Sternberg János professzor javaslatára szeptember 19-én Dupka György 50 pontban gyűjtötte össze a kárpátaljai magyarság megoldatlan problémáit, és annak orosz nyelvű szövegét eljuttatta Sztepan Turjanicához, a Kárpátontúli Területi Pártbizottság ideológiai titkárához, ahol az nagy vihart kavart. Ugyancsak szeptemberben a működő magyar közművelődési egyesületek vezetői beadvánnyal fordultak az Ukrajnai Kommunista Párt Központi Bizottságához és a Kárpátontúli Területi Pártbizottsághoz, amelyben kérték *„az Ukrajnai Magyarok Kulturális Szövetsége megalakítását Ungvár központtal”*. Ezt a beadványt Balla László, Dalmay Árpád, Balla D. Károly, Popovics Béla, Szöllősy Tibor, Kovács Elemér és Keresztyén Balázs írta alá.

A József Attila Alkotóközösség vezetősége két pártra szakadt a magyar érdekvédelmi szövetség létrehozásának kérdésében. Balla László és követői a szövetség tevékenységét állami keretek között, fizetett apparátussal képzeltek el, míg a másik tábor (főleg a Forrás Stúdió egykori tagjai, élükön Fodó Sándorral) – Zselicki József, Dupka György, Jánki András, Debreceni Mihály, Móricz Kálmán – szabad társadalmi kezdeményezés alapján kívánta létrehozni és tagjainak áldozatvállalása útján, valamint az anyaország segítségével akarta működtetni a szövetséget.

A Kárpátontúli Területi Pártbizottságban 1988. december 29-én megtartott egyeztető tárgyaláson Sztepan Turjanica a beadványt elsőként aláíró Balla László, Szabó Béla (a *Kárpáti Igaz Szó* szerkesztője) és a Fodó Sándor polgárjogi harcos körét képviselő Dupka György előtt kijelentette: *„Egy ilyen szövetség megalakításának politikai akadályja nincs – anyagi annál inkább. Vagyis alakítsák meg maguk, hogyba tudják, de az államtól ne számítsanak segítségre.”* Ugyanakkor megfontolásra ajánlotta, hogy a megalakuló a szövetség működhessen a Szovjet–Magyar Baráti Társaság vagy az Ukrán Kulturális Alap területi tagozatának keretében. Mások azt javasolták, a magyar szövetség az akkor szerveződő Kárpátontúli Ukránok Sevcsenko Társaságának égisze alatt működjön.

A Balla László által képviselt vonal feltehetőleg nem véletlenül hajlott a Szovjet–Magyar Baráti Társaság keretén belüli működésre: ő ugyanis akkor az SZMBT területi tagozatának tiszteletbeli elnöke volt. Fodó Sándor és hívei azonban kitartottak elképzelésük mellett, *„az államtól függetlenül működő és a bivatali struktúrákba be nem épülő civil szervezet”* megalakításán

fáradoztak, ezért a nyilvánvalóan fentről sugallt gesztust – a Szovjet Baráti Társaságok Szövetsége kárpátaljai szervezetének ajánlatát a magyar szövetség szervezeti kereteinek és anyagi támogatásának garantálására – Fodó Sándor elutasította.

1989. január 10-én Dupka György, a József Attila Alkotóközösség társelnöke körlevélben tájékoztatta a magyar polgárjogi aktivistákat a december 29-i tárgyaláson történekről, öt nap múlva pedig a Fodó Sándor lakásán lezajló tanácskozás résztvevőit informálta ugyanebben a kérdésben. A kialakult helyzet elemzése után a tanácskozáson fontos döntések születtek: elutasították a Balla László által kezdeményezett „*államilag támogatott társadalmi szervezet*” létrehozását; nem támogatták a területi pártbizottság javaslatát sem, miszerint az Ukrán Kulturális Alap vagy a Szovjet–Magyar Baráti Társaság keretén belül jöjjön létre és működjön magyar érdekvédelmi szervezet; elfogadták a Kárpátontúli Ukránok Sevcsenko Társaságának alakuló gyűlésére szóló meghívást, ahol bejelentik: „*Nem magyar tagozatot, hanem önálló, független magyar szervezetet hoznak létre*”. Dupka György, Turóczy István és Jánki András felkérte Fodó Sándort a kezdeményező csoport vezetésére és a létrehozandó érdekvédelmi szövetség elnöklétségének vállalására. Fodó Sándor elfogadta a felkérést.

A Tarasz Sevcsenko Anyanyelvi Társaság területi szervezete 1989. január 21-én megtartotta alakuló gyűlését, amelyen az ukrán szervezők a rendezvényre meghívott magyar értelmiségieket saját anyanyelvvédő társaságuk megalakítására biztatták, amely önálló tagozatként működne a Tarasz Sevcsenko Anyanyelvi Társaságon belül. A fórumon felszólaló Fodó Sándor udvariasan elvetette a tagozattá válás lehetőségét és bejelentette, hogy az általa vezetett kezdeményező csoport máris megalakult, és kinyilvánította egy önálló magyar érdekvédelmi szövetség létrehozásának szándékát. A fórumon létrejött kezdeményező csoport tagja volt Fodó Sándor, Dupka György, Turóczy István, Jánki Endre, Móricz Kálmán, Varga Béla, Debreceni Mihály, Zselicki József és Gazda Albert. Némi gondolkodás után Balla László is csatlakozott a csoporthoz, amely Páldi András főkonzul segítségével megkezdte a szervezőmunkát.

A kezdeményező csoport képviselőjében Móricz Kálmán és Dupka György február 10-én a területi pártbizottság ideológiai titkárával ismertette a Szovjetunióbeli Magyarok Kulturális Szövetségének alapszabály-tervezetét. A pártbizottság belátta, hogy a szövetség létrejöttét nem tudja megakadályozni, ezért befolyásának megőrzése végett párbeszédet szorgalmazott, a „beszélő viszony” feltételül épp a *kulturális* kitétel meghagyását szabta, amit a kezdeményező csoport kompromisszumként elfogadott.

Ilyen előzmények után, a Területi Ismeretterjesztő Társaság ungvári

székházának nagytermében 1989. február 26-án alakult meg a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Az alakuló gyűlés csaknem 500 résztvevője elfogadta a szövetség alapítólevelét és alapszabályát, megválasztotta az Ellenőrző Bizottság és a Választmány tagjait. A KMKSZ elnökévé Fodó Sándor ungvári egyetemi tanárt, a kezdeményező bizottság vezetőjét, alelnökévé Móricz Kálmán újságíró, az elnökség tagjaivá Dalmay Árpádot, Dupka Györgyöt, Gulácsy Gézá, Szöllősy Tibort és Turóczy Istvánt választották meg.

Mindez meggyőzően bizonyítja, hogy az egykori „józsefattilásokat” és néhány Forrás-tagot tömörítő József Attila Alkotóközösség a Moszkvából megszűrve érkező „peresztrojkát” kihasználva – az autonómia-követeléseket egyelőre félretéve – a lakosság nagyobb tömegeire támaszkodó polgárjogi mozgalmat indított el, amelynek eredményeként megalakulhatott a kárpátaljai magyarság érdekvédelmi szervezete. Közéleti szempontból nézve ez volt az Alkotóközösség legsikeresebb és lényegében utolsó „fegyverténye”, mert bár a KMKSZ megalakulásában tevékenyen részt vettek az Alkotóközösség tagjai, sokukat beválasztották a vezető testületekbe, „[a] szövetség megalakulása azonban egyszersmind el is vonta a figyelmet az irodalomról, az alkotómunkáról, olyannyira, hogy a József Attila Alkotóközösséget 1989-ben már nem sikerült egybebíni: két egymás utáni közgyűlése, majd egy választmányi gyűlése is határozatképtelenné bizonyult, és a szervezet még megszűnését sem tudta kimondani. Ez azonban akkor még nem tűnt veszteségnek: az alkotók legtöbbször úgy vélte, hogy a KMKSZ és annak művelődési munkabizottsága majd megfelelő kereteket biztosít a művészetek képviselői számára. A KMKSZ azonban egyre inkább politikai pártként kezdett működni, s az irodalmárok szakmai fórum nélkül találták magukat.” (A Lendület évei, 1994, 7–8. o.) Ezzel kapcsolatban érdemes idézni M. Takács Lajos magyarországi irodalomtörténész véleményét is: „A régi józsefattilások’ némelyike az idők szorításában politikussá lett... Tragikus fejlemény, hogy az utóbbi két évben hat kárpátaljai költő, író és újságíró hagyta el szülőföldjét: áttelepültek Magyarországra. Végleg lezárult egy korszak, s a kárpátaljai magyar irodalomban is véget ért ‘az ártatlanság kora’. Most néhány évig nem a művészi felívelés, hanem az érdekcsoportok szerinti megosztottság lesz napirenden...” (M. Takács Lajos: Az utóbbi két évtized magyarországi és kárpátaljai magyar irodalmi és filológiai kapcsolatairól, 1991.)

Páldi András szerint a magyar érdekvédelmi szövetség megalakulása többek közt igazolja a törekvést, miszerint „nem vágyainkat, hanem reálisan elérhető célokat kell kitűzni”. (Páldi, 1996, 324–325. o.)

A KMKSZ megalakulása pillanatában a kárpátaljai magyarság legfontosabb politikai szervévé, vidékünkre vonatkozóan meghatározóan erősé vált. Később a helyzet fokozatosan megváltozott, de ez már egy másik történet.

DUPKA GYÖRGY

A JÓZSEF ATTILA ALKOTÓKÖZÖSSÉG ALAPÍTÓLEVELE

Jóváhagyta a Közgyűlés 1988. január 30-án.

A közösség célja: mindazon alkotók tevékenységének összefogása, akik az USZSZK Kárpátontúli területe magyar szellemi életének, ezen belül irodalmának fellendítésén, mind szélesebb körű kibontakoztatásán, a magyar anyanyelv megőrzésén és ápolásán fáradoznak.

Az alkotóközösség jogelődjének tekinti a József Attila Irodalmi Stúdiót (1971–1987), melynek tagsága és szervezeti keretei szolgálták kiindulópontul az új tagság és új szervezeti formák megválasztásában.

A József Attila Alkotóközösség tagja az lebet, akit a Közgyűlés a teljes taglétszámból viszonyított egyszerű szavazattöbbséggel annak választ. (Bővebben lásd a Szervezeti Szabályzatban.)

A József Attila Alkotóközösség felett védnökséget (erkölcsi és dologi támogatást) vállal a Szovjetunió Írószövetségének helyi tagozata és a Kárpáti Igaz Szó szerkesztősége.

A közösség irányító szerve a Választmány, melyet a Közgyűlés választ három évre. A Választmány keretéből szűkebb vezető testületet választhat. (Bővebben lásd a Szervezeti Szabályzatban.)

A közösség alakuló összejövetelén Alapító Bizottság jött létre. Ennek összetétele: Balla D. Károly, Balla László, Balogh Balázs, Behun János, Dupka György, Erdélyi Gábor, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Horváth Sándor, Skrobinec Jurij. Az Alapító Bizottság nyílt szavazással, egyszerű szavazattöbbséggel a következő személyeket választotta a közösség alapító tagjainak: Arpa István, Bagu Balázs, Balla D. Károly, Balla László, Balla Teréz, Balog Géza, Balogh Balázs, Balogh Béla, Barta Zoltán, Bartha Gusztáv, Barát Mibály, Behun János, Boldog János, Boniszlauszky Tibor, Bulecza Rozália, Bundovics Judit, Dalmay Árpád, Debreceni Mibály, Dupka György, Erdélyi Tibor, Fedák László, Ferenczy Imre, Finta Éva, Fodor Géza, Fülöp Tekla, Füzesi Magda, Gortvay Erzsébet, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor, Imre Sándor, Jáнки Endre, Kádas Katalin, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Keisz Gellért, Kőszeghy Elemér, Lusztig Károly, Magyar Éva, Möricz Kálmán, Mail Péter, Nagy Zoltán Mibály, Penckőfer János, Penckőferné Punyók Mária, Skrobinec Jurij, Somi Nagy Zoltán, Szöllősy Tibor, Tar Béla, Tárczy Andor, Tóth Károly, Tóth Lajos, Váradi-Sternberg János, Vári Fábrián László, Zselicki József.

Az Alapító Bizottság működése ezzel befejeződött. A megválasztott tagok valamennyien vállalták, hogy alapító tagjai lesznek a közösségnek.

A József Attila Alkotóközösség 1988. január 30-án ezzel megalakult.

(Dupka György archívumából)

LEVELEK A FOGSÁGBÓL

Voloscuk Szilárd 1923. augusztus 29-én született Beregsomban. 1940-ben a Beregszászi Magyar Királyi Gimnázium diákja, az ott alakuló fotószaikkör elnöke volt, később köztisztviselőnek örvendő amatőr fényképész. 1942 szeptemberétől a József Nádor Műszaki Egyetemen tanult, 1944 szeptemberében a háborús események miatt hazatért szüleihez Beregújfaluba. 1944. november 18-án egy váltás fehérművel és háromnapos étellel jelentkezett a parancsban kihirdetett „málenkij robotra”, amelyből az ő esetében csaknem három esztendő lett: 1947 szeptemberében került haza. Fogságának utolsó hónapjaiban gyakran váltott levelet szeretteivel, ezekből rövidítve adunk közre néhányat a megélt történelem sajátos kordokumentumaiként.

*

Ljubenci, 1947. június 8.

Drága jó Szüleim, Testvéreim, Nagynéném és Rokonság!

Ma reggel kibuggyant szememből a könny, amikor édesapám írását megláttam a levélen, amelyet oly régen vártam, és oly sok idő után kézhez kaptam...

Vöröskeresztes lapon nagyon sokszor írtam szüleim címére, de mint itt értesültem, először azokat a belföldi forgalomban egyáltalán nem továbbították. Erről már a másik „lakásomon” is hallottam, azért aztán decembertől négyszer az Irmus néni címére Debrecenbe, háromszor pedig Máczyéknak Kemecsére írtam, kérve őket, hogy az otthoniakat értesítsék, úgyszintén nekem is írják meg a szüleim címét... Ezekben a levelekben még a kétség gyötört: „Mi van szüleimmel, Testvérkéimmel?” Most aztán erre megkaptam a feleletet...

Az itt történt dolgokról a hazatértek bizonyára sokat meséltek... Itteni jelenlegi helyzetemről az innen V. 26-án Zápszonyba hazatért Lencsés tud beszámolni, így erről nem is írok.

1944. december 14-én vagoníroztak be Szamborban, 20-án érkeztünk meg Boriszovba kb. 1800-an, mind környékbeliek. Kovács Pista itt már nem szenvedett: előző éjjel, míg vonatunk a minszki állomáson állott, végelgyengülésszerűen, a nagy hidegtől csendesen megpibent. Örök álmát alussza valahol a minszki fenyvesek alatt. 45 februárjában én is flekktífuszban voltam, lefogytam teljesen, olyan 40-45 kg-os lehettem, március 1-től disztrófiás lettem, majd írnok voltam április végétől, és az ott kapott kis kosztpótlék eredménye volt, hogy aug. 15-én... jobban

néztem ki, mint odabaza. Itt Kiss János bácsi (a beregszászi városi pénztárnál dolgozott, már otthon van) volt a századparancsnokom. Szept.-ben kerültem munkásszázadhoz, majd 17-én a Moszkva–Minszk útépítéshez kerültem, 440 km-re Moszkvához, Komiszárovba... Itt okt. 28-án mellbátyagyulladásba estem, és egyheti lázas legyengülés után még egy erős hasmenést is kaptam. Megint az utolsókon voltam, már sokan úgy emlegettek, mint halottat. De a jó Isten itt is megsegített, és elég hamar felgyógyultam... A gyengélkedőn Pataki Gyula bácsi (adóbivatal, B-szász) gondozgatott, juttatott egy kis orvosságot, mert már az se nagyon volt... Onnan Moszkvától 360 km-re a Szmolenszk és Járecevo közt levő Kaminszkében kerültem ugyanabhoz az útépítéshez december 9-én. Azóta ott voltam, hála Istennek egészségben, mert jóformán még náthás se voltam. Az ott töltött másfél év alatt az épülő 12 méter széles bitumenes út mindenféle munkájánál dolgoztam. Innen hoztak azután ide azzal, hogy gyűjtőbe hoznak, nagy sietve vették fel ott V. 5-én újra az adatokat, és 13-án megérkeztünk ide... Itt sokan vannak, akiket még decemberben hoztak ide... Igaz, innen már három alkalommal mentek haza kárpátaljaiak, és a napokban megint várunk elmenetelre. A kapitány azt mondta, ebben a hónapban az összes kárpátaljai hazamegy innen. Ebbe hasonlót már sokszor mondtak, úgyhogy ez nem biztos, de sorsunk a jó Isten kezében van, tehát bármelyik pillanat elhozhatja a szabadulást. Itt szükség lenne egy helybátósági bizonyítványra, melyben igazolják, hogy oda való lakos vagyok, és katona nem voltam. Ezt a 3-án írt levelekben kértem már... A láger címére is lehet küldeni, de erre más levelet ne küldjenek, csak a parancsnokságnak a bizonyítványt: 60-as láger, a postafiók ugyancsak 60. A leveleket ezután az 5-ös cebbe kérem, de pénzt vagy csomagot ne küldjenek, mert nagyon nehezen lehet hozzájutni. Igaz, a 30-án Pali bátyámnak írt levelemben kértem egy kis szilvalekvárt, mert ha azt véletlenül nem kapnám meg, akkor se lenne olyan nagy kár... Ezután mindig akkor fogok írni, mikor újabb levelet kapok, esetleg egy pár darab levelezőlapot tessenek levélben küldeni.

Hazai emlék már jóformán semmi nincsen velem. Egy pár használatlan magyar bélyeg és az a kis fénykép, ha tetszenek emlékezni rá, Mag-dával vagyok rajta, középen pedig egy kosár szeder. Még a MÁV-igazolványom volt meg, de azt is az iratokhoz csatolták. A bélyegek és a kis kép abban volt, így maradt meg. Ha van valami új fénykép, jó lenne, ha levélben küldenének, legalább fényképen láthatnám az otthoniakat. Édesapámnak milyen állása van? Ha hazakerülök, esetleg nekem lehet-e

valami elhelyezkedési lehetőségem postánál, vasútnál vagy valami gyárnál?... A holmijaim nagyjából megvannak? Fényképezőgépem? Apróságaim? Na, csak egy váltás alsónemű, ruha, egy pár cipő legyen, mikor hazakerülök, hogy mégis valami emberi külsőt nyerjek... Már a hajam is kezdem növelni, két centiméter hosszú. Óh, bárcsak megenged-né a jó Isten, hogy még ebben a hónapban hazakerülhetnék... Tudom, hogy a távollét mennyi bánatot okozott nemcsak nekem, hanem édes-anyámnak, édesapámnak, és mindenkinek, még talán azoknak is, akik... otthon talán baragudtak rám, mert bizony hosszú idő és nagy távolság!

Márta miért nem ír? Vagy Ó Beregszászban tanul. Katónak köszönöm a levelet, Csutka is nagyot nőtt azóta, hát a kis Laci sokat sír-e, vagy ő jobb gyerek, mint én voltam? Minden, minden érdekelne, a sok kérdés közül nem is tudom, melyiket írjam le, de ami csak eszükbe jut, mindenről írjanak. Gizi néni még biztosan nem felejtette el, hogy a tejeskávét hogy szeretem... Pap Jenőék ott laknak? Magdi hol tanít? Osztálytársaimról tudnak valamit? A régi beregszászi ismerősökről? Haskó néniről? Mindenről, mindenről tessenek írni, ahogy jön sorba.

Zárom levelem. Édesanyámnak, édesapámnak kezét csókolom, Mártát, Katót (még mindig makacs), Jutkát, Lacit sokszor, sokszor csókolom, Gizi nénit, Iduskát, Jolánt szintén sokszor csókolom: Sziszi.

*

Som, 1947. június 15.

Drága Fiam!

Nem tudom, miért nem írsz, mióta Pali bátyámbhoz írt második leveledet elküldted... Mi pedig írunk legalább minden második nap, néha ketten is. Már írtam, hogy bizonyítványt is bármat küldtünk... Ugye még eddig nem voltál olyan helyen, ahonnan írni lehetett volna?... Drága fiam! Van-e csak egy gomb is abból, amiket magaddal vittél? Gondolom, nemigen. A szemüvegedet itthon nem találom, elvitted te azt akkor? Úgy szeretném, ha sok mindenről írnál, ha lehetséges, hisz nagyon keveset tudunk rólad. Tudom, hogy fáj a visszaemlékezés sok mindenre, és inkább el lehet élő szóval mondani, de olyasmit, ami fáj, ne íj... Kimondhatatlanul hosszú volt az eddig eltelt idő – Te tudod –, és most, hogy végre biztos hírt kaptunk felőled, úgy szeretnénk, ha minden nap írnál. Első leveledben azt írtad, hogy hazajössz, mit tudni afelől? Bár az ilyesmire számítani nem lehet, már ezt tapasztalásból tudjuk, de mégis reménykedünk... Csak a bitedet el ne veszítsd, bízzál a jó Istenben, és imádkozzál velünk együtt, hogy mielőbb hazasegítsen...

Mikor még lehetett menni, Matildot megkértem, nézzen utána a bolmidnak. Ő el is járt benne, és azt mondta, hogy egyik lakótársad eltulajdonította. Egy másik ígérte, eljár benne, hogy visszakapjad, mert talán bíróságához is került a dolog hasonló esetek miatt, de hogy az eredmény mi lett, nem sikerült azóta megtudni...

Írj, fiam gyakran, mert nagyon nehezen várjuk, a mielőbbi viszontlátásig, sok szeretettel csókolunk mindnyáján, Szerető Édesanyád.

*

Som, 1947. június 29.

Drága Sziszikém!

Adná Isten, hogy mire ez a levél elindul, Te már itthon légy, de sajnos, nem erre számíthatunk... Két levelet kaptunk 24-én és hármát (én, Gizus, Kata) 26-án Tőled. Írod a levelekben, hogy más munkahelyre kerültél, és hogy ez sokkal nehezebb az előbbinél. Drága fiam, szívesen levennem a terhet rólad, mert már egy apagyilkosnak is elég lett volna az a kimondhatatlan szenvedés, amin keresztülmentél. Sajnos, nem tudok érted semmit tenni, csak imádkozni, hogy adjon testi-lelki erőt és mielőbb vezessen baza közénk a jó Isten... Mostanában szinte nap-nap után jönnek foglyokkal egész vonatok, igaz, mind anyaországiak, ma reggel pedig ide is hazajött négy fogoly, úgybogy innen már csak négy van veled együtt, akit még várni lehet, mert tudnak róluk. Bízunk a jó Istenben!

Legutolsó lapomon írtam, hogy készülök csomagot küldeni, és már félig-meddig elő is készítettem mindent, de most, hogy Te is azt írod, ne küldjünk, letettem róla. Inkább rakosgatunk el ezt-azt a bazajöveledekre: málnát, ribizlit, cseresznyét lekvárnak főzünk, aztán cukor nélkül, csak szalicillal befőttet készítettem... Méz és mák is van. A zöld ládádát kérdezed... Úgy van benne minden, ahogy itthon hagytad... Fényképeid, irataid, minden-minden megvan, órád, körződ, fényképezőgéped, még Jolán is vett egy jó kis gépet, én pedig egy zseborát... Az apróságokról írsz, az is lesz minden, vagy is van, kivéve a sapkát, de ott van a kalapod, egyéb minden van. Az elpusztult pulóver, sál, kesztyű helyett is kötöttem Neked másikat...

Az osztálytársaidról is érdeklődtél valamelyik levélben. Épp mostanában volt itt Krisz Karinak a mostohája, hogy se Kariról, se Tibiről semmit nem tudnak, mióta elmentek. Szabó Károly fia a télen jött baza, de Ali meg a sógora elpusztult. Szótér is a napokban járt kint hivatalos minőségben, Szécsyt elejétől itthon láttam. Kaszonyi Pistit írtam, hogy még Szolyván megbalt. Valamelyik Huszti fiú is, azt hiszem, az is osztálytársad volt...

A debreceni, kemecsei rokonokról semmit nem tudunk mostanában. Azt írtam, hogy Mártiné meghalt, Sanyi bazakerült, Kosztáról semmi hír, illetve csak rossz. Mostanában már ugyan lehet levelezni, de nem tudtam azt írni Rólad, amit szerettem volna, így nem írtam...

Hogy vagy, drága fiam, nagyon nehéz a munkád? Írj valamit róla!! Csak már hozná el a szabadulást a jó Isten. Milyen szörnyű, bosszú volt az eddig eltelt idő. Nekünk is, bát Neked! Milyen boldog már, aki hazajött!...

Mi magunk megvagyunk mindnyájan egészségben. Édesapád mindenfelé próbált írni, kérvényezni az érdekedben, de úgy látszik, itt az ilyesmire nem sokat adnak. Már kérdeztem, hogy pénzt nem kaptál-e, mert levélben háromszor harminc-harminc rubelt küldtünk el...

Minden nap várunk és imádkozunk hazajövedeledért, a mielőbbi viszontlátásig, sok szeretettel csókolunk, Édesanyád.

Kató megkapta a leveledet, nagyon megörült neki.

*

Fogságom 978. napja, július 24-én

Drága jó Édesanyám !

A napokban kaptam meg édesanyám jún. 29-iki levelét és most megpróbálok részletesebben válaszolni...

A más munkahelyre kerülést rosszul tetszetek értelmezni, mert az legtöbbször csak métereket jelent, vagy esetleg egyik teremből a másikba, esetleg más épületbe. Ezen a héten éjjeles vagyok, este 10 órakor megyünk ki, reggel 7-ig van a munka. Utána... megfürdünk, és kb. 8-kor jövünk be. Az orosz munkásoknak 2-3 óra ebédszünet van, ezt rendszerint átalszom, esetleg Petőfit idézgetem, mert sokszor időszerű, ti. „Tegnap ettem utoljára, az igaz, csak keveset”... Máskülönben, amint írni tetszenek, hogy mennyi sok volt a kenyér, én itt valószínű többet megettem, különösen tavaly, hónapokig több mint egy kilót. Most 67 dkg-ot kapunk, ha megvan a megfelelő százalék...Itt még csak egyszer... nem volt meg, mert az átlagos teljesítményem 120%. Most az olvasztókemencébe a nyersvas-öntvénynt szállítom egy orosz munkással. 50 kg-nál nehezebb darabok is vannak, és a 40 kilónak már megörülök, a még könnyebbet pedig már örömmel viszem. Egy éjjel kb. 150 q szállítunk fel, azon kívül 10 q ócskavasat és valamennyi mészkövet. Az a jó, hogy nem piszkos munka, és szabad levegőn vagyok, nem abban a rettenetes porban, gázban. Szóval a munka lassan menne, csak a mi hazamenetelünk nem akar eljönni, pedig az

irataink lejötték Moszkvából... Most a gyomrom nincs egy kicsit rendben, gyenge hasmenésfélém van, vagy egy napot éhezni kellene, de bajos megállni, hogy ne egyek, és még hozzá dolgozzak is. A régebbi leveleket bizony nem kaptam meg, így aztán nem tudtam írni Gizi néninek sem, és a többi dolgról sem értesültem... Nagyon megörültem, hogy olyan szeretettel tetszik rakosgatni, gyűjtögetni a holmimat, bárcsak használhatnám már! A szemüvegem velem volt, Boriszovba vették el, a látásom, ha nem is sokat, de javult. A fényképezőgépről valamivel többet tessenek írni, és nem tudom, milyenek a beszerzési lehetőségek, de ha lehet, egy-két tekerecs filmet, előbívót, papírt, szóval, amire szükség van... hogy a régi mesterségemet folytathassam. Úgyszintén egy orosz nyelvkönyvet, hogy hozzákezdhesek a komolyabb nyelvtanuláshoz, és vár minden, a kert, az udvar, a falu!... Jó Istenem, hogy várom én a szabadulást, és meddig kell még várni vajon? De türelemmel viselem, amit rám mért a jó Isten, és szüntelenül bálával tartozom, hogy eddig is megőrzött, megtartott.

Édesanyámnak kezét csókolom, testvéreimet szeretettel csókolom, Sziszi.

Közreadta: BAGU BALÁZS

A CIONIZMUS MAGYARORSZÁGON

Előzmények, szervezés, társadalmi visszhang

„A cionizmus a 19. század második felében elindult zsidó nemzeti mozgalom és ideológia, amelynek célja egyrészt a történelmi Izrael területén egy zsidó állam megalakítása, illetve helyreállítása, másrészt a zsidó érdekek védelme a világ más országaiban.”¹ Valójában már a késő középkorban felvetődtek elképzelések e törekvések megvalósítására a zsidók Palesztinába vagy máshová való kitelepítésével; a 19. században Argentína, Madagaszkár és Uganda jött számításba. Teodor Herzl (magyarosan: Herzl Tivadar) az utóbbi mellett kardoskodott. Zsoldos Andor meghatározása szerint „az asszimiláció és az Európa-szerte végighullámzó politikai antiszemitizmusra adott válaszként született meg a századfordulón a zsidó nacionalizmus, a cionizmus.”²

A Herzl által kidolgozott politikai cionizmus 19. századi előfutárai közt találjuk a Lengyelországban tevékenykedő Rabbi Hirsch Kalischert és Rabbi Jehuda Cháj Álkálajt, a Belgrád melletti Zemlénny zsidó hitközségének vezetőjét. Álkáláj a dél-magyarországi Zimonyban született.³ Érdekeség, hogy a rabbi tevékenysége idején Zemlénnyben élt Herzl Tivadar nagyapja is. Egyes vélemények szerint magyszüleit meglátogatva ő is hallotta beszélni a palesztinai új honfoglalást szorgalmazó rabbit, s talán ez adta neki az első impulzust a cionista program kidolgozásához.⁴

Magyarország területén az első politikai cionistának Natonek József rabbit tekinthetjük. Ő már a 19. század közepén előállt egy független zsidó állam ötletével, amely szerinte Palesztinában jöhet létre. Natonek történelmi indokokkal állt elő, de a magyarországi zsidóság túlnyomó többsége ellenségesen fogadta felvetését. Mivel Magyarországon ki sem adták a műveit, Isztambulba utazott, hogy a szultánnál engedélyt kérjen a zsidók palesztinai letelepedéséhez.⁵ Később ezt Herzl is megette. 1862-ben *Rom und Jerusalem* címmel napvilágot látott az ugyancsak magyar földön született Moses Hess zsidó filozófus könyve, amelyben többek közt arra utalt, hogy a cionizmus az európai kis népek szabadságmozgalmához csatlakozik.⁶ Talán nem véletlen, hogy a cionizmus az ország főleg nemzetiségek lakta területein vert gyökeret és terjedt el.

A kiegyezés utáni Magyarországon felgyorsult a zsidó emancipációs törekvés. Ez főleg a jobb módú réteget érintette. A cionizmus bázisát továbbra is a kispénzű zsidók, kézművesek, munkások, diákok stb. alkották. A gazdag zsidók cionizmussal szembeni ellenérzését jól példázza az az eset, amikor Herzl hiába kért anyagi támogatást dúsgazdag bécsi zsidó báróktól, a Rothschildoktól; ugyanakkor a

¹<http://hu.wikipedia.org/wiki/cionizmus/>

²Zsoldos Andor: *Theodor Herzl*. <http://mek.oszk.hu>

³www.geographic.hu

⁴Eliezer Slomovits: *Vallás és cionizmus*. www.jcc.hu/orke/alel/2000maj8html

⁵<http://hu.wikipedia.org/wiki/cionizmus/>

⁶Uo.

család londoni ága nagy összegekkel támogatta az új mozgalmat. A magyarországi zsidó hitközösség hivatalos álláspontja a magyar társadalomba való beilleszkedés előmozdítása volt. 1895-ben Magyarországon a zsidó vallást bejegyzett felekezetté nyilvánították. A zsidó vezetők gondolkodását jól szemlélteti Kohn Sámuel Dohány utcai beszéde a millenniumi ünnepek alkalmából: „Mint zsidóhitű magyarok (...) repeső szívvel és vallásos örömmel ünnepeljük ezredéves fönnállását a drága hazának, melyet a mi számunkra is szerezték Árpád honfoglaló hadai, köztük, történeti emlékeink tanúsága szerint zsidóhitű szövetségeseik.”⁷ Magyarországon a zsidóság jónak mondható helyzetben élt. Úgy asszimilálódott, hogy nem kellett feladnia vallását, szokásait. A zsidók izraelita vallású magyaroknak vallották magukat. Ha összehasonlítjuk helyzetüket az Oroszországban vagy Romániában élő hittestvéreik kilátástalan helyzetével, érthető ragaszkodásuk a magyar államhoz. Ez a ragaszkodás csak a menekültként Galíciából tömegesen betelepülő zsidókat nem jellemezte.

A magyarországi zsidó társadalom már a cionista mozgalom kezdete előtt megosztott volt. Az ortodoxok és a neológok folytattak késhegyig menő vitát sorsuk megfelelő irányba terelése és az asszimiláció kérdésében. Ilyen körülmények közt jelent meg Teodor Herzl könyve *Der judenstaat (A zsidó állam)* címmel (Bécs, 1896). A szerző elődei téziseiből és a saját elképzeléséből alkotott meg egy voltaképpeni zsidó programot. A jövőbeni, palesztinai zsidó állam bevezetését és a nyugati nemzeti államok mintájára képzelte el. Kiindulópontja szerint a zsidó kérdés nem vallási, hanem nemzetiségi kérdés. Nem állította, hogy „a zsidóság egységes nemzetet vagy egyáltalán nemzetet alkot, viszont követelményként állítja a zsidóság elé a nemzetté válást. A zsidóság tehát nem nemzet, de azzá kell válnia”.⁸

Egy sajátos előzmény

„Adjanak nekünk szuverenitást a földkerekségnek egy, a mi igazolt népi szükségleteinknek megfelelő darabján”⁹ – követelte Herzl. Nem ő volt az első Magyarországon, aki szorgalmazta a zsidók palesztinai országának létrehozását. A már említett Natonek rabbi mellett dr. Istóczy Győző korábbi főszolgabíró, országgyűlési képviselőt említhetjük, aki még csak nem is volt zsidó. Neve a tisztaeszlári per kapcsán híresült el. Marshalkó Lajos *Országbódítók* című könyvében a „legnagyobb magyar látó”-ként említette. Istóczy már 1875. augusztus 23-án a zsidó állam visszaállítása érdekében szólalt fel a magyar törvényhozásban: „Az ezernyolcszáz évvel ezelőtt feldúlt hazájából kiűzött zsidó népnek végre igazság szolgáltassék, hogy annak hön szeretett eredeti hazája, Palesztina kelleg megnagyobbítva a magas porta souverainitása alatt álló autonomtartományként,

⁷Schweitzer Gábor: *Miért nem kellett Herzl a magyar zsidóknak?* www.bparc.hiv.hu/magyar/kiadvany/bp/04/herzl.html

⁸Lendvai L. Ferenc: *Gondolatok a zsidókérdésről*. Bevezetés. In: *Hét évtized a hazai zsidóság életében*. I. rész, 70. o.

⁹Schweitzer Gábor: *Miért nem kellett Herzl a magyar zsidóknak?* www.bparc.hiv.hu/magyar/kiadvany/bp/04/herzl.html

akár pedig önálló zsidó államként visszaállítottassék.”¹⁰ Az indítványt a Tisztelt Ház elvetette, de Istóczy nem adta fel és még kétszer nyújtott be hasonló tartalmú javaslatot. 1878. június 24-i beszédében már élesebben fogalmazott: „...Alig szabadultak meg az európai népek az iszlám hatalmától, most ismét a zsidó nép az, amely lázas izgatottsággal és ernyedetlen tevékenységgel azon merész tervet erőlködik megvalósítani, hogy az európai népek felett az uralmat megszerezze...”

¹¹ Ezúttal Trefort Ágoston kelt ki a képviselő ellen, és az Országgyűlés humanitárius okokra hivatkozva elutasította az indítványt. Tizenennyolc év múlva, amikor Herzl állt elő a zsidók Palesztinába való telepítésével, egyetlen magyar közjogi méltóságnak vagy politikusnak sem jutott eszébe hasonló okokra hivatkozva tiltakozni. A tiltakozás éppen a zsidóság vezetői felől érte a cionizmust. Dr. Istóczy Győző 1882. június 9-én próbálkozott harmadszor, ismét sikertelenül. Furcsállható érdekesség, hogy ő, az antiszemitizmus magyarországi vezéralakja a zsidó nacionalizmus atyjához hasonló indítványokkal bombázta a törvényhozást. A hazai antiszemitizmusnak a cionizmus felé tanúsított illetén hozzáállása bizonyos tekintetben adalékul szolgált a liberálisoknak arra, hogy támadják Herzl-t és elgondolását. Ebben a támadásban élen jártak a magyarországi zsidóság ortodox és neológ vezetői, illetve a zsidóság sajtókiadványai. Gonda László és Silberstein (Ötvös) Adolf, az *Egyenlőség* újságírói éles hangú cikkekben keltek ki a cionizmus ellen. Silberstein írta egyik publicisztikájában: „Nem magyar talajon fakadt, alig értjük ezt a mozgalmat, hozzá csatlakozni nem fogunk. Nekünk van áldott magyar hazánk, nem keresünk újat.”¹² Ez az idézet alátámasztja Hajdú Gábor, a *Magyar Zsidó Szemle* újságírója észrevételét, miszerint a cionistáknak Magyarországon számolniuk kell a zsidók körében meglévő hazafiassággal. Ő mutatott rá arra is, hogy az antiszemitizmus milyen nagy szerepet játszott a cionizmus létrejöttében.¹³ (Történelmi távlatból szemlélve: nemcsak a létrejöttében játszott szerepet, hanem a fennmaradását és kiteljesedését is elősegítette.) Hiszen az antiszemitizmus fő célja Magyarország zsidóktól való megtisztítása volt. Éppen ebben találkozott a cionizmus célkitűzésével. Két, politikailag ellenséges mozgalom egy közös cél érdekében tett erőfeszítéseket. Ez a tény bizarr dolgokat eredményezett. Az Istóczy nevével fémjelzett Országos Antiszemita Párt – amely a tiszsaeszlári vérvád miatt alaposan lejáratta magát – egyik országgyűlési képviselője, Simonyi Iván egyenesen kereste Herzl társaságát. Utóbbi így ír róla a naplójában: „Furcsa hívem, a pozsonyi antiszemita Simonyi Iván meglátogatott. Hatvanéves, fürgé, bőbeszédű ember, aki bámulatba ejtő rokonszenvvel van a zsidók iránt. Beszédében keveredik

¹⁰Árkay László: *Izrael őslakói és a cionizmus*. www.hazankert.com

¹¹Uo.

¹²Schweitzer Gábor: *Miért nem kellett Herzl a magyar zsidóknak?* www.bparc.hiv.hu/magyar/kiadvany/bp/04/herzl.html

¹³Schweitzer Gábor: *Miért nem kellett Herzl a magyar zsidóknak?* www.bparc.hiv.hu/magyar/kiadvany/bp/04/herzl.html

az értelmes az értelmetlennel, hisz a hazug rituális gyilkosságban, ezzel együtt viszont a legragyogóbb eszméket is vallja. Szeret engem.”¹⁴

Teodor Herzl, a cionizmus atyja

A politikai cionizmus koncepciójának kidolgozója Budapesten született, a korábban Tabak Gassénak nevezett Dohány utcában nőtt fel. Családján belül már fiatalon megtapasztalhatta a magyarországi zsidóság megosztottságának következményeit: édesanyja a környezeti asszimilációt részesítette előnyben, ezért fiát evangélikus gimnáziumba íratta be; édesapja viszont ragaszkodott zsidó identitásához.¹⁵ Meghatározó volt az életében Simon nagyapja: sokat foglalkozott a gyerek Herzlrel, mesélt neki Rabbi Jehuda Álkáljáról, aki szintén sikraszállt a zsidók új, palesztinai hazájának megteremtéséért. Herzl Magyarországon töltötte gyermekéveit, de már korán a német vált a legfontosabb nyelvvé életében. Később, bécsi újságíróként német nyelven írta tárcáit is, miáltal elismert zsurnaliszta lett. Német nyelven adatta ki a cionizmust elindító könyvét is. Gyerekként az ugyancsak Magyarországon született, de németül író Nikolaus Lenau zsidó költőt tekintette példaképének.¹⁶

Családja az 1880-as évek elején Bécsbe költözött, s ezzel Herzl – leszámítva néhány rövid látogatást – végleg elhagyta Magyarországot. Bécsben sűríg tartó barátságot kötött Max Nordauval, aki Südfeld Maximilian Simon néven Magyarországon született, és a cionizmus másik emblemikus alakjává vált. Ő volt Herzl helyettese és a „bázeli program” kidolgozója. Érdekes mozzanat az orvosként is tevékenykedő Nordau életéből párizsi ösztöndíja kérelmezésének esete. Még Budapesten élt, amikor Párizsba szóló tanulmányi ösztöndíjért folyamodott, amit korábbi magyarellenes kijelentéseire hivatkozva elutasítottak.¹⁷

Egy évvel a nagy port felvert könyv megjelenése után Bazelben megrendezték az első cionista világtalálkozót. Herzl zavarta a magyarországi zsidóság felől érkező támadás. 1897. augusztus 29-én tartott ünnepi megnyitóbeszédében nem mulasztotta el megemlíteni: „Kivételt alkot Magyarország, mert a magyarországi zsidók teljes polgárjogot élveznek, dolgozhatnak, gazdasági helyzetük javuló tendenciát mutat. Ám a helyzetet mélyebben ismerők szerint a nyugodt felszín alatt tovább parázslik ott is a gyűlölet, és az első adandó alkalommal kitör majd.”¹⁸ Max Nordau szintén beszélt a magyarországi zsidóság helyzetéről, valamint dr. Rónai János balászfalvai ügyvéd, a Magyarországról érkezett küldöttség vezetője, aki a kongresszus segítségét kérte a cionista eszme elterjesztéséhez. Hazatérése után heves sajtótámadás érte, amelynek eredményeként a magyar

¹⁴Schweitzer Gábor: *Miért nem kellett Herzl a magyar zsidóknak?* www.bparchiv.hu/magyar/kiadvany/bp/04/herz.html

¹⁵Halász Zoltán: *Herzl*, 11. o.

¹⁶Uo., 13. o.

¹⁷www.informed.hu/history/

¹⁸Halász Zoltán: *Herzl*, 154. o.

hatóságok berendelték meghallgatásra a bázeli találkozón történekről.¹⁹ Rónai a *Budapesti Hírlap*ban a következőket írta: „Ha a Magyarországra bevándorolt német, angol, francia jó hazafivá válhat, miért volna a palesztinai állam szállka a zsidók szemében?”²⁰

Herzl Tivadar mindvégig sérelmezte, hogy a magyarországi zsidók körében nem aratott osztatlan sikert a cionizmus, sőt, többségükből dühödtt ellenállást váltott ki. Dr. Kohn Sámuel főrabbi a zsidó államot ugyan elutasította, de helyeselte, hogy az üldözött, menekült zsidóknak új hazát biztosítsanak, akár éppen Palesztinában.²¹ A magyarországi zsidók hozzáállását jól példázza Herzl unokatestvére, Heltai Jenő író, aki a budapesti cionista központ vezetésére és a cionizmus magyarországi népszerűsítésére szóló felkérést határozottan elutasította, mondván: ő magyar.²² Nem véletlen, hogy Herzlnek később módosítania kellett eredeti álláspontján. 1903-ban elkeseredett hangú levélben írta Mezei Ernő zsidó parlamenti képviselőnek: „... a magyar cionizmus elsősorban csak piros-fehér-zöld lehet, és igazán nem vagyok annyira elfogult, hogy ezt rossz néven venném Magyarországon.”²³ Egész életét a palesztinai zsidó állam létrehozására tette fel. A megfeszített munka végül is kikezdte egészségét, 1904-ben meghalt.

Nagy ívű munkássága során számos állam vezetőjével és politikusával tárgyalt. Egyik találkozójuk során De Witte orosz gazdasági miniszter mesélte el neki, hogy Wahrman Lipót, a magyar Országgyűlés egyik zsidó származású képviselője, akivel Marienbadban találkozott, a következőket mondta: „Ha létrejön a zsidó állam Palesztinában, akkor hajlandó leszek kivándorolni, amennyiben megígérik, hogy nyomban kineveznek nagykövetnek Budapestre.”²⁴ Halála évében Herzl többször tárgyalt Goluchovski osztrák belügyminiszterrel, aki szorgalmazta, hogy a cionistáknak támogatást kell szerezniük a magyar politikai életben. Tisza István nevét említette meg. Herzl válasza: „Tisza István gróf attól tartana, hogy a gazdag és befolyásos zsidók, akik választási győzelmét elősegíthetik, egy ilyen állásfoglalás nyomán kevésbé támogatnák.”²⁵ És valóban, a Monarchia liberális nemességének, az országot vezető elitnek szüksége volt a zsidó nagytőke támogatására, amely a magyar nemesség merevsége és rövidlátása következtében túlságosan nagy gazdasági hatalmat épített ki, ráadásul az értelmiségi pályákon is túlreprezentálta magát a zsidóság. Ez ugyan beleillett a liberálisok asszimilációs terveibe, ugyanakkor – mint azt Herzl helyesen felismerte – elvetette egy újabb konfliktus magvát.

¹⁹Dr. Alexander Emed: *A magyarországi cionista mozgalom története (1902–1948)*. Bethlen Téri Füzetek. Bethlen téri Oneg Sabbát Klub, Budapest, 2002, 49. o.

²⁰Uo., 156. o.

²¹Halász Zoltán: *Herzl*, 156. o.

²²*Vallás vagy nemzetiség: a végtelen asszimiláció*. <http://pocakosgondok.bogspot.com/2005/12/>

²³Schweitzer Gábor: *Miért nem kellett Herzl a magyar zsidóknak?* [www.bparc hiv.hu/magyar/kiadvany/bp604/herzl.html](http://www.bparc.hiv.hu/magyar/kiadvany/bp604/herzl.html)

²⁴Halász Zoltán: *Herzl*, 225. o.

²⁵ Uo., 241. o.

Bázel magyarországi visszhangja

A bázeli konferenciáról visszatérő küldöttséget, főként annak vezetőjét legélesebben a zsidó lapok támadták. Az ortodox kötődésű *Zsidó Híradó* című hetilapban Osváth Ernő, a közismert író fejtette ki fenntartásait a cionizmussal szemben: „A zsidóság életére végzetes, döntő befolyást csak olyan tényezők gyakorolhatnak, melyek a legnagyobb kapcsolatban vannak magával a zsidóság eszméjével.” Az *Egyenlőség* munkatársa, Silberstein Adolf viszont egyik írásában felvetette, hogy bizonyos változtatások mellett a cionistákkal akár együtt is lehet működni: „Ha a sionizmus lemond álmairól, és arra szorítkozik, hogy a kiűzött zsidóknak új hazát szerezzen, akkor meg nem vonhatjuk tőle szimpátiánkat...”²⁶ Ez a vélemény Dr. Kohn Sámuel rabbi álláspontját tükrözi. A legelutasítóbban Soltész Adolf fogalmazott az *Egyenlőség* 1897. október 31-i számában *Magyarországi sionizmus* címmel megjelent cikkében: „Magyar sionizmus nincs, nem is lesz, nem is lehet soha. A magyar embernek nem veszi be a természete.”²⁷

A Bázelben megtartott I. Cionista Világtalálkozó hatására az addig marakodó magyarországi zsidó irányzatok összefogtak. Bár különböző indítatásból, de az ortodoxok és a neológok is szembehelyezkedtek a cionizmussal. Az összefogás érdekében még egy találkozóra is sor került, amelyen a neológ Schweiger Márton, az ortodox Lipschütz Márton és Dr. Kohn Sámuel neológ főrabbi vett részt.²⁸

A cionizmus terjedése Magyarországon

Soltész Adolf jóslata nem vált valóra, mert ha nehezen is, de a Magyar Királyság területén is megalakultak a cionista szervezetek. Az elsőt az a Rónai János alapította, aki a magyar küldöttséget vezette a bázeli cionista világ-összejövetelen. A Czion Egylet Nagyszébenben alakult meg. Alapítója, Rónai később is meghatározó szerepet töltött be a magyarországi cionizmusban. Novák Attila írta *Hátmenetben* című könyvében: „... a cionisták főleg proletárok, de mindenképpen kispénzű diákok, munkások, kistisztviselők voltak”²⁹ Fő társadalmi bázisukat figyelembe véve nem véletlen, hogy a cionisták többnyire jó kapcsolatokat ápoltak a szociáldemokratá, de még a kommunista mozgalmakkal is, amelyekben – lásd például a Tanácsköztársaság vezérkarát – feltűnően nagy számban vállaltak részt a zsidók. Nem meglepő, hogy a magyarországi cionizmus főképpen a galíciai és romániai menekültek körében terjedt el, hiszen az újonnan érkezettek nem kapcsolódtak szorosan a magyar társadalomhoz, sőt, korábbi üldöztetései hatására elzárkózási, kirekesztő mentalitás alakult ki bennük. A nagyarányú bevándorlás és a természetes népszaporulat következményeként 1914-ben Magyarországon már egymillió zsidó élt, s ez a körülmény elősegítette az antiszemitizmus terjedését.³⁰

²⁶Schweitzer Gábor: *Miért nem kellett Herzl a magyar zsidóknak?* www.bparc hiv.hu/magyar/kiadvany/bp/04/herzl.html

²⁷Schweitzer Gábor: *Miért nem kellett Herzl a magyar zsidóknak?* www.bparc hiv.hu/magyar/kiadvany/bp/04/herzl.html

²⁸Uo.

²⁹Novák Attila: *Hátmenetben*. www.or-zse.hu/konyv51.html.

³⁰Schacckaller: *A zsidóság helyzetének jellemzői Magyarországon 1867–1945*. www.moon.hadow.hu/index

Az asszimiláció minden formáját elvető ortodox, haszid zsidó menekültek adták a cionizmus legfőbb bázisát. Ők lettek Herzl legjobb hívei, majd legkeményebb ellenfelei az Uganda-terv kapcsán. Amíg a magyar cionisták Herzl támogatták, a keleti zsidó tömegek ragaszkodtak Palesztinához. Végül az ő elképzelésük realizálódott. Ami a korabeli Magyarországot illeti, az ide menekültek a növekvő feszültségek ellenére is nyugalomra találtak. Jellemző a magyar politikai-közigazgatási vezetés liberalizmusára, hogy például Budapesttel ellentétben Karl Lueger, Bécs polgármestere nem engedélyezte orosz vagy román zsidók letelepedését a császárvárosban.³¹

A már említett nagyszombeni egylet mellett 1897-ben harminckét cionista csoport alakult Magyarországon. A pozsonyi cionista egyletet Bettelheim Samu alapította.³² 1898-ban a Szofér Jesíva növendékei *Abvat Cionra (Cion szeretete)* változtatták nevüket. 1900-ban Pozsonyban megalakult a Bné Cion. Budapesten nem sikerült megalakítani az országos szervezetet. A Royal kávézóban gyűltek össze, de nem tudtak megegyezni a főbb kérdésekben. Ezen az összejöveten Herzl mellett részt vett Veszi József, Székely Ferenc, Hajdú Marcel stb.³³ Az első lépést egy országos szervezet létrehozására az Ideiglenes Országos Cionista Bizottság megalakulása jelentette, amely 1902-ben jött létre Pozsonyban, s amelyen Herzl elnökle mellett dr. Rónai János, Oesterweicher Béla és Bettelheim Samu vett részt.³⁴ Az országos szövetség 1903-ban, szintén Pozsonyban alakult meg Magyar Cionista Szervezet néven. Még ebben az évben, ugyancsak Pozsonyban megalakult az első cionista cserkészegyesület. A Magyar Cionista Szervezet háromévi pozsonyi működés után átköltözött Budapestre.³⁵ Legalizálására a zsidó hitközség ellenállása miatt csak 1927-ben került sor.³⁶ A magyarországi ortodox rabbik 1904-ben *iszurt*, tilalmi rendelkezést fogantatosítottak, amit aztán 1927-ben megújítottak. Az ortodox közösség elutasító álláspontjában nagy szerepet játszott a munkácsi Rabbi Rav Spira útmutatása.³⁷ 1903. március 22-én Pozsonyban dr. Rónai János elnökle alatt megtartották az I. Magyarországi Cionista Kongresszust.

Mindettől függetlenül a palesztinai kivándorlást szorgalmazó cionizmus csak nehezen verhetett gyökeret Magyarországon, amelyet a zsidóság túlnyomó többsége otthonának, sőt hazájának tartott, itt képzelte el a jövőjét. Talán nem is sejtették, hogy ebben az országban bármi bántódásuk lehet.

LÉNGYEL JÁNOS

³¹Vallás vagy nemzetiség: a végtelen asszimiláció. <http://pocakosgondok.bog.spot.com/2005/12/>

³²Schweitzer Gábor: *Miért nem kellett Herzl a magyar zsidóknak?* www.bparc.hiv.hu/magyar/kiadvany/bp/04/herzl.html

³³Dr. Alexander Emed: *A magyarországi cionista mozgalom története (1902–1948)*. Bethlen Téri Füzetek. Bethlen téri Oneg Sabbát Klub, Budapest, 2002, 49. o.

³⁴Gonda László: *A zsidóság Magyarországon 1526–1945*. Századvég Kiadó, Budapest, 1992. 176. o.

³⁵Zsoldos Andor: *Theodor Herzl*. <http://mek.oszk.hu>

³⁶Novák Attila: *Hátmenetben*. www.or-zse.hu/konyv51.html

³⁷www.pestisul.hu6eddigi/2003-02-Novak.html

AMATŐRÖK ÉS PROFIK

Fejezetek a beregvidéki fotóművészet történetéből

(Folytatás)

Toldy György

1932. április 13-án született Bene községben. A Beregszászban élő zenetanárt tehetséges fotósként is sokan ismerik. Tudják, nagy természetjáró és egyben természetvédő, cikkei jelennek meg a járási lapban.

A tanár úr nem véletlenül lett fotós. Már egészen fiatalon élénken érdeklődött a művészetek iránt. A „camera obscura” rejtelmével az 50-es évek végén ismerkedett meg. Ekkor még az Ungvári Zeneművészeti Szakközépiskola diákja volt. Egymás után vásárolta meg és alaposan tanulmányozta a fotós szakkönyveket. Elméleti felkészültsége kiteljesedésével arányosan fokozódott a vágya saját fényképezőgép

Toldy György: Beregi táj I.

és laborfelszerelés beszerzésére. Megtakarított zsebpénzéből előbb egy Szmena típusú fényképezőgépet vásárolt, amely természetjárásai során elszakíthatatlan társa lett. Merthogy ő a fotós pályát nem úgy kezdte, mint a legtöbb: rögtön rátért a természet fotózására, emlékképeket csak külön rokoni vagy baráti kérésre készített. Belső igényességből azt vallotta, hogy csak az esztétika jegyében, kimondottan a művészet eszközeivel lehet bemutatni a természet szépségeit.

Fizetésének nagy részét vegyszerekre, filmekre és fotópapírra költötte, szabad idejét a fotózásnak szentelte. A rendszeres és kitartó szorgalom, a saját tapasztalatok megszerzése és hasznosítása eredményeként hamar felfigyeltek tehetségére: 1960-tól rendszeresen publikálták fotóit a járási lapban.

1963-ban városi fotókiállításon mutatta be először a Kárpátokban készült munkáit. Ez idő tájt Revacsco József beregszászi bankigazgató igyekezett maga köré gyűjteni az amatőr fényképészeket, felkínálta számukra fotóik kiállításának lehetőségét, ami kiváló ösztönzőnek bizonyult nem csak Toldy György, hanem Szabó Sándor, Hudák István, Haszics János, Pipik Mihály, Vlagyimir Mihajlov és mások számára is.

A továbbiakban Toldy György köztársasági fotókiállításon vett részt, ahol oklevéllel ismerték el szorgalmas munkájának eredményeit.

Amikor úgy érezte, hogy kimerítette a fekete-fehér fotózás lehetőségeit, s ezzel egy időben hatalmukba kerítették a színek, egyre több színes felvételt készített. Mindeközben dolgozott, tanult, különórákat adott diákjainak, és másik szenvedélyének, a sízésnek hódolva sportolt.

Fotós tevékenysége során mintegy 600 darab fekete-fehér felvételt készített, amelyeknek csaknem negyede városkép. Színes fotóinak és diáinak száma 250–250 darabra tehető. Eddig valamivel több mint 70 fekete-fehér fotója közismert. Lényegesen több is a nyilvánosság elé kerülhetett volna, ám Toldy Györgyöt különösebben nem vonzották a lehetőségek, az alkataira jellemző szerénység visszafogta. Kár, mert mind fekete-fehér, mind színes fotói alapos szellemi és alkotói felkészültségről tanúskodnak, témaválasztásuk és megkomponáltságuk sajátos, ahogy a hangulat is, amelyet megteremtene; nem rugaszkodnak el az általános kifejezési formától, de annak határait feszegetik, esztétikai értékük figyelemre méltó; ezért lenne érdemes bemutatni, közkinccsé tenni munkáit.

Toldy György: Kárpátok I.

Toldy György központi témái: az ég, a nap, a víz, a havas tájak, a fák és a hegyek – az ember szabadságigényének, a természet iránti rajongásának jelképei. „Nonfiguratív” fotóin is érezni az ember jelenlétét.

Ma már nyugdíjas, de még mindig dolgozik. Néha-néha napvilágot lát egy-egy fotója vagy újságcikke, ám új felvételei kiábrándultságról tanúskodnak. Mint mondja, soha nem volt túlságosan becsvágyó, de – különösen fotós munkásságában – nagyobb elismerésre számított.

Olyan fotós ő pátriánkban, aki főként a szép és a jó igazságossággal átszótt, gondtalan világát igyekezett megjeleníteni a problémák okozta feszültségek oldásának céljával. Képeinek bemutatása ma különösen fontos lenne.

Vlagyimir Mihajlov

Túl van már a hetvenen, és jócskán van mire emlékeznie. Elevenen élnek benne a fotózással kapcsolatos élményei. Kora gyermekéveiben ismerkedett meg a szakmával, de a második világháború idején, amikor a fotózásnak még csak a puszta gondolata is komoly bűnnek számított, abba kellett hagynia tevékenységét. Annál aktívabb lett az 50-es években, amikor pedagógusként a Beregszászi Bentlakásos Iskolába irányították, ahol földrajztanári és nevelői beosztása mellett pótfeladatként rábízták a fotósakkör vezetését is. 1955-től 1985-ig irányította a gyerekek munkáját. Sok tanítványával egy életre megszerettette a fotózást, de kérdésekre válaszolva közülük név szerint csak Vitalij Smidtet és Beregi Jánost említette; másokét, akik elismert profi fényképészek lettek, elhallgatta, mert nem akarta zavarba hozni őket azzal, hogy valaha ők is nála sajátították el a szakma alapjait, fortélyait. Arra viszont büszke, hogy nemegyszer más városokból taxival jöttek hozzá a kéréssel: szakmai tudásával segítse tapasztalatlan kollégáit. Az ilyen felkéréseket többre

Vlagyimir Mihajlov: Beregszászi borok

értékeli az okleveleknél. Egyébként kissé zárkózott, szűkszávú ember. Ezek a jellemvonások eredményesen párosultak eltökéltségével a fotózásban. S hogy miben nyilvánultak meg az eredmények? Például abban, hogy ő lett vidékünk egyik legjobb reklámfotósa. Persze, szívesen készít emlékképeket, tájfelvételeket, portrékat, és riportfotókat is, minden esetben különleges igényességgel, ami szigorúan meghatározza színvonalukat. Csak így lehet megfelelő esztétikai értékeket létrehozni.

Vlagyimir Mihajlov: A Beregszászi Borüzem épülete

Különösen figyelemre méltók a színes fotózásban elért eredményei, annak ellenére, hogy csakis a hazai „csúcstechnika” és technológia eszközeivel dolgozhatott; az ő módszerét – „Addig-addig kutyulom és rázom, amíg azt nem adja, amit én akarok” – kevesen tudták utánozni. Eredményessége rengeteg idejébe és fáradtságába került, de megérte: először önmaga, majd mások előtt bizonyított. Rövidesen a fotósegylet, majd a zsűri egyik legtekintélyesebb tagja lett.

Voltak más, komolyabb sikerei is, de mint már említettem, a dicsekvés nem kenyeré az idős embernek, aki jelenleg Beregszász egyik külvárosi lakótelepén él családjával. Már nem fotózik, mert egyrészt alacsony nyugdíja nem engedheti meg a kiadásokat, másrészt az utóbbi évek történései nem ösztönzik alkotói tevékenységre. Ugyanakkor – bár ritkán – részt vesz a helyi fotókiállításokon, szívesen találkozik és beszélget régi fotós barátaival.

Hudák István

Közel 15 éves szakmai barátság fűz hozzá, mégis úgy érzem, nem ismerem elég jól. Mindenesetre az a néhány óra, amit beszélgetésünk során családja körében vele töltöttem, kellemes élmény volt számomra, mert ő szerény, kimondottan jó kedélyű és tapasztalt fotós. A fényképezés tudományát Tyahur István kisbégányi lakostól leste el, aki arra tanította, hogy az alkotás örömeért dolgozzon, ne az anyagi hasznot tartsa szem előtt.

Hudák István: Önportré

1949–1952 közt katonai szolgálatát töltötte, utána visszakerült a Beregszászi járásba. Először vízvezeték-szerelőként dolgozott, később más szakmákat is elsajátított. Végül gépkocsivezetői jogosítványt szerzett és egy kétesztendős periódus kivételével sofőrként dolgozott nyugdíjba vonulásáig.

1953-ban Ljubityel típusú gépet vásárolt, visszatért a fotózáshoz. Közben szakkönyveket és folyóiratokat tanulmányozott. Előbb csak 6x6 cm-es és kisebb méretű másolatokat készített, de ahogy gyarapodtak a tapasztalatai, már nem elégedett meg az egyszerű másolatokkal, hanem nagyított, ami újabb élményekhez segítette, s ezáltal – különösen az emlékképek készítésében – egyre ismertebbé, népszerűbbé vált. A későbbiek során folyamatosan bővítette műszaki bázisát: Fed-2, Moszkva-5, végül Zenit típusú gépet vásárolt. Imádta a mozgalmas dolgokat, ezért gyakran készített felvételeket – például – focimeccseken vagy a Borzsa folyón csónakázókról.

Hudák István: Borzsa-parti mozzanat

Gyermeki örömmel tapasztalta, mennyire tetszenek képei közvetlen környezetének. A tudatos önképzésnek, a folyamatos tapasztalatszerzésnek köszönhetően műszaki tudása profikat megszégyenítően lenyűgözővé vált.

Munkahelye, a beregszászi autópark alkalmazottai közül egyedül ő fotózott, így sofőrként és fotósként egyaránt csakhamar komoly tekintély övezte a kollektívában. Ő azonban úgy érezte, sokkal többre képes, ezért felvette a kapcsolatot Überall Emillel, a járási lap fotoripoterével, és a lap állományon kívüli fotósa lett.

A múlt század 60-as éveinek közepén próbálta ki először a keskenyfilmezést egy 16 mm-es Kije-2 márkájú géppel. Nemcsak felvételeket készített, hamarosan laborálta és vetítette is azokat. Környezete irigyelte sikereiért, amelyeket baráti körben és a munkahelyén tartott filmbemutatókkal gyarapított. Szlivka József járási építész felfigyelt rá, különböző feladatokkal bízta meg, s azokat ő örömmel, maradéktalanul teljesítette.

„A fotózás csodálatos dolog. Örülök, hogy mindmáig folytathattam” – mondta, miközben jegyzeteltem és munkásságának töredékét, az elem rakott rengeteg fotót nézegettem.

Fotóinak központi témája a család, a gyermekek, a természet, az emberek, a sportküzdelmek. Felvételeinek többsége különleges atmoszférát teremt, amely élesen megkülönböztethetővé teszi azokat más fotósok munkáitól.

Hudák István: Kéz a kézben

Ugye, milyen édes ez a két lány? Még gyerekek, de máris mennyi női báj és tetszésvágy sugárzik belőlük! Szinte nagylányosan kacérkodnak a kamerával. Az egyik merészen szembenéz, a másik félénken megbújik a napszemüveg mögött, mert azt hiszi, így őt „nem látják”. A lépcső, amelynek első fokára lépni készülnek, az előttük álló szürke, egyhangú életet szimbolizálja. Távolabb a fehérre meszelt falat, rajta kisebb repedéssel akár a fotós figyelmeztetéseként értelmezhetjük: lehetsz bármilyen tiszta, becsületes, lehetnek akármilyen erkölcsi értékeid, egy diktatórikus rendszerben – ha akarják – tönkreteszhetik az életedet.

Elismerem, Hudák István felvételei helyenként szentimentálisak és kissé lírikusak; de ugyanakkor örömmel és életerővel telítettek, ami arról tanúskodik, hogy ő a nehéz időkben is igyekezett teljes emberi életet élni, amit nem mindenki mondhat el magáról. Mindemellert Hudák István kitűnően érzékeli saját lehetőségeinek határait.

Életfelfogása és állásfoglalása leginkább önportréin jelenik meg, mert ezeken teljes emberi énje tárulkozik ki. Portréin és emlékképein válogatás nélkül jelennek meg parasztok, munkások, értelmiségiek egyaránt. Általában felszabadultnak, gondtalannak láttatja őket, de a mérleg „másik serpenyőjében” ott vannak a problémák, az aggodalmak és a küzdelmek. Kevés természetfotóinak némelyikéről erős érzelmi hangulat és dinamika árad.

Mint számos fotóamatőr, ma már Hudák István sem fényképez, s ennek oka nem a kora, hanem – sajnos – kifejezetten szerény anyagi helyzete. Beregszászban él, távol a központtól, de festői környezetben: a Vérkére tárulkozó, „kacsalábon forgó” házikóban, ahol örömmel emlékezik vissza fotós és nem fotós élményeire, holott azok közt akadnak keserűek is. Bár az élet nemegyszer őt is cudarul megtiporta, parányi elégedetlenség sincs a lelkében. Szerinte „az a fontos, hogy élünk és remélünk”.

Szajkó Tibor

Mindig szívesen fogadtam barátaim közé a fotózás és annak magasabb szintű művelése iránt érdeklődő embereket. Szajkó Tibor, akit csaknem húsz éve ismerek, rendkívüli képességekkel rendelkező fotós.

Felvételeinek egyik jellemzője a látszólag optimizmussá fokozódó, valójában „csak” mélyen gyökerező erős hit, ami összekuszált értékítéletünkben, vergődésünkben, kiútkeresésünkben pótolhatatlanul fontos. Szajkó Tibor fotói finoman komponáltak, dinamikusak, műszakilag jól kivitelezettek, felkeltik a figyelmet, elmélyült gondolkodásra készítetnek – művésziek. A fiatalok, akiket ő tanított, büszkék lehetnek mesterükre.

Fekete-fehér fotóival, színes felvételeivel és diáival mind itthon, mind külföldön komoly sikereket ért el a fotósok körében, viszont a fiatalabb nemzedék nevelésében végzett munkáját nem becsülték meg igazán. A kellő elismerés hiánya nem annyira őt, mint a környezetét bántja leginkább, aminek okát a fotóművész szerénységében látják.

Isten, a természet mindnyájunkat alkotásra, a teremtő munkából eredő boldogságra teremtett. Szajkó Tibor fotóinak ismeretében ez a hit még inkább megerősödik bennem, és úgy látom: ő ezt a küldetését jórészt beteljesítette. Azt gondolom, most már csak az a vágya, hogy mi, a barátai is érzékeljük azokat az élményeket, amelyeket fotósként ő már átélt. Ha sikerül, boldogabbak leszünk.

Szajkó Tibor: Költségvetés

Szajkó Tibor: A Latorca kövei

Szajkó Tibor jelenleg a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium igazgatóhelyettese. Nem fotózik. Hogy mennyire elégíti ki ez a helyzet, nem tudom, de bízom benne, hogy ismét kezébe veszi a fényképezőgépet, mindannyiunk örömére.

Ferenczi Imre

MŰVELŐDÉSI ÉLETÜNK KRONIKÁJA

2008. május–június–július–augusztus

ELISMERÉSEK

❖ A sajtó napja alkalmából **Balogh Csaba**, az *igazi Kárpáti Igaz Szó* rovatvezetője a jogvédő szervek munkájának hiteles bemutatásáért *Mihajlo Fatula Díjban* részesült, **Dunda György** és **Horváth Sándor** főszerkesztő-helyetteseket a megyei tanács, **Magyar Tímea** rovatvezetőt a megyei egészségügyi főosztály, a lap más munkatársait az UMDSZ és a MÉKK elismerő oklevelével tüntették ki.

❖ Az Országos 56-os Vitézi Rend Dél-alföldi Törzskapitánysága az 500 éves Szent Ferenc szerzetesrend szegedi templomában ökumenikus szertartás keretében vitézzé avatta **Dupka György** közírót.

❖ **Bendász Dániel**, a Munkácsi Görög Katolikus Püspökség Beregszászi Magyar Esperesi Kerületének főesperese és **Nagy Béla**, a Kárpátaljai Református Egyház diakóniai osztályának vezetője *Kisebbségekért-díjban* részesült. A díjakat **Gyurcsány Ferenc** miniszterelnök adta át Budapesten.

❖ **Szuhán András**t, Bene község polgármesterét a Magyar Polgár mesterek VII. Világtalálkozóján *Ezüst Lánc Díjjal* tüntették ki.

❖ A Budapesten megrendezett nemzetközi gyermekfoci-torna alkalmából, többéves munkája elismeréseként az Aranycsapat Alapítvány *A Kárpát-medence Diáksporjtáért-díjjal* tüntette ki **Nagy Györgyöt**, a kárpátaljai diák bajnokság szervezőjét.

ESEMÉNYNAPTÁR

Május

❖ A Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnázium épületének falán emléktáblát helyeztek el a 10 évvel ezelőtt elhunyt **Kerényi Gyula**, a város neves szülőtte tiszteletére.

❖ A hagyományokhoz hűen Guton megrendezték a XVII. Gut-i Pünkösdi Napokat.

❖ A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház bemutatót tartott a Munkácson lezajlott IX. Et-no-Dia-Szféra Színházfesztiválon.

❖ Beregszászban a MÉKK szervezésében megemlékeztek **Dsida Jenő** költőről.

❖ A KMKSZ helyi alapszervezete és a Járási Ukrán–Magyar Kulturális Együttműködési Társaság magyar napot rendezett Rahón. Ugyanitt megtartották a szórványban élő magyar gyerekek szavalóversenyét.

❖ **Pál István Szalonna** és népzenei együttese nagy sikerű műsort adott Beregszászban és Visken.

❖ A munkácsi Szent Márton székesegyházban jótékonyági koncertet rendeztek.

❖ Hatodszor adták át a Hármashalom Alapítvány *Zrínyi Ilona-ösztöndíját*, amelynek célja a szórványvidéken dolgozó fiatal pedagógusok támogatása.

❖ A beregszászi főiskola vendége volt **Oláh János** költő, a *Magyar Napló* című folyóirat főszerkesztője, a *Kilencek* néven ismert alkotócsoport tagja.

❖ Ungváron képzőművészeti kiállítással egybekötött emlékkonferenciát rendeztek **Erdélyi Béla** festőművész tiszteletére.

❖ Az ungvári Domion Filmszínházban megtartották az ungvári járási műkedvelők hagyományos hangversenyét.

❖ A MÉKK több civil szervezet támogatásával a Reneszánsz Év programsorozat keretében Beregi Napokat rendezett az Ungvári Néprajzi Múzeumban.

❖ A Kárpátaljai Magyar Diákok és Fialat Kutatók Szövetsége hetedszer rendezte meg az Ungvári Diáknapokat.

❖ *Az igazi Kárpáti Igaz Szó* szerkesztősége az Élő Újság programsorozat keretében a Nagypaládi Zeneművészeti Iskola vendégeként találkozott olvasóival.

Június

❖ Az UMDSZ Országos Elnöksége nyilatkozatban tiltakozott Ukrajna Oktatási Minisztériuma 461. sz. rendelete ellen, amelynek bevezetése többek közt a kárpátaljai magyar oktatási rendszer elsorvadásához vezetne. Hasonló nyilatkozatot fogadott el a Kárpátaljai Magyar Iskolaigazgatók Fóruma is.

❖ Az Ungvári Nemzeti Egyetem Tudományos Tanácsa döntése értelmében idén szeptember 1-től magyar kar nyílik az intézményben.

❖ Lembergi ukrán nacionalisták Ukrajna címerét és a szicsgárdistákat méltató emléktáblát helyeztek el a vereckei honfoglalási emlékművön. Az UMDSZ nyilatkozatban ítélte el a gyalázatos tettet és követelte a tettesek kézre kerítését, megbüntetését.

❖ A Német Hadisírgondozó Intézet szervezésében berlini tv-stáb és a II. világháborúban Ungváron elesett német katonák hozzátartozóinak egy csoportja kereste fel a MÉKK-székházat. **Dupka György**, a Közösség elnöke, a Szolyvai Emlékpark Bizottság titkára tájékoztatta a delegációt a Bercsényi úti Központi Magyar Katonatemetőről és javasolta, hogy az annak szomszédságában levő, megrongált német hadisírok megmentése érdekében az ungvári polgármesteri hivatal támogatásával állítsanak katonai emlékművet. Ezt követően a küldöttség a Szolyvai Emlékparkba látogatott, ahol **Vass István**, a Szolyvai Magyar Kulturális Szövetség elnöke ismertette az emlékhely történetét.

❖ A MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesülete szervezésében megalakult az

Ungvári Művészklub, amelynek örökös tiszteletbeli elnöke a közelmúltban elhunyt **Balla Pál**, társelnöke **Klisza János** és **Réti János**.

❖ A Trianoni Emléknapp alkalmából a MÉKK és a MŰKSZ nevében **Köszegehy Elemér**, **Horváth Sándor** és **Fuchs Andrea** Ungváron megkoszorúzta **Pósa Lajos** mártír újságíró sírját.

❖ **Spenik Ottó**, **Jenkovszky László**, **Lengyel Sándor**, **Tarics Zoltán** és **Lódár Vince** tudósok közreműködésével nyílt napokat tartottak vidékünk felsőoktatási és kutatóintézeteiben.

❖ Budapesten lezajlott a hagyományos ünnepi könyvhét, amelyen a Kárpátalján élő alkotók közül jelen volt **Pap Ildikó**, **Dupka György**, **Kovács Gábor** és **Lengyel János**, valamint a Magyarországra áttelepült **S. Benedek András**, **Füzesi Magda**, **Kovács Sándor**, **Pilipkó Erzsébet** és **Schober Ottó**.

❖ A Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége emlékkiállítását rendezett alapító elnöke, **Ilku Marion József** tiszteletére.

❖ A helyi KMKSZ-alapszervezet és a tantestület kezdeményezésével a Sárosoroszi Általános Iskola épületének falán felavatták a település szülőtte, **Halász Gyula** földrajzi író, nyelvész és tudós emléktábláját.

❖ A budapesti Hadtörténeti Múzeum és Intézet a Magyar Kőztársaság Ungvári Főkonzulátusával közösen **Hunyadi Mátyás** életét és történelmi jelentőségét bemutató kiállítást rendezett a munkácsi vár múzeumában.

❖ A Beregszászi Járási Tanács épületében kiállítás nyílt **Sin József**, a KMKSZ Beregszászi Járási Középszintű Szervezete elnökének fotóiból.

❖ Tizenkettedik alkalommal szervezett gyermeknapot a KMKSZ Tiszacsomai Alapszervezete.

❖ A beregszászi főiskolán **Koltai Gábor** *Trianon* című dokumentumfilmjének nyilvános vetítésével emlékeztek a magyarságot sújtó tragikus békekötésre.

❖ Ungváron sikeres koncertet adott a magyarországi Amadinda Ütöegyüttes.

❖ Az ugocsai Szülőgyulán eperfesztivált rendeztek.

❖ A beregszászi főiskolán kiállítás nyílt az intézmény III-IV. évfolyamos diákjainak szötteseiből, festményeiből, csuhé- és rongybabáiból.

❖ **Dankó-Soltész Krisztina** festőművész egyedüli külföldiként meghívást kapott a Pilis Parkerdő Zrt. szervezte képzőművészeti alkotótáborba.

❖ A benei faluházban tárlat nyílt **Réti János** festőművész és grafikus munkáiból.

❖ Zászlóavatási ünnepséget tartottak Tiszapéterfalván és Nagypaládon. **Dupka György**, a Kárpátaljai Határmenti Önkormányzatok Társulásának titkára a címeres zászlókkal együtt ingyenes internetcsatlakozásról szóló igazolást adott át a Tiszahát öt magyar településének.

❖ A MÉKK támogatásával Bátyuban megrendezték a Kárpátaljai Népi Gyermekjátékok II. Fesztiválját.

Július

❖ Lezajlott a Kárpátaljai Könnyűzenei és Táncfesztivál, amelynek keretében megnyílt a Bereg Alkotóegyesület képző- és népművészeti munkáinak kiállítása.

❖ Az UMDSZ megkoszorúzta a Rákóczi-szabadságharc első győztes csatájának Tiszaújlak határában álló tululmadaras emlékművét, ahol **Zubánics László**, a szervezet Országos Tanácsának elnöke mondott ünnepi beszédet.

❖ Az Anyanyelvi Konferencia és a MÉKK közreműködésével Kisvárdán továbbképzést szerveztek kárpátaljai magyar óvodapedagógusok számára.

❖ A Kárpátaljai Megyei Néprajzi Múzeumban bemutatkozó jellegű kiállítás nyílt az Ungvári Képzőművészeti Főiskola diákjainak munkáiból.

❖ A MÉKK és az UNE történelem kara magyarországi és ukrainai történészek részvételével konferenciát szervezett a vereckei honfoglalási emlékmű, a magyar–szláv, ezen belül a magyar–ukrán történelmi kapcsolatok témakörében.

❖ Mezőkaszonyban a falunap alkalmával teleházat avattak a KMKSZ szervezésében.

❖ Tiszapéterfalván megrendezték a XIII. Ének-, Zene-, Néptánc- és Kézműves Tábor.

❖ Felsőszinevén a Pro Minoritate Alapítvány és a KMKSZ megrendezte a XVI. Kárpátaljai Nyári Szabadegyetemet, amelyet **Balog Zoltán**, a magyar Országgyűlés Emberi Jogi, Kisebbségi, Civil- és Vallásügyi Bizottságának elnöke nyitott meg.

❖ **Orosz Ildikó**, a KMPSZ elnöke részt vett a Finnugor Népek V. Világkongresszusán Hanti-Manszjszkban.

❖ Kétnapos hivatalos látogatásra Kijevbe érkezett **Sólyom László**, a Magyar Köztársaság elnöke, aki **Viktor Juscenko** államfővel többek közt az ukrainai magyar oktatási rendszer megőrzéséről tárgyalt.

❖ A KMKSZ hagyományos rendezvényén több száz fős tömeg emlékezett a Rákóczi-szabadságharc dicső napjaira a tiszaujlaki tululmadaras emlékműnél, ahol **Seszták Oszkár**, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés elnöke, **Barta József**, a Nagyszőlősi Járási Tanács elnökhelyettese, **Ladislav Lecovics**, a Kárpátaljai Ruszinok Társaságának

elnöke és **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke mondott ünnepi beszédet.

❖ A Rákóczi Szövetség Beregszászi Városi Szervezete és a BMKSZ Dolhán szervezett emlékünnepeket az 1703–1711-es szabadságharc tiszteletére.

❖ A beregszászi Európa Magyar Házban megnyílt **Harangozó Miklós** festőművész munkáinak tárlata, ugyanitt bemutatták az *Együtt* 2008/2. számát.

❖ Felavatták a vereckei honfoglalási emlékművet. Az ünnepségen többek közt részt vett **Bársony András**, a Magyar Köztársaság ukrainjai, **Dmitro Tkacs**, Ukrajna magyarországi nagykövete, **Oleg Havasi**, a megyei állami közigazgatás elnöke, **Tóth András**, a magyar Országgyűlés képviselője, **Szklavári Vilmos** főkonzul, **Gajdos István**, az UMDSZ elnöke, **Dupka György**, **Kincs Gábor** és **Köszeghy Elemér**, az országos szövetség alelnökei.

❖ Tiszabökényben **Páva István** elnökletével megkezdte tevékenységét A Tiszaháti Kultúráért Alapítvány, amely feladatának tekinti az ősi magyar kultúra megőrzését és továbbadását.

❖ A Reneszánsz Év rendezvénysorozatának keretében, a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesülete és más civil szervezetek összefogásával a Tiszapéterfalvai Képtárban kiállítás nyílt **Soltész Péter** és **Soltész Gabriella** festményeiből.

❖ A Tiszapéterfalvai Református Liceumban harmadszor rendezték meg a Kárpát-medencei fiatalok találkozóját.

❖ **Kenyeres Mária**, a MÉKK társelnöke közreműködésével nemzetközi ifjúsági mozgó olvasótábor rendeztek Magyarországon és Lengyelországban.

❖ Hosszú szünet után, *Kárpáti Magyar Krónika* címmel, **Kenyeres Mária** szerkesztésében ismét megjelent a MÉKK és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet hírlevele.

❖ Tiszapéterfalván megnyílt a MÉKK Munkácsy Mihály alkotótábor.

Augusztus

❖ A magyar–ukrán–román határ térségében fekvő Panyolán megrendezték a III. Határmenti Világzenei Fesztivált, amelyen vidékünket Dercen, Tiszapéterfalva és Nevetlenfalu képviselte.

❖ A Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház társulata a XXVI. Zsámbéki Színháztalálkozón bemutatta **Madách Imre** *Az ember tragédiája* című drámáját és **Bocaccio Dekameronját**.

❖ Tiszapéterfalva határában megrendezték a XV. Kárpátaljai Történelmi Jurtatábor.

❖ A KMPSZ Anyanyelvi Irka Tábor és Angol Nyelvvű Bibliatábor szervezett Beregszászban.

❖ **Sólyom László**, Magyar Köztársaság elnöke részt vett a beregszászi Szent István-napi ünnepségen, amelynek alkalmával felavatta a főiskola felújított épületszárnyát.

A KMKSZ Benei Alapszervezete a helyi iskolában szervezett emlékünnepeket Szent István király tiszteletére.

Az ungvári várban **Molnár János** és **Béres István** római katolikus, **Héder János** református lelkész, **Szklavári Vilmos** főkonzul méltatta államalapító királyunk életművét. **Dupka György**, a MÉKK elnöke köszönetet mondott azoknak a ruszinoknak, ukránoknak és oroszoknak, akik kiállnak a magyar iskolarendszer mellett, végül a Credo verséneklő együttes és a Nagymarosi Férfikórus adott ünnepi műsort.

❖ A Kárpátaljai Népi Iparművészeti Múzeumban kiállítás nyílt **Hidi Endre** kerámiáiból, **Mihajlo Beleny** grafikáiból, **Magdaléna Puhlik-Beleny** olajfestményeiből és egy új, ígéretes tehetség, **Lőrincz Katalin** munkáiból.

- ❖ Ungváron, illetve Kijevben megjelent **Fuchs Andrea** grafikus és **Lőrincz Katalin** keramikus színes albuma.
- ❖ Kijevben bemutatták az **Erdélyi Béla** festőművész több mint 300 munkájának reprodukcióját tartalmazó albumot, amelynek összeállítója **Kovács Anton** ungvári képzőművész. A reprodukciókat **Lőrincz István** készítette, aki egyébként a MÉKK vállalkozói tagozatának társelnöke.
- ❖ A péterfalvai György-kastélyban megrendezték a Munkácsy Mihály Képzőművészeti Alkotótábor zárótárlatát. A tábor résztvevői egy-egy munkájukat felajánlották a Tiszapéterfalvai Képtárnak.
- ❖ Az *Irodalmi értékrendek, pályakezds, érvényesülés* mottó jegyében megrendezett XXXVI. Tokaji Íróttáborban **S. Benedek András** fõmunkatárs, **Vári Fábíán László** szerkesztõbizottsági elnök és **Dupka György** lapigazgató bemutatta az *Együtt* folyóiratot.
- ❖ A Bercsényi Miklós Alapítvány a Magyar Csodaszarvas Kulturális és Mûvelõdési Egyesülettel közösen a Homoki Általános Iskolában megrendezte az V. Drugeth Tehetséggonozó Tábor. Az alkotó fiatalok mûveit **Gortvay Erzsébet** irodalomtörténész, **Pap Ildikó** író és **Barzsó Tibor**, az *Együtt* olvasószerkesztõje értékelte.
- ❖ A Nagyszõlõsi Járási Honismereti Múzeumban kiállítás nyílt **Soltész Péter** festõmûvész munkáiból.
- ❖ Megjelent a *Tiszaháti Hírmondó* 5. száma.
- ❖ A Benei Faluházban kiállítást rendeztek **Klisza János** és **Klisza Krisztina** képzõmûvész alkotásaiból.
- ❖ A Kárpátaljai Magyar Mûvelõdési Intézet égisze alatt, **Kenyeres Mária** vezetésével folytatja tevékenységét a fiatalok Négy Égtáj irodalmi-mûvészeti stúdiója.
- ❖ A beregszászi Európa Magyar Házban megtartották a civil szervezetek és a történelmi egyházak képviselõinek tanácskozását a Szülõföld Alap Kulturális, Egyházi és Média Kollégiuma szeptemberi pályázati kiírásával kapcsolatos javaslatokról, a 2008 második felében esedékes támogatás összegének témakörök szerinti elosztásáról.
- ❖ A Kárpátaljai Magyar Ösztöndíj Tanács befejezte a különbözõ ösztöndíj-pályázatokat elbírálását.
- ❖ A viski tájházban kiállítás nyílt Réti János festõmûvész munkáiból, ugyanitt bemutatták a település szülõtte, **Becke József Lajos** költõ *átkozott szerepben* címû kötetét.

D. GY.

ÚJ KÖNYVEK

Megjelent

- Bartha Gusztáv: **Sajgás**. Regény. *Intermix Kiadó, 2008.*
 Kovács Gábor: **Az önvaló dicsérete**. Esszék. *Intermix Kiadó, 2008.*
 Lengyel János: **Fallal az arcnak**. Karcolatok. *Intermix Kiadó, 2008.*
 Nagy Zoltán Mihály: **Messze még az alkonyat**. Verses regény. *Intermix Kiadó, 2008.*
 Pap Ildikó: **Táltosok**. Regény. *Intermix Kiadó, 2008.*
 Bagu Balázs–Deák Ferenc: **Beszéljünk magyarul!** *Intermix Kiadó, 2008.*
Honismereti olvasókönyv. Összeállította Zubánics László. *Intermix Kiadó, 2008.*

Előkészületben

- Weinrauch Katalin: **Novellák**. *Intermix Kiadó.*
 Turák Angéla: **Az őzike ajándéka**. *Intermix Kiadó.*
 Schober Ottó: **A statisztika így kívánta**. *Intermix Kiadó.*
Kárpátaljai magyar legendák, mondák. *Intermix Kiadó.*

SZERZŐINK

Bagu Balázs (1932) Bátyú	Ivaskovics József (1950) Ungvár
Bagu László (1970) Zalakaros	Kenyeres Mária (1973) Beregszász
Bakos Kiss Károly (1977) Beregújfalu	Keresztesi Szilárd (1973) Beregszász
Bartha Gusztáv (1963) Nagybereg	Lengyel János (1973) Beregszász
S. Benedek András (1947) Budapest	Nagy Zoltán Mihály (1949) Csonkapapi
Bodnár Éva (1964) Tiszacsenyő	Penckófer János (1959) Beregszász
Czébely Gabriella (1974) Budapest	Posták Gabriella (1982) Beregszász
Dupka György (1952) Ungvár	Soltész Péter (1945) Ungvár
Ferenczi Imre (1940) Nyíregyháza	Vári Fábíán László (1951) Mezővári
Fodor Géza (1950) Dercen	Zselicki József (1949) Kisegejőc
Horváth Attila (1983) Ungvár	

SOLTÉSZ PÉTER

1945. október 14-én született Ungváron. 1970-ban fejezte be művészi tanulmányait az Ungvári Iparművészeti Szakközépiskolában.

Első önálló kiállítása 1987-ben volt, azóta számos megyei és országos tárlaton vett részt, többek közt Kijevben, 2000-tól külföldi tárlatokon is.

Fontosabb egyéni kiállításai: Ungvár, Budapest, Nyíregyháza, Debrecen, Mátészalka. Aktív résztvevője és társszervezője a Szolnokon, Hajdúszoboszlón, Vámspércsen, Mátészalkán, Gyulán, Szatmárcsekén, Budapesten, Debrecenben, Tiszapéterfalván megrendezett művésztelepek munkájának.

1995-től az Ukrán Képzőművészeti Szövetség tagja. A MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesületének alapító tagja.

Művészi technikája változatos, de többnyire olajjal fest portrékat, tájképeket, csendéletet. Impresszionistának vallja magát, az őt megérintő témákat vázlatok nélkül, azonnal megfesti. Színvilága igen gazdag, alkotásai mindig az emberről és az emberhez szólnak.

E számunkat Soltész Péter munkáival illusztráltuk.

MAGYAR SZÓ

BODNÁR ÉVA VERSE

IVASKOVICS JÓZSEF ZENÉJE

Ó, te drá-ga, ő - si ma-gyar szó, lel - ke-met táp-lá - ló, si - mo-ga-tó
dal - lam. Kő-rül - ő - lelsz, — mint egy — pu - ha ta-ka-ró, míg
íz - lel-get - lek, kós - tol-gat - lak hal - kan. Hogy is fe-led - né - lek? Hisz
a - nyám - tól ka-pott drá-ga a-ján-dék vagy te is! Keb-lem-re szo-rít-va ő-riz-lek, véd-lek...
ha han - gom el - csuk - lik, ak - kor is.

*Ó, te drága, ősi magyar szó,
lelkemet tápláló, simogató dallam.
Körülölelsz, mint egy puha takaró,
míg ízlelgetlek, kóstolgatlak halkán.
Hogy is felednék? Hisz anyámtól
kapott drága ajándék vagy te is!
Keblemre szorítva őrizlek, védlek...
ha hangom elcsuklik, akkor is.*

HAZA, A MAGASBAN

(Részletek)

(...)

*Mi gondom! – áll az én bazám már,
védőbben minden magasságnál.
Csak nézelődöm, járom, élek,
fegyvert szereztem, büv-igéket.*

*Már meg is osztom, ha elmondom,
milyen e biztos, titkos otthon.
Dörmögj, testvér, egy sor Petőfit,
köréd varázskör teremődik.*

*Ha új tatárbad, ha kufárbad
özönlj el a tiszta tájat,
ha útaink megcsavarodnak,
mint giliszta, ha rátapodnak:*

*te mondd magadban, bebunyj szemmel,
csak mondd a szókat, miktől egyszer
futó homokok, népek, házak
Magyarországgá összeálltak.*

(...)

*Mint Noé a bárkába egykor,
bozz fajtát minden gondolatból,
ábrándok árvult szerepét is,
álmaid állatseregét is.*

*Lapuljanak bár ezredévig
némán, mint visszhang, ha nem kérdik,
szavaid annál meglepőbbet
dörögnek majd a kérdezőknek.*

*Figyelj hát és tanuld a példát,
a messzehangzóan is némát.
Karolva könyvem kebelemre
nevetve nézek ellenemre.*

FODOR GÉZA

A GENEZIS HIÁNYZÓ KÖNYVE

*Kovács Vilmos: **Kik voltak...?** Nyelv- és őstörténeti írások
a bonfoglaló magyarság kialakulásáról*

Tanulmányom látszólag egy kétkötetes írásgyűjtemény részbeni ismertetése, valójában ennél több: elemző fejtegetés, mérlegelő értékelés, szem előtt tartva a műben megfogalmazott gondolatsorok további esélyeit; köznapi értelemben ugyan, de a tudományos kutatások vonalába illeszthetően.

Amit a történettudomány a múlt század 60/70-es éveinek fordulópontján az őstörténeti kutatásokról felmutathatott, a legkevésbé sem volt megnyugtató. Anélkül generált újabb kérdéseket, hogy azokra és a korábban felmerültekre választ adhatott volna. A magyar őstörténetiség könyvtárakat megtöltő vizsgálati anyaga jellegéből adódóan és más népek etnogeneziséhez hasonlóan sokunk számára áttekinthetetlen, ingoványos dzsungelnek tűnik. Ennek ellenére igényünk van arra, hogy lehetőleg minél jobban eligazodjunk benne, mert fontos látni és érteni az elméletek fényében tetszelgő, két vagy több előjelű kérdésköröket, problémákat, okfejtéseket, a rájuk adott válaszok sokféleségével agyonterhelt múltunknak ezt a szakaszát.

Az inspirációkról, amelyek nagy ívű vállalkozására, a harminc dolgozattól álló, csaknem másfél ezer oldalnyi munka megírására készítették, Kovács Vilmos így vall: „Azzal kezdődött, hogy elindultam keresni Kárpátalja ’öslakosságát’: a fehér horvátokat.¹ Őket ugyan nem találtam meg, de eljutottam a magyar őstörténet gyökeréig. Olyan tények birtokába, amelyenkről a magyar őstörténetírás még csak nem is álmodik.”²

A tudományos, több síkba ágazó szakirodalom folyamatos vállalása páratlanul izgalmas felfedezésekhez vezetett. Ahogy dr. Kozma Endre (1945–1997), a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem fiatalon elhunyt bölcsészstanára a kiadvány előszavában írta: „Hunok, kumánok, alánok, avarok és – első látásra nehezen összeszámálható – más ókori népek szelleme szabadul ki bennük: nem az írói fantázia mesebeli palackjából, hanem a számtalan történelmi kútfő elfogulatlan vizsgálata nyomán. Vallomásra bírja szavainkat, neveinket is, sok százuk eredetét kutatva. Őstörténetünk, néppé válásunk epizódjai kavarnak nyomukban szemünk előtt. Egy szokatlan bonyolultságú, de a köztudatban élőnél színesebb, izgalmasabb és minden bizonnyal igazabb történelmi dráma csomópontjainak láncolata tűnik föl bennük. A megelevenített ősök egy reálisabb hipotézisrendszerben hihetőbb képet öltenek, s deheroizálásukért cserébe kapjuk

¹A korabeli kárpátaljai szovjet „tudósok” – I. Hrancsák, B. Szpivák, M. Trojan – által feltételezett, a szláv autochtonitást ’igazolandó’ népnév, amelyből a Kárpátok elnevezést próbálták levezetni (horvái, gorbái~Kárpái); ami délszláv volta miatt is képtelenségnek bizonyult. (F. G.)

²Levél Kovács Lászlónak. In: *Kik voltak...?*, 25. o.

magyar néppé válásunk egy elképzelhető folyamatának tárgyyszerűségében is különb pátoszát.”³ Kovács Vilmos választ keres és fogódzókat ad a visszatérő, sokunkat foglalkoztató kérdésekre: milyen etnikumú és nyelvű népekből, néprészekből toborzódott az úgynevezett előmagyarság; kik voltak a szavartoi-aszfaloik, a csatlakozó kabarok, Anonymus kunjai, még korábban a szkíták, a hunok, a székelyek és az avarok; mit jelentenek a nép- és személynevek, földrajzi neveink; milyen összefüggések vannak az ismertnek vélt és ismeretlen láncolatok között – hogy végül arra is választ kapjunk, hol, hogyan és mikor szerveződhetett néppé magyarságunk. Itt bárki fölveheti a fejét: de hisz mindez már régen tisztázott, a magyar nyelv finnugor eredetű, népünk őshazája az Urál vidékén, majd a Volga-Káma táján (Magna Hungária) volt; onnan vándoroltak eleink a Meotisz, a Don-tó (Dentu-moger) tájékaira, később Levédiába, onnan Etelközbe, végül 895-ben a Kárpát-medencébe! Minden világos. A tudósok felfogása, bár helyenként némileg eltérő, nagyjából egyértelmű, tudományosan megalapozott, amit a XX. század (Fodor István régészprofesszor szavaival: „a tudomány százada”) kellő mértékben igazolt, megerősített. Mit kell itt még kutatni, felfedezni?

Ezeket és hasonló kérdések garmadait Kovács Vilmos is nemegyszer feltette a „tudomány századának” második felében, mert bár író volt, mindig és egyre inkább vonzotta a tudomány világa, főleg a humán tudományoké. Nyomon követte útjait, eljárásait, figyelte eredményeit, még a sokak szemében „száraz” ágazatnak tűnő nyelvészeti dolgokat is számon tartotta. Az őstörténet behatóbb ismerete felé ugyanis leginkább a nyelv ismerete, történeti fejlődése, komplexitása, maga a nyelvtudomány adja a legalapvetőbb fogódzókat. Nagy távlatokból világítva biztos vezetőként idézi a múltat, emlékezik és emlékeztet a legtávolibb, az írásbeliséget jóval megelőző időkre is. A történeti adatok legfeljebb a klasszikus értelemben vett népvándorlások koráig nyúlnak. A régésznek nagyon sokat mond egy-egy lelet, de például a csontvázmaradványok nem tudnak megszólalni, a nyelv viszont igen. Ezzel együtt fontos leszögezni, hogy önmagában a nyelvtörténet nem azonosítható a nép őstörténetével; amikor a kutatók (történészi hévvel) ezt tették, azonnal megingott lábuk alatt a talaj.

Kovács Vilmos régóta foglalkoztatta népünk eredetének kérdése, s végül az 1960/70-es évek fordulójának nyelvtudományos vitái, a nyelvtörténet akkor nyilvánosságra került ellentmondásai fordították érdeklődését ebbe az irányba.

Az alkalmazott nyelvi kutatások egyik úttörője és koordinátora, Papp Ferenc (1930–2001) akadémiai doktori disszertációjának előkészületei során számítógépes eljárással vizsgálta felül nyelvünk szókészletét a honfoglalás korából ismert magyar főszók alapján, eredetük szerint (*Magyar Nyelv*, LXX. évf., 1. sz., 1974, 56. o.). Kovács Vilmos többször idézi és taglalja a Papp Ferenc által közzétett adatokat, összehasonlítva azokat a honi és a nemzetközi

³Előszó. In: *Kik voltak...?*, 17–18. o.

(finnugorisztikai) adatokkal és felismeri az *egyik alaproblémát*: a magyar tőszókészletben mindössze 614 (34,0%) a finnugor eredetű szavak száma (nem számítva a belső keletkezésű szavakat, amelyeknek semmi közük az eredet problémájához)! Björn Collinder világhírű összehasonlító szótára (*Fenno-ugric vocabulary*, Stockholm, 1955) csak 550 tőszót tart finnugor eredetűnek, uráli szótárában és későbbi dolgozataiban pedig csupán 440-et; Kovács Vilmos ennél is kevesebbet valószínűsít, ugyanis miután a *Történelmi Etimológiai Szótár* adatait átvizsgálta, megállapította, hogy az „több tucat etimológiailag együvé tartozó tőszót tárgyal külön szavakként”.⁴ Papp Ferenc kimutatása szerint a török eredetű tőszavak száma 279 (15,4 %); egyéb eredetű 25 (1,4 %), 889 (49,2 %) pedig ismeretlen vagy bizonytalan eredetű. Összegezve: a vizsgált tőszóanyag 1807 (100 %), Björn Collinder uráli szótára alapján a finnugor eredetű tőszavak (440) és az ismeretlen tőszók (1073) aránya 24,3 % – 59,0 %-ra változik.⁵ Vagyis a honfoglaló magyarság (tőszókészletének csupán egyharmada finnugor eredetű, kétharmada egészen más, és az utóbbiak származásáról – a török eredetűek kivételével – nyelvtudományunk semmit sem tud. Márpedig a szavak eredete, származása alapvető fontosságú, mert ezek függvényében alakul, fejlődik a hang- és a nyelvrendszer!

Bárczi Géza (1894–1975) óta tudjuk: „A magyar hangtörténet (...) a föltevéseken alapuló finnugor hangrendszer és az első nyelvemlékeinkben elének táruuló ősmagyar hangrendszer között mutatkozó fontos különbségekből, valamint honfoglalás előtti jövevényszavaink tanúbizonyságából következett. Kevés megbízható tudunk mondani a hangváltozások időbeli egymásutánjáról és összefüggéseiről, azaz a szokásos műszóval: kronológiájáról, időrendjéről. E téren ugyanis a vizsgálatok meglehetősen új keletűek, és bár mutatnak föl érdekes eredményeket, ezek szilárdságát további kutatásoknak kell megerősíteniük... A magánhangzók ősmagyar kori története a magyar hangtörténetnek legkevésbé ismert része. Míg a finnugor alapnyelv mássalhangzó-rendszeréről, ha közel sem lehet, de mégis viszonylag sokat tudunk, magánhangzó-rendszeréről csak vitatott és homályos ismereteink vannak... Rendkívül megnehezíti a magánhangzók történetének a kutatását az a tény, hogy – amint látszik – az alapnyelvben a magánhangzók még föl nem derített okból és látszólag szeszélyesen váltokozhattak egymással, s ezért igen nehéz egy-egy esetben eldönteni, hogy egy finnugor eredetű magyar szó magánhangzójának mi volt az előzménye.”⁶

Mivel ezek a problémák minden nehézségükkel együtt azóta is megoldatlanok, figyelembe véve a grammatikai és a teljes nyelvi rendszereket az eltérések tükrében, éppen e súlyos hiányosságok alapján megállapíthatjuk: *nyelvünk*

⁴ *Kik voltak...?*, 96. o.

⁵ Uo., Táblázatok.

⁶ Bárczi Géza: *Magyar hangtörténet*. In: Bárczi–Benkő–Berrár: *A magyar nyelv története*, Budapest, 1967, 100, 106. o.

történetiségét a maga teljességében aligba lehet kizárólag finnugor bázison taglalni és megoldani. Ezt a konklúziót természetesen nemcsak a hang- és nyelvrendszerbeli, valamint a szóképzési egyezések (ezek számát Hajdú Péter, a finnugorisztika doyenje 1000–1200-ban határozza meg) problematikája teszi lehetővé, hanem egyéb kérdéskörök megléte is, amelyek kapcsán Kovács Vilmos a következőket írja: „...a magyar nyelv őstörténeti problémái nem abból adódnak, hogy – amint azt előszeretettel felpanaszolni szokás – voltaképpen nincsenek X. század előtt írott nyelvemlékeink, hanem: – egyrészt: nem ismerjük az uráli alapnyelv kapcsolatait; – másrészt: nem tudjuk, honnan, kitől és mikor kerültek a honfoglaló magyarság nyelvébe (...) az ismeretlen és bizonytalan eredetű szavak; – végül: honfoglalás előtti török jövevényszavaink is alkalmatlanok arra, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le belőlük, ugyanis a zömüket kitevő ún. archaikus török vagy bolgár-török jövevényszavak forrása ismeretlen, mivel nem tudjuk bizonyosan, hogy ez volt-e a nyelve a bolgárságnak, amint azt többen állítják, vagy pedig az iráni származata-alán, ahogyan azt az 50-es évek szovjet történettudománya vallotta; de alkalmatlan erre e szóréteg azért is, mert a törökség egy részének, az ún. altáji törökségnek a nyelve nincs ősi, rokoni kapcsolatban a tulajdonképpeni törökség nyelvével, hanem az csak a későbbi érintkezés eredménye; – valamint azért még, mert török jövevényszavainkról kitéve, hogy azok egy része magában a törökségben is az iráni nyelvekből való, ami azt jelenti, hogy az ősmagyarság e szavakat átvehette közvetlenül az iráni nyelvekből is, és szükségtelen a török közvetítés feltevése”. Hasonló feltevésekre jutott dr. Bartha Antal, az őstörténet egyik legjobb ismerője, az MTA Történeti Intézetének főmunkatársa.⁷

Mindez csak az egyik aspektus az átfogó vizsgálatok korrelációiban. A másik, a fentieknél is fontosabb problémát az okozza, hogy a néprajz, régészet, antropológia stb. területén folyó kutatások eredményei alig 10 %-ban és csak erőltetetten támasztják alá népünk finnugor származását. Kialtó etnikulturális és műveltségi-művelődéstörténeti különbségekről lévén szó, a probléma már a XIX. század (a finnugorisztika megalapozása) óta megosztja a nyelvészeket és a történészeket. A dilemma valójában ennél is régebbi keletű, nem lebecsülendő történelmi háttérrel; újabban – főleg a XX. század második felétől – viszont historiográfiai háttere is van, amely többnyire a szemléleti (ideológiai és politikai) aspektusokra épül.

Ez a „vízválasztó” a XIX–XX. század fordulójára vezethető vissza, amikor a magyarság eredetét taglaló, különböző hipotézisekkel szemben egyedül a finnugor szemléletű nyelvtudomány tudta bizonyítani – ha csak részleteiben is – állításait. Ugyanakkor a hosszan tartó ugor-török „nyelvháború” és a turáni fajelmélet sem a kellő irányban befolyásolta történelemtudományunkat. A viták nem annyira tudományos, mint inkább ideológiai alapokon zajlottak, ami

⁷Bartha Antal: *A magyar kultúra X. századi forrásai*. Moszkva, 1972, 126. o.

aligha vált az ellenfelek dicsőségére. A XX. század második felétől „marxista” színezetűvé vált szemlélet következtében teljesen új helyzet állt elő. Az átformált és átlényegített történetírás a korszak „a múltat végképp eltörölni” jellegével egyre relevánsabb erővel ívelt „magasra” kényszerpályáján. A tudomány klasszikus értékében vett funkciója megszűnt, a történelem a „szükséges és a szükségtelen rossz” között valahol egy felemás kategóriában az „osztályharcok története” lett. Megkezdődött a nemzet hagyományainak fokozatos felszámolása, ami napjainkban is nagy elánnal folytatódik. Ennek estek áldozatul krónikáink és gesztáink oly módon, hogy azokat használhatatlanoknak minősítették.

Márpedig gesztáink és krónikáink a szellemi örökségünk felbecsülhetetlen értékei. A szó szorosabb értelmében ezek nem évkönyvek (távol is állnak azoktól!), de – ahogy Kovács Vilmos és rajta kívül még annyian jelzik – a hunok-magyarok uralkodóházának, a törzsek vezéreinek tetteit stb. megőrkítő hagyományaink írásba foglalt hősi eposzai, nagyívű történeti keretekben összefoglalva, méltó, epikai hitelességgel. Őstörténészeink közül egyre többen csodálva és tisztelettel vallják, hogy bennük (például a már rekonstruált ősgesztákban, így az I. Béla kori, 1062. évi és a Salamon korabeli, 1075 körüli, illetve a XIII. századvégi Anonymus-i mű stb.) nagyon is megbízható adatokat, hiteles és valóban létező nép-, törzs-, méltóság- és helyneveket találunk. Ezeket azonban fel kell fejtenünk ahhoz, hogy jól értelmezhesük és realitásaikban – időben, térben egyaránt – el tudjuk helyezni. (Ez az, amit az elmúlt évszázadban a „tudomány” elhanyagolt és mellőzött, mert nem volt érdeke feltárni értékeit. Hozzáférhetőségüket is gátolta. Nagyon későn kerültek kiadásra, és akkor is többnyire félremagyarázva tartalmukat, soraikat. Ma is csupán a nagyobb könyvtárakban elérhetőek. Viszont még most is vannak olyan írások – például a *Taribi Üngürüsz, A mongolok titkos története, az Aveszta* stb. – , amelyek csak Budapesten, az Országos Széchényi Könyvtárban hozzáférhetőek, pedig a korszerű történetírás és a nemzeti identitástudat szempontjából immár nélkülözhetetlenek. Más népek fölöttébb megbecsülnék, ha volnának ilyen vagy csak hasonló értékeik, s mit nem adnának értük... Bezzeg a mi „kulturpolitikusaink” nem becsülik őket!)

A finnugorisztika a maga belterületén autisztikus építkezésbe kezdett. Kitekintése megszűnt, látókörre beszűkült, nézetei egyre inkább dogmává merevedtek. „Belterjes” munkája bámulatra méltó egyediségével csupán a módszertan területén hozott újat, ami az egyetemes nyelvészet „csodálatát” is kivívta.

Miután a finnugorisztika egyeduralomra jutott, pozícióját arra használta fel, hogy nagymértékben befolyásolja a társtudományokat, mégpedig saját elképzeléseit azok szakterületeire, sőt menetére is rákényszerítve. Tehát meglehetősen szokatlan, bizarr módot választott eredményeinek „igazolására”. A féligazságokra és részeredményekre épült „tudományos” munkák (és főleg a rangok!) nem szenvedhettek csorbát; nem számított, hogy emiatt maga a tudomány, annak etikája sérült meg.

Régóta tudjuk: valós múltismeret nélkül nincs jövő. Ha egy nemzet nem szembesíti magát múltjával, annak minden hibájával és erényével, nem lehet kellő önismerete és önbecsülése sem, s ezek hiányában újra meg újra megismételheti egykori hibáit, tévútjait. „És növeli, ki elfödi a bajt” – mondhatjuk itt Illyés Gyulával. Hasonlóan vélekedik Kovács Vilmos is: „Kosáry Domokos állításával – a múlt olyan, amilyen – szemben úgy vélem: a múlt nem olyan, amilyen, hanem olyan, amilyennek (jól vagy rosszul) megírják”. Illyéssel folytatva: „A rosszul megírt múlt mindig visszajár, folyton kísérti az embert”.

Minden magára adó nemzet jogos igénye, hogy múltját a maga teljességében és realitásában ismerhesse meg. Persze, vannak kivételek: egyfelől a csak szépre emlékezők, másfelől a „teremtünk mi múltat magunknak” elvének hívei.

Az „ismeretlen időkbe” nyúló őstörténet múltunk valóságának része, amelynek kutatásánál az időről időre felmerülő kérdéseket és részproblémákat illik figyelembe venni és megvizsgálni. „A történelem – legyen az rég- vagy közelmúlt – nem alkalmi díszmagyar és nem is örök időkre szóló vezeklő szerzetesruha, hanem emlékezet is, ami okulásra kötelez. Jelen esetben pl. arra, hogy tudomásul vegyük: nincsenek eleve elrendelésből tévedhetetlen tudományok, az egyazon tudományon belül létező, különböző vagy éppen ellentétes irányzatok igazát nem lehet kinyilatkoztatásokkal megdönteni. Ennek egyetlen módja az elfogulatlan szakmai vita. A tudományokra is érvényes az a szabály, hogy bármely állításnak – vonatkozzon az bár a magyarság eredetére – mindaddig létjogosultsága van, amíg kényszerítő módon meg nem cáfolják. Pontos anyagismeret, mesterségbeli jártasság és alapos hozzáértés azonban nemcsak a tudományos állításokhoz kell, hanem az azok megcáfolásához is” – írja Kovács Vilmos.⁸

Őstörténeti kérdésekben nagyon fontos az idősíkok egymást követő láncolatának *konkrétabb* ismerete. Az 1970-es években tudósaink még megelégedtek a nagyvonalú távlatokba helyezett időfogalmakkal. Bárczi Géza szerint például „...nyelvünk eredete az idők homályába vész”⁹, míg Hajdú Péter úgy véli, „...az emberi beszédnek kb. egymillió éves története van”.¹⁰ Nos, a technikai fejlődés már a XX. század közepén jóval közelebb hozta az „ősidők homályából” az előember által létrehozott beszéd kibontakozási sávjait. A kb. 110 ezer évvel ezelőtt kihalt neandervölgyi emberről például megbizonyította, hogy a szintagmatikus gondolkodás hiányában nem volt képes tagolt beszédre.¹¹ A homo sapiens mintegy 70 ezer évvel ezelőtt jelent meg Európában, tömegesen azonban csak az utolsó jégkorszak végén. A nyelv kialakulását a tudomány – mérlegelőbb számítások révén – az i. e. 25–10 ezer közötti időszakra vezeti vissza, vagyis a pleisztocén korába. Ma már elfogadott az a vélemény, miszerint

⁸Kik voltak...?, 34. o.

⁹Bárczi Géza: *A magyar nyelvtörténet összefoglaló áttekintése*, 1967.

¹⁰Hajdú Péter: *A rokonság nyelvi háttere*. In: *Uráli népek*, 1975, 28. o.

¹¹P. Liebermann–E. S. Crelin: *A Neander-völgyi ember beszédéről*. In: *A nyelv keletkezése*, 1974, 310. o.

a migrációk vonalainak megfelelően Északkelet-Európa és a dél-uráli vidék az atlanti korban (i. e. 5–2500 között), főleg az újkőkorszakban népesült be, amikor ezeken a tájakon a kerámia és a földművelés megjelent; tehát nem kell távolabb menni az i. e. 5000. évnél!

Az egyetemes tudomány mai álláspontja szerint az emberi nyelv kezdeti megnyilvánulása elkezdődhetett ugyan a felső paleolitikumban, de tökéletesedése rendkívül lassú, igen hosszú idejű volt, még a homo loquens (beszélő ember) és a homo faber („kétkezi”, tevő ember) megjelenése után is. Kovács Vilmos nem vizsgálja (meg sem említi) az írás kialakulását, pedig ez a folyamat (bár a beszélt nyelvnél későbbi) jól érzékelteti egy-egy nyelv, később nyelvcsalád lineáris fejlődésvonalait, azok méreteit és fokozatait. „A különböző nyelvcsaládok – ahogy ma meghatározhatók – csak kb. i. e. 3500 után alakultak ki.”¹² Az első, írásnak felfogható jelek viszont csak az i. e. IV–III. évezred fordulóján jelentek meg. Ezekből alakultak ki az első ideografikus rendszerek (a sumer, a mezopotámiai és az óegyiptomi), kétezer év múlva pedig ezekből jött létre a szótagírás (a sumer, az óegyiptomi, asszír-babiloni), majd az óperzsa (sumer–asszír–babiloni alapokon), külön utakon pedig a japán és a kínai az i. e. II–I. évezredben. Valamivel később, ezek mintáit véve alapul, a rovásírás is kezdett kialakulni.

A finnugorisztika feltevése szerint „...az uráli népek ősei valaha, kb. hat-hétezer évvel ezelőtt közös nyelven beszéltek. A protouráli alapnyelv az i. e. VI–IV. évezredek közepén, i. e. mintegy 5000 évvel már felbomlott proto-finnugor (az i. e. III. évezred végéig tartó) és protoszamojéd (kb. i. sz. kezdetéig meglevő) előágakra.”¹³ Az uráli népek „őshazáját” Hajdú az Urál-hegység keleti oldalától az Ob folyóig, illetve az Ob alsó, északi folyása mentén képzelte el, ahonnan később a Volga-Káma vidékére költöztek át.

Ez az álláspont, amelyről a magyar finnugorisztika a mai napig szinte nem mozdult el, időben és térben egyaránt tarthatatlanná vált. László Gyula (1910–1999) professzor több szempontot (növény- és állatföldrajzi, klimatikai stb. adatokat) vizsgálva bizonyította, hogy az adott területen *akkor* semmilyen nép nem lakott, mivel ehhez hiányoztak az életfeltételek.¹⁴ A 70-es évekre ugyanakkor minden „őshaza-elmélet” (az indoeurópaihoz hasonlóan) megdőlt, akárcsak az egyirányú őstörténeti kutatás elve! A kérdésre, hogy i. e. 5000-tól visszamenőleg, nyelvközösséggé válásának idején hol élt ez a népcsoport, a finnugorisztika nem is kereste a választ. S bár a kezdeti folyamatok eredőit és színtereit ma sem ismerjük, származásunk irányait az antropológiai kutatások déli irányból – a Kaszpi- és a Fekete-tenger, a Kaukázus és az Altáj vidékei felől – adják meg, kimutatva a népességünk zömét képező turanid, pamíri europid,

¹² A. Sommerfelt: *The Origin of Language*. In: *A nyelv keletkezése*, 1974, 32. o.

¹³ Hajdú Péter: *A rokonság nyelvi bázisai*. In: *Urali népek*, 1975, 11., 36. o.

¹⁴ László Gyula: *Őstörténetünk legkorábbi szakaszai*, 1971.

mediterrán, nordoid (de ez is erősen mediterrán) és cromagnoni típusokat.¹⁵ Veres P. Tibor megállapítása szerint az ősmagyarság – akárcsak az iráni szarmaták – a „protoeuropid ugor és mediterrán szkíta populációk keveredése”.¹⁶

A mai, finnugor bázisú nyelvtörténet szerint nyelvünk „az uráli nyelveken (i. e. 4000-ig) belül a finnugor nyelvek (i. e. 2000-ig) ugor ágához tartozik; majd abból kiválva (az i. e. I. évezred közepétől) megkezdte külön életét; ekkortól „sok idegen hatás éri ugyan, de szókincsének magva és nyelvtani szerkezete lényegében máig megőrizte finnugor jellegét”. „Ugor (hanti, manysi) rokonainktól elválva még egy ezredéven át éltük tehát a magunk külön életét, azaz ’ősmagyar korunkat’, mígnem i. sz. 500 táján mi is megkezdtük vándorlásainkat, mivel időközben ’ránk telepedett’ egy bizonyos ótörök nép, mely lovas nomádokká szervezett bennünket” – ahogyan Kovács Vilmos interpretálja.¹⁷ Finnugoristáink ehhez itt-ott még hozzátesszik, hogy „találkozhattunk, talán együtt is élhettünk egy bizonyos, azóta kihalt, ismeretlen néppel, amelytől ismeretlen eredetű szavaink részét átvettük”.

Ez az a pont, amely mellett nem mehetünk el megjegyzések nélkül.

Korábban is (Vámbéry Ármin, Munkácsi Bernát, de még Reguly Antal is), a XX. század második felében és napjainkban szintén kimutatták már, hogy az ősmagyarság antropológiailag, nyelvileg, tárgyi és szellemi műveltségében már az i. e. XII. századtól kezdve együtt, szorosan egymás szomszédságában élve óiráni népcsoportokkal magán hordozta azokat a jegyeket, amelyek nem csak rokonították azokkal, de meg is különböztették tőlük. Évezredes keveredések is közrejátszottak az etnikai arculat kialakulásában, amelynek formálódásában Veres P. Tibor szerint „nem lehet figyelmen kívül hagyni az iráni (óperzsa), mindenekelőtt pedig a szauromata csoportok hatását”. Ez a keveredés viszont a délugor és az óiráni (főként szauromata) csoportok viszonylatában több mint háromezer évvel ezelőtt kezdődött, ami egy hosszú folyamat eredményeként megteremtette az ősmagyarság etnikumának, kultúrájának kialakulását. Ekkor született meg az a minden kezdetlegességét magán viselő ősmagyar nyelv is, amelyet több kutató az ugor és az iráni nyelvek *szövetségéből* vezet le. Az új elmélet a XX. század 30-as éveiben fogant, megalapítása N. Sz. Trubeckoj (1890–1938) nevéhez fűződik. Gyökereiben ott van Johannes Schmidt nyelvhumillán- és A. Meillet konvergencia-elmélete, s e kettővel együtt Ferdinand de Saussure, a nagy svájci nyelvész által alapított modern nyelvtudomány több elmélete. Máig ható irányzatait a finnugorisztika „hallgatólagosan”, passzív magatartással „tűri”; bár sokan a „családfaelmélet” támadóját látják bennük, érvek hiányában nem támadják nyíltan azokat. Valójában ugyanis a nyelvsvövetség elmélete nem a családfaelmélet – amely a mai nyelvek egységét egy korábbi (alap) nyelvi egyféleségre vezet vissza – állításával szemben foglal állást, hanem azt

¹⁵Dr. Lipták Pál: *A magyar nép kialakulása*, 1971.

¹⁶*A magyar nép etnikai történetének vázlatja*. Valóság, 1972, 5. sz., 4–5. o.

¹⁷*Kik voltak...?*, 27., 94. o.

csupán *ellentételezi* a nyelvek történeti kontinuitásain alapuló alakulási-fejlődési folyamataival. Míg korábban a nyelvrokonság elmélete csak a közös ősi nyelv szétválásairól szólt (1. aspektus), az újabb teória ennek más oldalait (2. aspektus), az összefonódásokat világítja meg a térben-időben eredetüket tekintve eltérő nyelvek, azok egymásra gyakorolt hatásait és egygyé ötvöződését taglalva. „A két folyamat dialektikus együttese sokoldalúbban és a nyelvtörténeti tényeknek megfelelőbben határozza meg a nyelvek viszonyát” – ismeri fel még a finnugor iskola prominens képviselője, Róna–Tas András is.¹⁸ Ami itt nagyon fontos: ez a XX. századi modern elmélet nemcsak felhívta a figyelmet a finnugorisztika tévelygéseire, hanem határozott választ is adott az ősmagyarok kialakulása irányával és folyamatával kapcsolatos kérdésekre. A Trombetti művei nyomán H. Becker, V. Pisani, E. Pulgram, R. Jakobson és mások korszakalkotó munkáikban közvetve és közvetlenül fogalmazták meg gondolataikat ezekről (az örökölt és szerzett rokonság, nyelvtipológia stb.) a kérdésekről. Rendkívül izgalmas például Roman Jakobsonnak a nyelvészövetségek fonológiai izoglosszáit taglaló gondolatköre, amely az eurázsiai terület hangtani tipológiáját a fonológiai izoglosszák atlaszaként tárgyalja; vagy például a nyelvláncolatok témája. Ilyen lánc a finnugor–(déli)szamojéd–altáji–koreai–japán–óceániai, másfelől az altáji–tibeti–burmai és a magyar–alán–óiráni fonál, amely a sumer nyelvig ível! Kovács Vilmos nem tárgyalja ezeket a láncolatokat, csak – más szempontokból – a sumer–magyar „rokonításra” tér ki. Ugyanakkor az „ősmagyar korabeli” (i. e. 500–i. sz. 500-as évek) külön nyelvi életünkkel kapcsolatban visszautasítja a finnugoristák feltételezéseit: „1. Nem török nép szervezett bennünket 'nomádokká', mivel nyelvünkben egyetlenegy hadászattal kapcsolatos török szó sincs. 2. Az elképzelt vándorlások területét a korabeli írók már aránylag jól ismerték, de ezen nem tudunk egyetlen ismeretlen népről sem, amelytől szókincsünk tetemes részét elkölcsönözhattük volna.”¹⁹ Itt érdemes megjegyezni, hogy ez a korszak, amit közelebbi őstörténetünkben a finnugorisztika „fehér foltnak” tekint, Hérodosztól (i. e. V. század közepe) Malálaszig, Jordaneszig és Priszkosz rétorig (i. sz. V. század közepe) *írásos* emlékekkel rendelkezik! Ezeket a korabeli népeket a nemzetközi történetírás azonosította, létüket felfedte, így jól ismerjük mozgási irányukat is. A honfoglalás korának ismeretéből – nagyon helyesen – visszafelé indulva ezt a korszakot már viszonylag jól feltérképezte a történetírás. A finnugoristák azonban – figyelmüket minden vonatkozásban az uráli népekre irányítva – nem fordítanak kellő figyelmet más korabeli népekre, mert azok úgymond „nincsenek rokonságban velünk”. Ezért nem tárgyalják nyelvünk ismeretlen eredetű szórétégét sem, mi több, azok összevetése még a szakmán belül is tabunak számít. Ez a magatartás, amely főleg a „tudomány századában”, a XX. század 50-es éveinek elején jelent meg osztályharcos köntösben, egészében inkább rombol, mint épít.

¹⁸Róna–Tas András: *A nyelvrokonság*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1978, 194. o.

¹⁹*Kik voltak...?*, 27. o.

Észleli ezt Kovács Vilmos is, amikor ezeket írja: „A magyar nyelvtörténetnek, ill. összehasonlító nyelvészetnek két süllyesztőgödre van: egy legális, de álcázott, és egy rejtett, elhallgatott. Az elsón a 'magyar belső keletkezésű szavak' címke áll, és százsámra süllyednek el benne hangutánzó, hangfestő, állathívogató és gyermeknyelvi szavaink, amelyeknek jórészt semmi közük elnevezésükhöz, de besorolásuk azzal a kényelemmel jár, hogy eredetüket nem kell tovább kutatni. (...) A másik gödör sok száz ún. ismeretlen és bizonytalan eredetű, honfoglalás előtti tőszavunk süllyesztője. Nincs egyetlen olyan összefoglaló nyelvtörténeti munka, amely számszerűen kimutatná ezt a szóréteget. És olyan sincs, amely számokban és százalékokban egymás mellé állítaná a honfoglalás előtti magyar tőszókészlet különböző rétegeit.”²⁰

Milyen következtetéseket vonhatunk le az eddigiekből?

Bizonyított, hogy a népek egykori kialakulása mediterrán vidékeken: a Földközi-, a Fekete-, a Kaszpi-tenger, Elő-Ázsia és Mezopotámia térségeiben történt. Az innen induló migrációs folyamatok lassú szivárgásokkal kezdődtek, majd felgyorsulva már az atlanti kort megelőző időkben (i. e. VII–II. évezred) zajlottak. Ekkor azonban még csak bizonyos népcsoportokról beszélhetünk, népekről és nyelvcsaládokról nem. Az utóbbi fogalmak valós használata csak a tágabb értelemben vett atlanti kor függvényében indokolt, témánk szempontjából azonban számunkra időben az i. e. V. évezred végétől az i. sz. I. évezred végéig tartó korszak érdekes, térben pedig Eurázsia középső része, a Ráktérítőtől az északi sarkkörig; ezeken belül természetesen minden számításba jöhető tény.

A magyar nyelvet idestova két évszázada az uráli népek, ezeken belül a finn és ugor ágakból eredezteti nyelvtudományunk. Az uráli ősnép szállásterülete nagyjából az Ob vonalától a Volga–Káma közégig lokalizálható, figyelembe véve a Dél-Ural és az Altáj vidékét is. Történeti szempontból ez a nyelvcsalád az i. e. VI–IV. évezred között, gyakorlatilag tehát az uráli megtelepedés előtt már felbomlóban volt. Ebben a keveredések is közrejátszhattak. Nyilvánvaló, hogy az urálinak mondott ősnép és az alapnyelv nem itt alakult ki, hanem egy jóval délebbre húzódó sávban. Mivel valamennyi urálinak számító protonyelvben jól kimutathatók az indoeurópai nyelvcsalád indoiráni és egyéb ágainak főbb jellemzői (szókincs, műveltségi terek tényezői), népünk igen távoli elődei az atlanti kor elején (i. e. 5600–4000 között) együtt vagy egymás szomszédságában éltek az óiráni, majd a középíráni népcsoportok elődeivel; ez leginkább az ugor ág hanti és manysi, valamint a XX. század végére – a szölkup kivételével – kihalt déli szamojéd népek esetében volt kimutatható.

Az Óvilág történetírói – Hérodotoszon kívül is – hírt adtak e térség népeiről. Például Hellanikosz (i. e. 480–400 körül), majd Ptolemaiosz Klaudiosz (i. e. II. század) az iráni eredetű „nyershúsevő” amadokoi népről, amelyet ismert iranológusunk, Harmatta János – bár nem eléggé meggyőzően – finnugornak

²⁰*Kik voltak...?*, 95. o.

tekint. A görögön kívül az i. e. II. évezredből már a hettita (az időszámításunk kezdete előtt Kis-Ázsia vidékein élt indoeurópai törzsszövetség) írások is tartalmaznak ide vonatkozó adatokat. Nagy népvándorlások kora ez: az „indek” ekkor hatolnak be az „indiai szubkontinensre” (Punjab), az irániak nagy csoportokban a Kaszpi-tenger térségeibe. Iráni (óperza) peremterületnek számít a nagy migrációs mozgásokat mutató Volga–Belaja folyóktól délre, az Altáj, a Kaukázus és a Fekete-tenger irányában húzódó vidék, ugyanakkor nem hagyhatók figyelmen kívül a Kelet-Ázsia északi és déli területéről az Urál és az Altáj felé irányuló migrációs folyamatok sem. Hajdú Pétert idézve: „Nyelvcsaládunk szókészletének bizonyos elemei indogermán, altáji (török), jukagír, csukcs kamcsadál, sőt eszkimó nyelvek megfelelő szavaival kapcsolatba hozhatók, anélkül, hogy bármilyen irányú szókölcsönzés tényét megállapíthatnánk. A véletlen művének azért nem tekinthetjük ezeket a szóegyezéseket, mert ilyenek meglehetősen nagy számban kimutathatók, de ezenkívül az említett nyelvek morfológiai szerkezetében is meglepő egyezések, hasonlóságok vannak...”²¹ Hajdú soraiban nem nehéz felfedezni Bárczi Géza (1894–1975) akadémikus nyelvészünk megállapításait: „Az előuráli nyelvnek más nyelvcsoportokkal való esetleges genetikai kapcsolatai nincsenek tisztázva. Így szó lehet az uráli nyelveknek az indoeurópai nyelvekkel való genetikai rokonságáról, másrészt az altáji (török) nyelvekkel való közös eredetéről. Egyik genetikai kapcsolatot sem tekinthetjük igazoltnak, de megcáfoltnak sem.”²² Ez az a pont, ameddig a finnugorista magyar nyelvudomány eljutott. Az egyezéseket (és nemcsak a nyelvi, de más jellegűeket is) „areális kölcsönösségű rokonságszerűségként” definiálja, nem tekinti a nyelvrokonság bizonyítékainak, mert „az alapnyelvi kapcsolatok kialakulásának színterét v. színtereit nem lehet feltárni és bizonyítani; a nyelvhasználati módszereink még nem elégségesek; a nyelvrokonság szókészleti és grammatikai elemeinek kialakulási folyamata az idők ködébe, vagy százezer éves távlatokba, az eurázsiai paleolitikum és neolitikum nyelvileg ismeretlen korszakába nyúlik”.²³ Tehát egy olyan korba – mint már jeleztem –, amelyben az emberi nyelv még csak nem is létezhetett!

Minden nyelvész számára világos és egyértelmű, hogy az uráli alapnyelv – a finnugorhoz és az ugorhoz hasonlóan – nem valószínű, hanem *feltevések alapján*, tapasztalati és spekulatív módon egyaránt rekonstruált nyelv. A nyelvcsaládon belüli nyelvek *rokonsági foka* máig nem tisztázott; kirívóan feltűnő e nyelvek egymáshoz való viszonyításában a számos eltérés és a nagyfokú aránytalanság, például az is, hogy a (rekonstruált) alapnyelvből a magyar mintegy 95 tőszót őrzött meg. Míg az alapnyelvet a finnugor iskola rokonalannak, illetve más nyelvcsaládokkal kapcsolatban csak „rokonszerűnek” hangoztatja, az indoeurópai nyelvészek zöme – Grimm, Lönnrot, Donner, Anderson, Sweet, Wiklund,

²¹Hajdú Péter: *Bevezetés az uráli nyelvudományba*, 1966, 118. o.

²²Bárczi Géza: *A magyar nyelvörténet összefoglaló áttekintése*, 1961.

²³Hajdú Péter, 119–121. o.

Paasonen, Meinander, Saussure, Trubeckoj, Jakobson – rokonítja azt a korai indoeurópai és altáji nyelvekkel. A magyar finnugorisztika azonban máig ható „marxista fölényel” elutasítja a klasszikus és a modern egyetemes nyelvtudomány álláspontjait, még a „szovjet iskola” egyes állásfoglalásait (így a nosztratikus rokonítás elméletét) is, ha azok nem egyeznek meg elképzeléseivel.

Kovács Vilmos több tanulmányában taglalja a nosztratikus nyelvrokonítást, főleg V. M. Illics-Szvitics fiatalon elhunyt szovjet nyelvtudós ma már világhírű tanulmánya és *A nosztratikus nyelvek összehasonlításából adódó tapasztalatok* címmel már halála után, 1971-ben kiadott szótára alapján. Illics-Szvitics történeti-etimológiai alapokon 245 tőszó és formáns egyezését mutatja ki hat nyelvcsalád (a sémi-hámi, kartvel – a grúz és rokonai –, indoeurópai, altáji, dravida és uráli) mintegy 270 nyelvében. Ő írja: „Döntő többségük csak annak az elméletnek a keretében nyerhet magyarázatot, amely posztulátumként kimondja az említett nyelvcsaládok genetikai rokonságát, azaz egy olyan nagyobb csoporthoz való tartozásukat, amely nyelvcsoportot feltételesen nosztratikusnak nevezünk. A hat nyelvcsalád vizsgált egyezéseinek száma és szabályos jellege nemcsak a nyelvrokonság tényének a megállapítását teszi lehetővé, hanem arra is lehetőséget nyújt, hogy feltárjunk egy sor törvényszerűséget, amely ezeket az ősnelveket összeköti, s hozzájárul az összehasonlítottak nyelvrendszere bizonyos lényeges részeinek a rekonstruálásához.” Kovács Vilmos is idézi ezt, hozzátéve: „Ehhez, a magyar nyelvtörténet számára is felbecsülhetetlen értékű megállapításhoz tegyük hozzá, hogy a nosztratikus alapnyelv *hangtani* változások törvényszerűségeit is szabályokba foglalja. De ha csak szövegyeztetéseit vesszük most figyelembe, akkor pl. összehasonlító szótára uráli eredetű *hal* szavunkat a sémi-hámi nyelvcsalád 43, az altáji 12 és az indoeurópai 6 nyelvében; finnugor kori *kő* szavunkat pedig a sémi-hámi nyelvcsalád 10, a kaukázusi (kartvel) 4, az indoeurópai (oszét) 1 nyelvében mutatja ki, hogy a tömeges egyezések közül csak ezt a kettőt említsük. De ez a számos példából kiragadott két szó is elegendő ahhoz, hogy megállapítsuk: elképzelhetetlen, hogy pl. *hal* szavunkat az uráli nyelvközösség alkotta meg, s ebből került a szó mondjuk a sémi-hámi nyelvcsalád 43 nyelvébe, s ez áll *kő* szavunkra is. Ugyanakkor az is elképzelhetetlen, hogy ezeket a szavakat a nyelvcsaládok egymástól függetlenül alkották meg, s lévén szó igen ősi műveltségkörbe tartozó alapnyelvi szavakról, ki kell zárnunk a bármilyen irányú kölcsönzés lehetőségét is. De mindentől eltekintve jegyezzük meg, hogy nyelvtörténeteinknek az uráli alapnyelv kapcsolatait illető pesszimizmusában nincs okunk osztozkodni.”²⁴

A magyar nép kialakulásának folyamata kétségtelenül az i. e. 500-as években kezdődött. Tulajdonképpen ekkor váltunk el „legközelebbi” nyelvrokonainktól, a hantiktól (osztjákok) és manysiktól (vogulok). 1973 nyarán diákmunka

ürügyén többedmagammal eljutottam a Hanti–Manszi Nemzetiségi Körzetbe, így többször volt alkalmunk „testközelből” megismerni „rokonainkat”. Bár azt megelőzően már voltak alapismereteink embertani-etnikai mivoltuk jellegéről, mégis meglepődtünk: teljesen erős mongoloid kép, vörös arcbőr, alacsony termet... A tyumenyi szabadtéri színpadon megismertük táncaikat és énekeiket is, de semmi közöset nem találtunk azokban, ami akár csak halványan utalt volna a „rokonságunkra”. Ezért nem lepődtem meg igazából a későbbiekben, amikor Török Aurél, Bartucz Lajos, Pápai Károly, Ligeti Lajos és Kiszely István leírásait olvastam róluk. Mert bár testi alkatunk szerint, biológiai „töröknek” (inkább irániak) mondott nép vagyunk, tehát turanid–taurid–pamíri összetétel, ami 46 százalékot tesz ki bennünk, hanti–manszi viszonylatban a rokonítási fok mindössze 0,6 %. (Kiszely István antropológus adata 1988-ból.) Szókincsünk vonatkozásában valamivel magasabb a „közös alap”: 4-5 % közötti...

Az etnográfia talán az egyik olyan tudományterületünk, amelyet nyugodtan illethetünk a legkomolyabban felvértezett tudományosság fogalmával. Kiemelt helyet, rangot vívott ki a többi, viszonylag új keletű társtudománnyal szemben. Igaz, múltja jóval nagyobb, s ami döntő: tapasztalata is. Már a korai néprajz rátapintott – például – hitvilágunk perzsa (óiráni) gyökereire, előrehaladását azonban (akkor még) megakadályozta az egyes történeti és kultúrtörténeti források, adatok hiánya, s némiképpen a korok színvonalán mindig ott kísértő szakszerűtlenség. Kovács Vilmos idejében a magyar tárgyi és szellemi néprajz által felfedett hasonlóságok és párhuzamok több mint 90 %-a a török, de főleg az iráni irányba mutatott.²⁵

Nyelvtudományunk keveset foglalkozik a török nyelvekkel, pedig a magyar régiségben az ótörök nyelveket beszélő népek jelentős szerepet játszhattak „nyelvünk külön életében”. Az általánosan elfogadott megállapítás szerint a régi török nyelvek két nagy csoportra oszlanak: oguz és ogur törökségre. László Gyula szerint, aki szakmája, a régészet felől ad fogódzókat, „az őskorban az oguz törökség volt a keleti ág, amely egészen Kínáig hatolt, míg az ogur a nyugati, amely Elő-Ázsiáig terjedt nyugat felé, s a magyarban meglevő török szavak nagy része ehhez tartozik”. E két török ág még ma is közel áll egymáshoz, ami jelzi, hogy a kettő valamikor egymás közelében élt, esetleg egy nép volt! A finnugor nyelvekben viszont aránylag kevés a kimutathatóan török eredetű szó, bár a törökös hatás általában tetten érhető. Az óstörök népek a régészeti és az antropológiai kutatások szerint a karaszuki (minuszinszki) műveltséghez kötődnek. Származásukat a Szir- és Amu-Darja felső folyásának vidékéhez, az Aral-tó déli és Észak-Irán egyes területeihez kötik a kutatók, előzményeik a

²⁴Kik voltak...?, 213–214. o.

²⁵László Gyula: *Óstörténetünk*, 1981, 70. o.

Pamírig vezetnek. Az indoeurópai, főleg az indoiráni népek megjelenése „a szélrózsa minden irányába szétszórta őket”.²⁶ „Az ötörök népszerűség csoportjai sem az i. e. 2000. év előtt, sem utána – heterogén összetételüknel fogva – nem képviselhetek meghatározó erőt, így nem is hagytak maguk után számottevő régészeti emlékeket.”²⁷

A magyar etnikum kialakulásának idejében (i. e. I. évezred) Eurázsia vidékeit a sztyeppei sávtól északra és délre (Fekete-tenger–Kaukázusi térség–Aral-tó és tovább) már jelentős számú népek és népcsoportok lakták. A migrációs mozgások szinte minden irányban zajlottak. Ebből az időből már tudomásunk van a szarmata (szauromata) néptörzsekről, amelyek az i. e. VII–III. században az Urál és a Volga mentén éltek. A szkítákkal (ugyancsak az i. e. VII–III. században) rokoni kapcsolatban álltak. Mindkét nagy népcsoport iráni nyelvű és nomád életmódot folytató népközösség volt. A későbbiekben meghódították a Fekete-tenger partvidékét, eljutottak egészen a Dunáig, miközben hatalmas törzsszövetséget hoztak létre, melynek vezetői a jazigok, a roxolánok és az alánok törzsei voltak. Bár meghatározóbb szerepük nem volt, említésre méltók ebből a korból az iráni eredetű kimmerek, akik az i. e. VIII. században még a sztyeppe jelentékeny részét birtokolták. L. A. Jelnyickij és Harmatta János műveiből tudjuk, hogy települési területük a Kaukázus vidékétől a Krímen át a Fekete-tenger, a Kubány déli vidékéig és a Dnyeperig terjedt. Amikor a szkíták kiszorultak Elő-Ázsiából, fokozatosan elfoglalták a kimmerek területét, csakúgy, mint a Don és a Volga közötti területeket is. Őket innen a szkíták mozdították el nyugati irányba, a szkítákat (akik az i. sz. I–III. században a Kárpát-medencébe is eljutottak) pedig a szarmata (szauromata) törzsek vonták szövetségükbe. Minden jel arra mutat, hogy a magyar nép kialakulásának folyamatában jelentős szerepük volt a szkíta–szarmata időknek. A nosztratik-rokonságon túlmenően is szoros kapcsolat mutatható ki a szomszédos szkíta törzsek és a magyar etnikum között, ugyanakkor azokkal a törzsekkel is, amelyeket a szkíták telepítettek a Kaukázus–Volga–Don térségeibe Mezopotámiából. Kovács Vilmos írja: „Görög források egybehangzó tanúsága szerint e telepések *médek* voltak, akiket új lakóhelyükön szauromatáknak vagy szarmatáknak neveztek. Az áttelepítés idején azonban – az i. e. VII–VI. században – a hat méd törzs közül még csupán egy volt iráni nyelvű, a többi saját, nem-iráni törzsi nyelvet beszélt, a törzsek közötti összekötő nyelv pedig az arameus volt, telítve még sumerizmusokkal. A (méd) telepéseknek ez a szkíta alapokon csak lassan konszolidálódó nyelvi állapota a magyar nyelv mintegy 150 szavának valóban ismeretlen eredetű forrása, s a minden rendű-rangú sumer–magyar rokonítás alapja. (...) A magyarság, a két ugor (hanti és manysi) nép és a volgai finnek ezenkívül is beletartoztak abba a hatalmas *Aorsz* (ász-alán) törzsszövetségbe, amely az i. e. III. századtól uralta a

²⁶László Gyula: *Östörténetünk*, 99. o.

²⁷Sz. V. Kiszjeljov: *Nyugat-Szibéria ősi története*. MIA, 9. köt., 1952, 214. o.

Szir-Darjától a Don és a Kaukázus vonaláig húzódó térséget, s amelyben i. sz. I. századának 30-as éveiben az alán csoportok vették át a hatalmat.²⁸

A csak részben finnugor eredetű törzscsoporton kívül okvetlenül figyelembe kell venni egy hvarezmi eredetű alán–besenyő keverék népből alakult csoportot. Ez a szaltovo-majacki kultúra népe: izmaelita vonásokat is hordoz, emiatt később egyes krónikások (így Anonymus és Nikon orosz krónikás is) kumánnak nevezik, a források viszont hvarezminak jelölik. Ezekon kívül van a kaukázusi alán eredetű csoport, amelynek főbb meghatározója a kavarok (kabardok) három törzse, akik majd a Levédiát is magába foglaló Etelközben a kialakuló honfoglaló konglomerátum élére állnak. Kovács Vilmos hosszan és részletesen taglalja ezeket a csoportokat.²⁹

A magyarság etnogenezisének kialakulásában az indoiráni (szkíta–szarmata, ász–alán) alapozás mellett alapvető fontosságú a hun–magyar és az avar–magyar, valamint a hvarezmi eredetű ász–alán–besenyő és magyar törzsek és törzscsoportrészek egyesülésének folyamata. Kovács Vilmos külön fejezetekben tárgyalja ezeket az összefonódásokat, így a hun–avar–magyar rokonságot a származás, a törzscsoportok szerkezetének jellege, öröksége kapcsán; sorra veszi a nép- és helyneveket, a személy- és méltóságneveiket, a nyelvüket és a nyelvi emlékeiket is. Az antropológiák mellett szóba kerülnek a régészeti leletek (szkíta, hun, avar tárgyi emlékek, fémművesség) tanúbizonyságai, az alapnyelvi és az etnokulturális kapcsolatok. Ugyanakkor választ kapunk az olyan kérdésekre, hogy kik voltak a székelyek, a csángó, a göcsejiek, a ruszok, Anonymus és Nikon kumánjai, kik az avarok, a szabírok és a szovárdok, vagy hogy kik voltak a magyarokkal azonosított szovárd–magyarok, a Perzsia határvidékére szakadt szavartoi-aszfaloi-k és az úgynevezett kék-kendek. Ezek a kérdések ugyanis már önmagukban alapjaiban érintik az ősmagyarság kialakulásának egész problémakörét, mégpedig a maga teljes komplexitásában, részletekbe menően is akár, olykor más népek és népcsoportok kapcsolatairól vagy ötvöződéseikről. Gondolnánk-e például, hogy a mai Spanyolországban élő katalánok (= gót és alán ötvöződés) is ebből a térségből – a Kaukázus északi előteréből – eredtek?

Kovács Vilmos több mint 700 magyar (finnugor) és osztét (iráni) szövegvezés kíséretében vizsgálja az alapnyelvi összefonódásokat, ezenkívül grammatikai és hangtani összevetésekkel is él. Nem hagyja figyelmen kívül az orientalisztika eredményeit sem. Főleg a néprajzi, a kultúr-antropológiai és a régészeti kutatásokra összpontosít, mindenütt a népek történelmi keretekbe ágyazott múltjának mozgásirányait vizsgálva. Megállapítja, hogy „a magyar törzsszövetség olyan heterogén törzsek kényszerű egyesülése volt, amely a IX. század derekára három, egymástól jól elkülöníthető fő rétegből tevődött össze: 1) a tulajdonképpeni magyarságból, 2) a fegyverrel (is) csatlakozásra készített hét

²⁸Kik voltak...?, 233–240. o.

²⁹Uráli népek és a honfoglaló konglomerátum. In: *Kik voltak...?*, és: *Együtt*, 2007. évf., 1–4.

kumán-rusz törzsből és 3) a kaukázusi kavarok Kazáriából kiszakadt három törzsből. E három néprész mindegyikének saját története, Györffy György szóhasználatával: külön *mi*-tudata volt, ami a hagyományainkat is megfogalmazó krónikáink ellentmondásaiból is jól érzékelhető. És éppen ez az oka annak, hogy kudarcot vall minden olyan őstörténeti munka, amely egyetemes ősmagyarságot keres, s ezt igyekszik lokalizálni térben és időben”.³⁰ Amint megállapítja, a magyar népi tudat még csak ekkor kezdett kialakulni, s a számos törzs összeolvadása csak jó másfél évszázad eltelte után fejeződött be a Kárpát-medencében, az ott talált rokon és idegen népcsoportokkal együtt. A honfoglaló konglomerátum három alaprétege külön-külön önmagában sem volt egyöntetű, a domináló saját jellegek alatt történelmi rárétegződések húzódtak meg.³¹ Abban viszont, hogy a magyar nép végleg kiforrjon és megerősödjék, nagy szerepük volt a honfoglalást jóval megelőző évszázadok alatt ide sodródott magyar népcsoportoknak, akik már az i. sz. III. századtól kezdve töredékeikben jelen voltak a Kárpát-medence térségében az ide is eljutó szkíta–szarmata törzsszövetségek tagjaiként, majd a mintegy száz népcsoportot (!) ötvöző hun konglomerátumban (i. sz. 370–453) vállaltak jelentős szerepet, csakúgy, mint az avar honfoglalás (557–558. év) és a griffesindás-palmettás későbbi avar-bejövétel idejében, mint szövetséges népek, i. sz. 670-ben.

FODOR GÉZA

³⁰*Kik voltak...?*, 231. o.

³¹Uo., 232. o.